

Tierps kommuns utveckling 2020

– En nulägesanalys utifrån Agenda 2030

Förord

År 2015 antog FN:s medlemsländer Agenda 2030, den mest ambitiösa agendan för hållbar utveckling som världen antagit. Sverige har skrivit under agendan som innehåller 17 globala mål och 169 delmål som syftar till att uppnå fyra saker till år 2030: att avskaffa extrem fattigdom, att minska ojämlikheter och orättvisor i världen, att främja fred och rättvisa och att lösa klimatkrisen.

Tierps kommun har genom sitt deltagande i Glokala Sverige förbundit sig att arbeta för att uppfylla målen. I kommunens budget och flerårsplan för år 2020 – 2022 finns lokala delmål som visar vad agendan innebär för oss i vår kommun. Även om målen är globala i sin natur är de flesta av lösningarna lokala. Mer än hälften av alla delmål i Agenda 2030 har bäring på kommunens verksamhet.

Tierps kommuns utveckling 2020 ger en översiktlig beskrivning av nuläget och i vilken utsträckning kommunen uppfyller agendans mål och våra lokala delmål. Arbetet med rapporten har baserats på material från alla verksamheter och även från civilsamhälle och företag. Urvalet av indikatorer har valts ut med omsorg för att ge en så heltäckande bild som möjligt av utvecklingen i kommunen, men det säger givetvis inte allt om tillståndet i vår kommun.

Vi hoppas att materialet ska väcka tankar och utgöra en grund för diskussioner i många olika sammanhang. I verksamhetsplanering, i medarbetarnas dagliga arbete, som underlag för politiskt inriktningsarbete och i samtal med föreningar, företag och medborgare. Alla berörs och alla behövs i arbetet för att nå hållbarhetsmålen till år 2030.

Vi står nu inför ett spännande och utmanande arbete, att anpassa kommunens verksamheter och vårt sätt att leva för att främja hållbar utveckling för de som bor i Tierps kommun idag men även för kommande generationer.

Trevlig läsning!

Tierps kommun mars 2020

Huvudredaktör

Frida Johnson, hållbarhetsstrateg

Innehållsförteckning

Förord	2
Mål 1 Ingen fattigdom	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Tierps kommun	7
1.2.1 Ekonomiskt bistånd.....	7
1.2.2 Låg ekonomisk standard.....	8
1.2.3 Barnfattigdom	9
1.2.4 Offentliga resurser för socialt skydd.....	10
1.3 Framtida utmaningar	10
Mål 2 Ingen hunger	11
2.1 Bakgrund	11
2.2 Tierps kommun	11
2.2.1 Övervikt och fetma.....	11
2.2.2 Andel jordbruksmark.....	12
2.2.3 Ekologisk jordbruksmark.....	13
2.3 Framtida utmaningar	14
Mål 3 Hälsa och välbefinnande	15
3.1 Bakgrund	15
3.2 Tierps kommun	15
3.2.1 Självskattad hälsa.....	16
3.2.2 Medellivslängd.....	16
3.2.3 Ohälsotal	17
3.2.4 Psykisk ohälsa.....	18
3.2.5 Missbruk och beroende	19
3.2.6 Orosanmälningar barn.....	20
3.2.7 Fallskador bland äldre	21
3.3 Framtida utmaningar	21
Mål 4 God utbildning för alla	22
4.1 Bakgrund	22
4.2 Tierps kommun	22
4.2.1 Skolresultat grundskola	22
4.2.2 Likvärdighet grundskola.....	23
4.2.3 Lärarbehörighet	24
4.2.4 Elevernas syn på skolan.....	24
4.2.5 Hållbar utveckling i utbildningen	25
4.2.6 Vuxenutbildning och kompetensförsörjning.....	25

4.3 Framtida utmaningar	26
Mål 5 Jämställdhet	27
5.1 Bakgrund.....	27
5.2 Tierps kommun.....	27
5.2.1 Ekonomisk jämställdhet	28
5.2.2 Jämställdhet bland kommunanställda	28
5.2.3 Föräldrapenning.....	30
5.2.4 Våld i nära relationer.....	30
5.3 Framtida utmaningar	31
Mål 6 Rent vatten och sanitet	32
6.1 Bakgrund.....	32
6.2 Tierps kommun.....	32
6.2.1 Grundvatten.....	33
6.2.2 Sjöar och vattendrag.....	33
6.3 Framtida utmaningar	33
Mål 7 Hållbar energi för alla	35
7.1 Bakgrund.....	35
7.2 Tierps kommun.....	35
7.2.1 Energianvändning.....	35
7.2.2 Energieffektivisering och effektbrist.....	36
7.2.3 Förnybar värme- och elproduktion	37
7.2.4 Fossilfria transporter	38
7.3 Framtida utmaningar	39
Mål 8 Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt	40
8.1 Bakgrund.....	40
8.2 Tierps kommun.....	40
8.2.1 Arbetslöshet.....	40
8.2.2 Ungdomsarbetslöshet	42
8.2.3 Ekonomisk tillväxt	42
8.3 Framtida utmaningar	43
Mål 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur	44
9.1 Bakgrund.....	44
9.2 Tierps kommun.....	44
9.2.1 Närhet till kollektivtrafik	44
9.2.2 Bredbandsutveckling.....	45
9.2.3 Näringslivsklimat.....	45
9.3 Framtida utmaningar	46

Mål 10 Minskad ojämställdhet	47
10.1 Bakgrund.....	47
10.2 Tierps kommun.....	47
10.2.1 Inkomstspridning.....	48
10.2.2 Självbestämmande inom funktionshinderomsorgen	48
10.2.3 Nyanlända i arbete eller i studier.....	49
10.2.3 Invånare med avsaknad av tillit till andra.....	50
10.3 Framtida utmaningar	50
Mål 11 Hållbara städer och samhällen	52
11.1 Bakgrund.....	52
11.2 Tierps kommun.....	52
11.2.1 Befolkningens sammansättning	52
11.2.2 Försörjningskvot	53
11.2.3 Trångboddhet	53
11.2.3 Luftföroreningar	54
11.3 Framtida utmaningar	56
Mål 12 Hållbar produktion och konsumtion	57
12.1 Bakgrund.....	57
12.2 Tierps kommun.....	57
12.2.1 Koldioxidutsläpp från konsumtion.....	58
12.2.2 Ekologiskt fotavtryck	58
12.2.3 Ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter	59
12.3 Framtida utmaningar	59
Mål 13 Bekämpa klimatförändringarna	61
13.1 Bakgrund.....	61
13.2 Tierps kommun.....	61
13.2.1 Kommunens direkta klimatutsläpp	61
13.2.2 Klimatbudget.....	63
13.2.3 Konsumtionsbaserade klimatutsläpp.....	63
13.3 Framtida utmaningar	64
Mål 14 Hav och marina resurser	65
14.1 Bakgrund.....	65
14.2 Tierps kommun.....	65
14.2.1 Status på vatten vid kusten	66
14.2.2 Marina skyddsområden.....	66
14.3 Framtida utmaningar	66
Mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald	67

15.1 Bakgrund.....	67
15.2 Tierps kommun.....	67
15.2.1 Naturvård och naturskydd.....	67
15.2.2 Arter och ekosystemtjänster.....	68
15.2.3 Skog	69
15.3 Framtida utmaningar	69
Mål 16 Fredliga och inkluderande samhällen	70
16.1 Bakgrund.....	70
16.2 Tierps kommun.....	70
16.2.1 Påverka samhällsutvecklingen.....	70
16.2.2 Demokrati och förtroende.....	71
16.2.3 Valdeltagande.....	71
16.2.4 Anmälda brott	72
16.2.5 Upplevd trygghet.....	74
16.3 Framtida utmaningar	74
Mål 17 Genomförande och globalt partnerskap	75
17.1 Bakgrund.....	75
17.2 Tierps kommun.....	75
17.2.1 Föreningsliv	75
17.2.2 Hållbart näringsliv	76
17.3 Framtida utmaningar	76
Källförteckning	77

Mål 1 är att avskaffa all form av fattigdom överallt.

1.1 Bakgrund

Fattigdom omfattar fler dimensioner än den rent ekonomiska. Fattigdom innebär även brist på frihet, makt, inflytande, hälsa, utbildning och fysisk säkerhet. Kvinnor och flickor är särskilt utsatta. Det är viktigt att alla länder inkluderas, då fattiga människor finns i såväl rika som fattiga länder. Att utrota fattigdomen är en grundläggande förutsättning för att uppnå människors möjlighet att ta del av de mänskliga rättigheterna.

Sverige lever upp till de flesta av delmålen inom mål 1 Ingen fattigdom globalt sett. I en internationell jämförelse ligger Sverige väl till, med en hög levnadsstandard och ett väl utbyggt välfärdssystem. I den meningen är fattigdomen avskaffad, men stora ekonomiska skillnader finns i samhället. Delar av befolkningen har knappa ekonomiska resurser i jämförelse med genomsnittet.

Sverige har ingen nationell definition av fattigdom. Ett ofta använt mått för relativ fattigdom inom EU och OECD är andelen av befolkningen som har disponibla inkomster som är lägre än 60 procent av den nationella medianinkomsten. De disponibla inkomsterna har ökat kraftigt i Sverige sedan sekelskiftet, men i mindre grad bland dem som har lägre inkomster, vilket gör att andelen i relativ fattigdom ökat kraftigt. Sedan början av 90-talet har inkomstklyftorna i Sverige vuxit snabbare och mer än i något annat land i västvärlden¹ (se diagram 1.3).

1.2 Tierps kommun

Den lokala nivån av beslutsfattande är viktig eftersom den är närmast invånarna och därmed kan ha stor påverkan på deras liv. Kommunernas ansvar för det sociala stödet och omsorgen innebär att de som lever i den största ekonomiska utsattheten kan få hjälp att ta sig ur den. Samverkan med civilsamhället och företag är en viktig del i det arbetet. Kommunen har antagit ett lokalt delmål på området om att andelen vuxna och barn som lever i ekonomisk utsatthet ska minska.

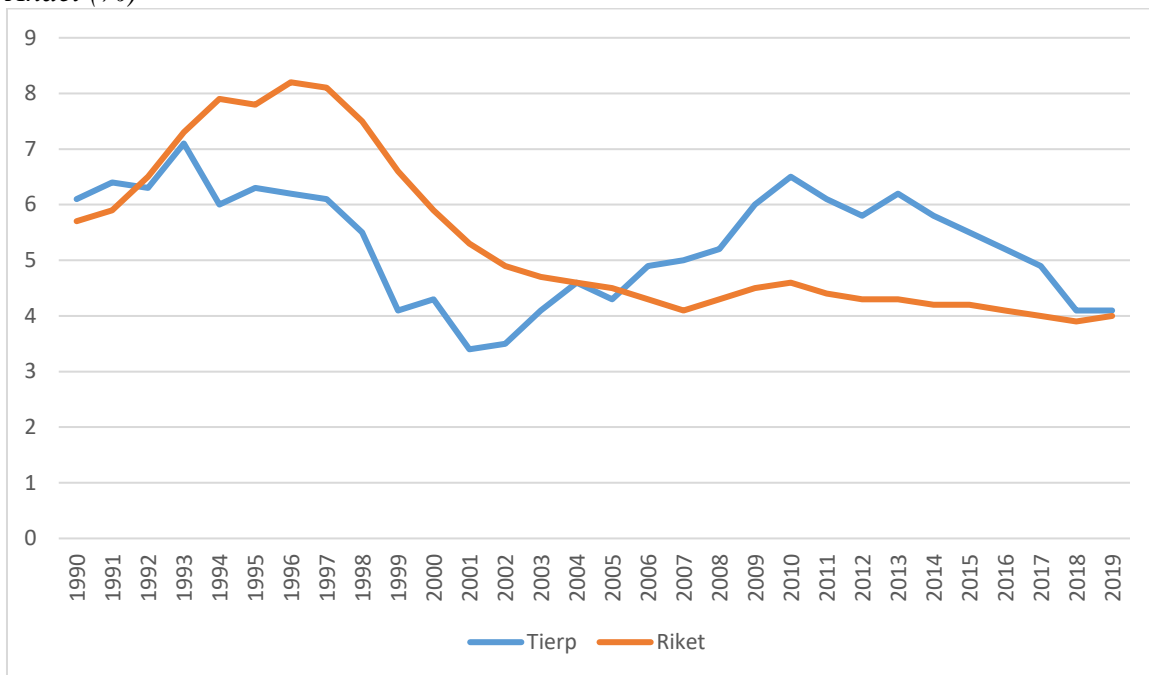
1.2.1 Ekonomiskt bistånd

Det ekonomiska biståndet är samhällets yttersta sociala skyddsnät. I Tierps kommun hade 4,1 procent av befolkningen ekonomiskt bistånd år 2019 (se diagram 1.1). Andelen har minskat de senaste åren men kommunen har en hög andel med långvarigt bistånd i jämförelse med andra kommuner (se diagram 1.2). Personer med missbruksproblematik och utrikesfödda med låg utbildningsnivå är överrepresenterade inom gruppen med långvarigt ekonomiskt bistånd.

¹ I riktning mot en hållbar välfärd (SOU Fi 2016:01)

Diagram 1.1. Andel av befolkningen med ekonomiskt bistånd i Tierps kommun samt i riket, för åren 1990 - 2019.

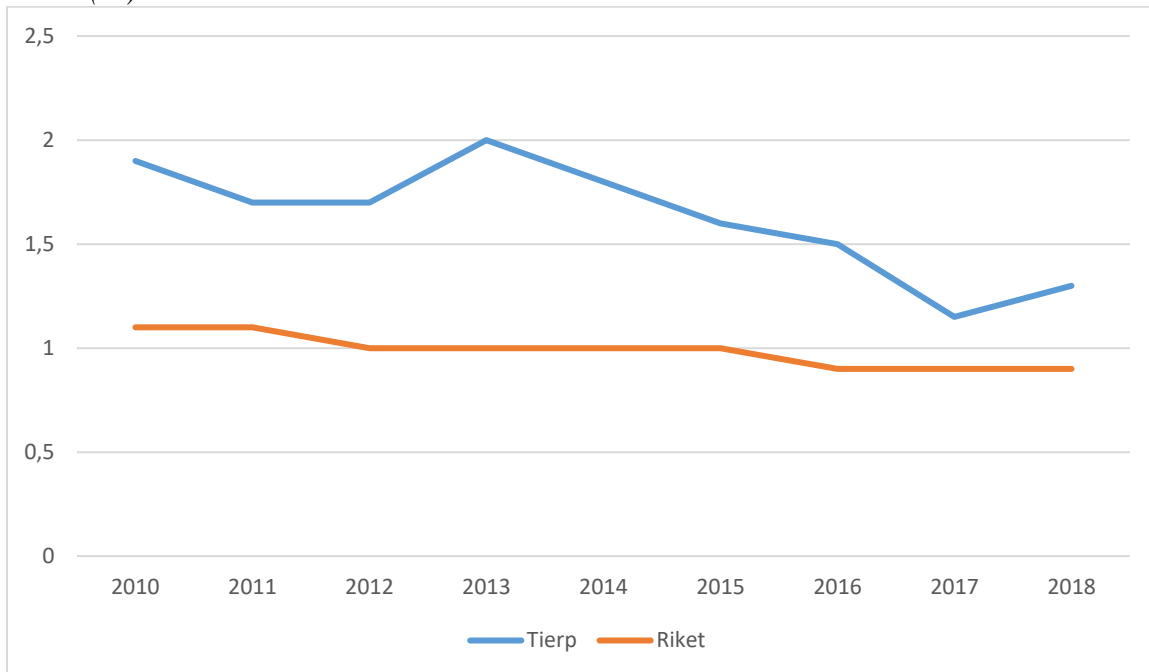
Andel (%)

Källa: Socialstyrelsen

Diagram 1.2. Andel av befolkningen med långvarigt ekonomiskt bistånd i Tierps kommun samt i riket, för åren 2010 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

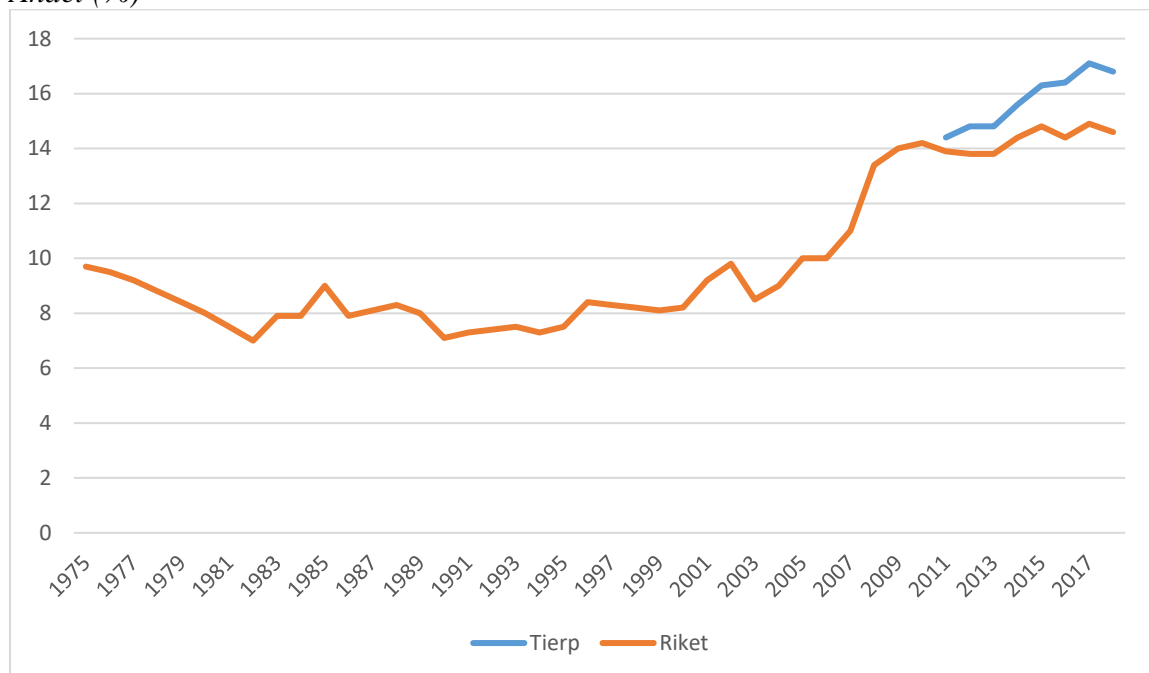
1.2.2 Låg ekonomisk standard

I Tierps kommun levde 16,8 procent av befolkningen i relativ fattigdom år 2018, det vill säga med en disponibel inkomst som ligger under 60 procent av den genomsnittliga disponibla inkomsten i Sverige (se diagram 1.3). För inkomståret 2018 var denna summa 133 542 SEK

(baserad på en disponibel medianinkomst i Sverige år 2018 på 222 570 SEK). Med disponibel inkomst menas summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster, minus skatt och övriga negativa transfereringar. Andelen i relativ fattigdom har ökat i kommunen på senare år. Det är framförallt ensamstående kvinnor med barn, ensamstående äldre kvinnor samt utrikesfödda som lever med låg ekonomisk standard i kommunen.

Diagram 1.3. Andel av befolkningen med låg ekonomisk standard (< 60 % av medianvärdet för samtliga) i Tierps kommun samt i riket, för åren 1975 - 2018.

Andel (%)

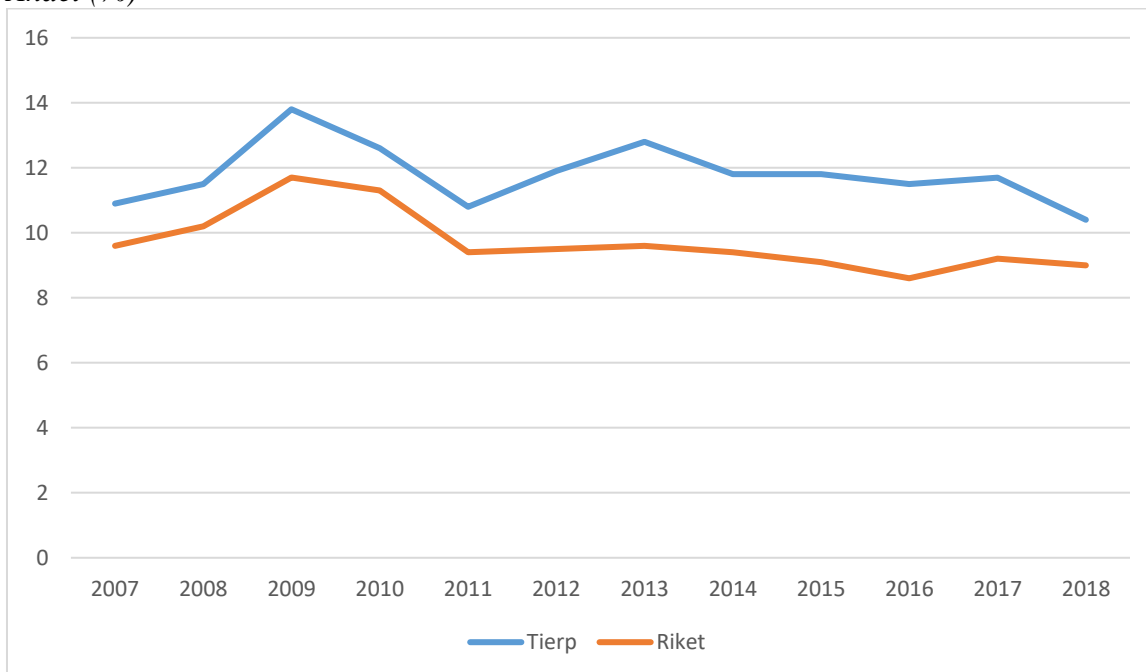
Källa: SCB

1.2.3 Barnfattigdom

Sett till hela kommunen levde 480 barn i åldern 0 – 19 år, år 2018 i ekonomiskt utsatta hushåll enligt Rädda barnens fattigdomsindex, vilket motsvarar 10,4 procent av barnen i kommunen (se diagram 1.4). Med ekonomiskt utsatta avses hushåll med ekonomiskt bistånd eller motsvarande låg inkomststandard. Barn och unga som lever i ekonomisk utsatthet löper högre risk än andra att drabbas av ohälsa, läs- och skrivsvårigheter, mobbning, diskriminering och ungdomskriminalitet vilket påverkar deras möjligheter längre fram i livet. Kommunen har möjlighet att minska andelen barn i ekonomiskt utsatta hushåll exempelvis genom att arbeta för att minska antalet hushåll som behöver långvarigt ekonomiskt bistånd.

Diagram 1.4. Andelen barn (0-19 år) i ekonomiskt utsatta hushåll i Tierps kommun samt i riket, för åren 2007 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

1.2.4 Offentliga resurser för socialt skydd

Kommunen lägger allt mer resurser på offentliga tjänster per invånare, framförallt utbildning och barnomsorg har fått ökad anslag de senaste fem åren. Det gäller även som andel av budgeten, dock utifrån en låg nivå. Även på statlig nivå har den offentliga förvaltningens utgifter för grundläggande tjänster såsom utbildning och hälso- och sjukvård i relation till de totala utgifterna ökat under perioden år 2013 till 2017. Det gäller dock inte för socialt skydd, då utgifterna för socialförsäkringssystemen minskade som andel av BNP under samma period.

1.3 Framtida utmaningar

Sverige har ett väl utbyggt välfärdssystem och en hög levnadsstandard. Inkomstskillnaderna är globalt sett små, men har ökat stadigt sedan 1990-talet och mer än i något annat OECD-land. Till utmaningarna hör bland annat att minska skillnaderna i inkomst mellan kvinnor och män, och minska antalet personer med ekonomiskt bistånd, i synnerhet särskilt utsatta grupper såsom barnfamiljer, personer med funktionsnedsättning och utrikesfödda som riskerar hamna i långvarigt försörjningsstöd. Att andelen barn i ekonomisk utsatthet ökat är bekymmersamt eftersom det kan påverka möjligheterna längre fram i livet. Mycket av utmaningarna gällande fattigdom är kopplade till Mål 10 om minskad ojämlikhet.

2 INGEN HUNGER

Mål 2 är att avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, en bättre kosthållning och främja ett hållbart jordbruk.

2.1 Bakgrund

Tillgång till tillräcklig och näringsriktig mat är en mänsklig rättighet, som varje land har en skyldighet att tillförsäkra sina medborgare. I Sverige är det inte hunger och undernäring som är de största utmaningarna, utan snarare en hållbar produktion och konsumtion av livsmedel. Det finns tydliga kopplingar mellan matvanor, hälsa och miljö.

Ohälsosamma matvanor tillsammans med otillräcklig fysisk aktivitet är stora riskfaktorer för ohälsa idag. Övervikt och fetma är problem som ökat kraftigt i samhället under det senaste årtiondet. Det finns stora skillnader i matvanor och hälsa som är nära förknippade med socioekonomiska förhållanden, såsom utbildningsnivå och inkomst.

Även om undernäring hör till ovanligheterna har vi grupper av äldre i Sverige som lider av undernäring idag, på grund av bland annat multisjukdom, demens och får lång nattfasta. Även ätstörningar har ökat i samhället och drabbar idag ca en procent av befolkningen, främst unga kvinnor².

Svensk livsmedelsproduktion håller hög standard inom djurskydd och har EU:s lägsta antibiotikaanvändning. Samtidigt har Sverige den lägsta självförsörjningsgraden av livsmedel inom EU³. Fram till i början av 1990-talet låg självförsörjningsgraden på mellan 85 - 90 procent i Sverige, idag är den omkring 50 procent, det vill säga hälften av de livsmedel vi konsumerar är importerade. Det är sårbart i en tid där klimatförändringar väntas göra jordbruksmark i många länder obrukbar, samtidigt som vi väntas bli allt fler människor på jorden som behöver äta sig mätta. Livsmedel står också för en stor del av klimatutsläppen, och en stor mängd mat kastas även bort.

2.2 Tierps kommun

Kommunens ansvar för utbildning och vård och omsorg innefattar ansvaret för vissa måltider. Kommunernas tillsynsansvar för livsmedelshanteringen innebär också att matens kvalitet säkras. Flera lagar reglerar allt detta, till exempel skollagen och livsmedelslagen. Genom att arbeta för bevarande av viktiga jordbruksmarker, minskat matsvinn och hälsosam och näringsriktig kost inom skola, vård och omsorg kan kommunen bidra till att uppfylla målet.

Kommunen har antagit två lokala delmål på området. Att arbeta för bevarande av viktiga jordbruksmarker, minskat matsvinn och en hälsosam och näringsrik kost inom skola, vård och omsorg samt att stärka måltidsverksamheterna för att minska risk för undernäring hos äldre.

² Kunskapscentrum för ätstörningar. Faktablad om ätstörningar (2017).

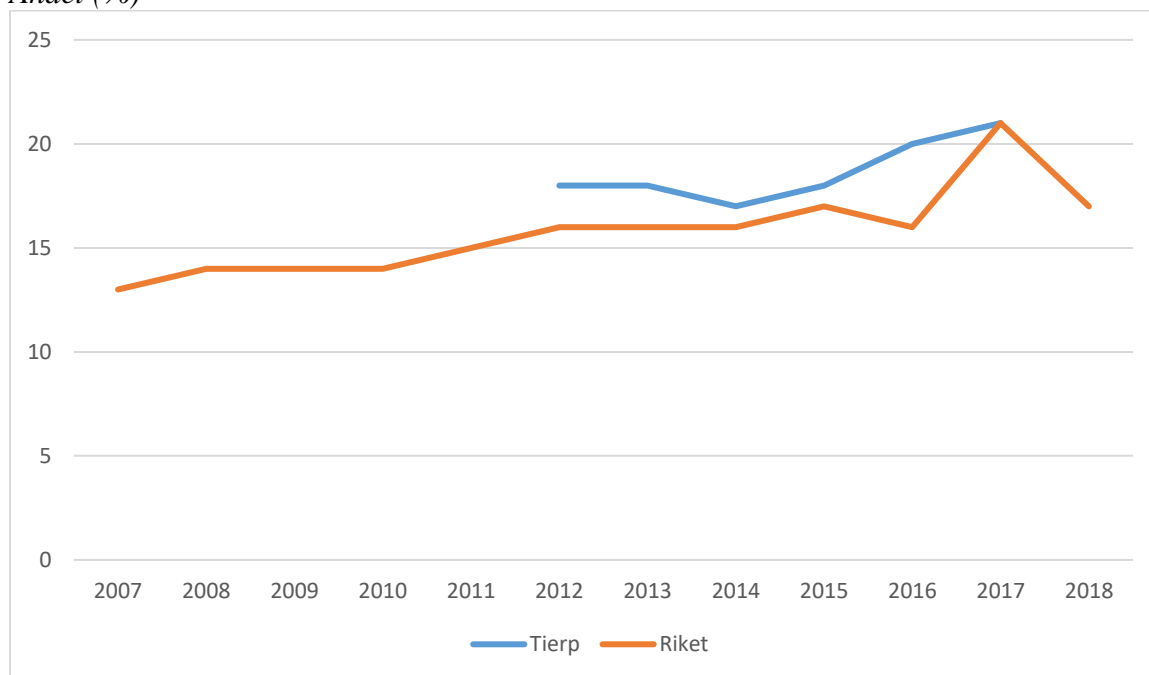
³ En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet (prop. 2016/17:104).

2.2.1 Övervikt och fetma

Övervikt och fetma är ett tilltagande problem och utgör en allt större del av sjukdomsördan i Sverige, den årliga kostnaden för fetma beräknas till över 70 miljarder kronor⁴. Övervikt och fetma åtföljs av exempelvis hjärt-kärlsjukdomar, typ 2-diabetes, sjukdomar i rörelseapparaten, vissa cancerformer och förtida död. Tierps kommun ligger något över rikets genomsnitt gällande andelen av befolkningen med övervikt eller fetma (se diagram 2.1). Kommunen kan arbeta för att främja folkhälsan bland annat genom att planera med cykel och gång som norm i tätorter liksom genom att skapa goda möjligheter till idrott och friluftsliv för alla.

Diagram 2.1. Andel av befolkningen som uppger att de har ett BMI på 30 eller högre i Folkhälsomyndighetens enkät Hälsa på lika villkor, i Tierps kommun samt i riket, för åren 2007 - 2018.

Andel (%)

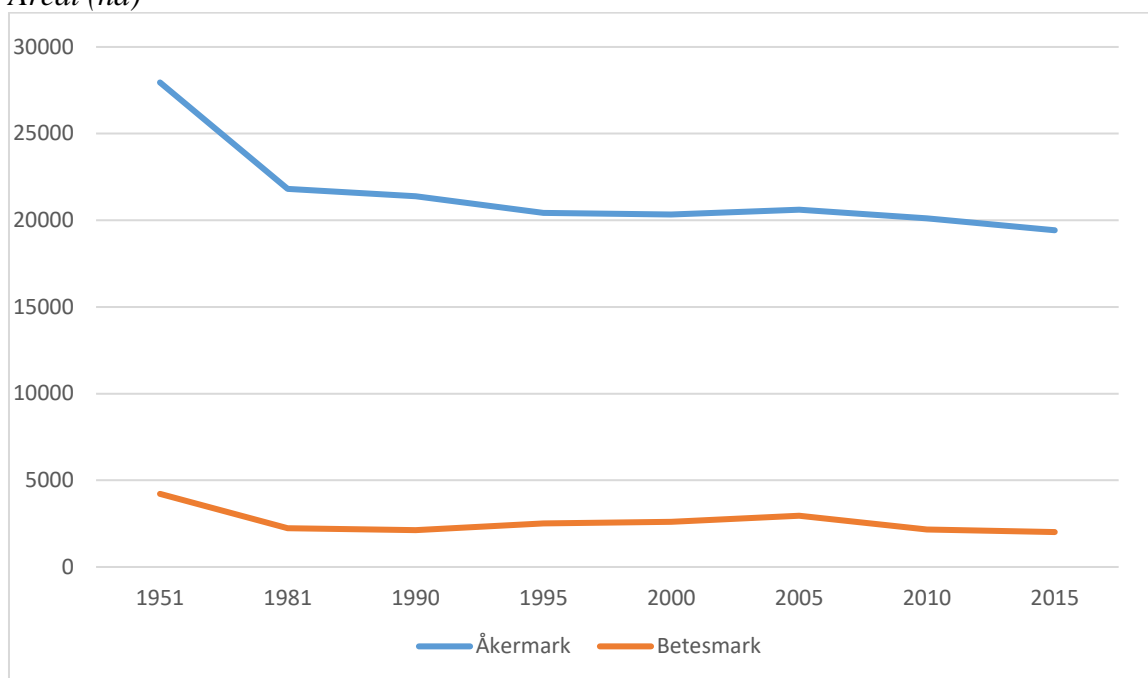
Källa: Kolada

2.2.2 Andel jordbruksmark

Jordbruksmark är, liksom grundvattenförråd och de naturliga ekosystemen, en ändlig resurs som visserligen nybildas men mycket långsamt i mänskliga mått mätt. I framtiden beräknas den svenska jordbruksmarken bli mer värdefull än idag, då en ökad efterfrågan på mat och biodrivmedel väntas öka jordbruksmarkens värde, både ur ett ekonomiskt och livsmedelsförsörjningsperspektiv. Åkermarken i kommunen har minskat med ca 30 procent sedan 1950-talet och betesmarken med ca 50 procent under samma tid (se diagram 2.2), dock i en lägre takt under senare år.

⁴ Förslag till åtgärder för ett stärkt, långsiktigt arbete för att främja hälsa relaterad till matvanor och fysisk aktivitet. Folkhälsomyndigheten och Livsmedelsverket (2017).

Diagram 2.2. Areal åkermark och betesmark i Tierps kommun, för åren 1951 - 2015.
Areal (ha)

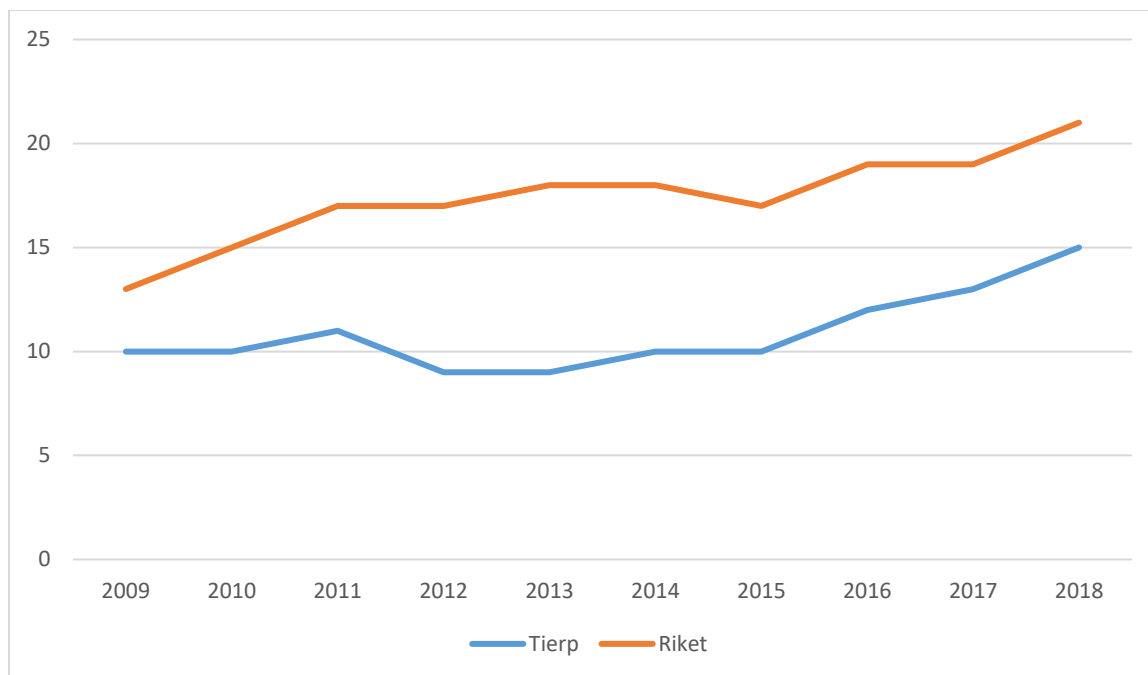
Källa: SCB

2.2.3 Ekologisk jordbruksmark

Ekologisk produktion strävar efter att nyttja naturresurser som energi, mark och vatten på ett långsiktigt hållbart sätt. Regeringens mål för ekologisk åkermark innebär att 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark år 2030. Andelen ekologiskt odlad jordbruksmark (åkermark och betesmark) av den totala jordbruksmarken i Tierps kommun har ökat med 5 procent de senaste tio åren och ligger nu på 15 procent av den totala jordbruksmarken (se diagram 2.3). I kommunen har vi också mål om att andelen ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter ska vara minst 60 procent år 2030.

Diagram 2.3. Andel ekologisk odlad jordbruksmark (åkermark och betesmark) i Tierps kommun och i riket, för åren 2009 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

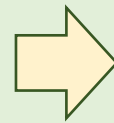
2.3 Framtida utmaningar

Till våra utmaningar när det gäller mål 2 hör bland annat att möta befolkningens ökande övervikt och fetma, att säkerställa miljömässig hållbarhet och biologisk mångfald inom jordbruket samt att stärka alla hållbarhetsdimensioner i hela livsmedelskedjan. Kommunen bedriver idag ett aktivt arbete för att minska matsvinnet och miljöpåverkan från de måltider som serveras i kommunala verksamheter.

Ur ett framtida livsmedelsperspektiv är det problematiskt att jordbruksmarken i Tierp bebyggs. Jordbruksmarken är en platsbunden naturresurs, som tar lång tid att skapa och som också har stor betydelse för landskapsbilden. Ökade energi- och livsmedelspriser väntas också göra jordbruksmarken mer värdefull i framtiden. Jordbruksmark levererar också många livsviktiga ekosystemtjänster. Betesmarker är, tack vare att de betas, ofta rika på biologisk mångfald, vilket i sig är en försäkring inför framtiden. Klimatförändringar kan medföra att klimatet för odling i vår kommun kan komma att bli ännu bättre än i dag, men det kan också försämrats i och med ett allt mer föränderligt klimat med mycket nederbörd på kort tid och ökad risk för värmeböljor och torka.

Mål 3 är att säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar.

3.1 Bakgrund

Mål 3 handlar om att alla människor ska ha möjlighet till god hälsa och välbefinnande. Hälsan har en avgörande betydelse för människors möjlighet att klara skolan, arbeta, försörja sig och leva ett självständigt liv. Folkhälsan påverkas av människors livsvillkor, de förhållanden där vi växer upp och lever, samt våra system för att hantera ohälsa och sjukdom. Det är med andra ord fler mål än mål 3 som har bäring på hälsan i befolkningen.

Skillnaderna i hälsa är stora mellan länder, inom länder och mellan olika grupper i samhället, även i Tierps kommun. I ett samhälle där skillnader i livsvillkor och hälsa är små är människor friskare, mer delaktiga och känner större tillit till varandra. Sverige har en generell hög medellivslängd, god självskattad hälsa och god tillgång till hälso- och sjukvård, men det finns också utmaningar. De största riskfaktorerna för icke-smittsamma sjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar och cancer är ohälsosamma levnadsvanor som stillasittande, rökning och missbruk av alkohol. Ökande psykisk ohälsa, samt olika hälsoproblem kopplade till luftföroreningar och kemikalier är andra riskområden.

I slutbetänkandet från den statliga kommittén *Kommissionen för jämlik hälsa* betonas att med mer jämlika livsvillkor och möjligheter till sådant som en god uppväxt, en bra utbildning, ett gott arbete och en rimlig försörjning kommer också en mer jämlik hälsa, vilket har stor betydelse för en hållbar samhällsutveckling. Det nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation⁵.

3.2 Tierps kommun

Kommuner, landsting och regioner ansvarar för merparten av de välfärdstjänster som har betydelse för befolkningens hälsa genom hela livet. Det handlar om uppväxtvillkor, hur skolan, sociala omsorgen samt hälso- och sjukvården fungerar, om hur bostads- och samhällsplaneringen bedrivs, eller i vilken mån det finns kultur- och fritidsaktiviteter för alla.

En annan aspekt är verksamheternas prioritering av hälsofrämjande och förebyggande åtgärder. Hälsan i befolkningen påverkar i sin tur verksamheternas kvalitet och måluppfyllelse. Flera lagar slår fast ansvar att bidra till invånarnas hälsa. Några av dem är grundlagen, skollagen, socialtjänstlagen, arbetsmiljölagen, hälso- och sjukvårdslagen, smittskyddslagen, plan- och bygglagen och miljöbalken.

Folkhälsan blir sakta men säkert bättre i kommunen, antalet som insjuknar i hjärt- och kärlsjukdomar minskar, tandhälsan blir bättre och färre röker eller är i riskzonen för alkoholmissbruk, undantaget är den psykiska ohälsan som ökar såväl nationellt som i vår kommun.

⁵ En kommission för jämlik hälsa (Dir. 2015:60).

Kommunen har antagit sju lokala delmål på området. Att säkerställa kultur- och fritidsaktiviteter och tillgång till grönområden för alla. Kommuninvånarnas självskattade hälsa ska öka och skillnaden mellan grupper ska minska. Kommunen ska också arbeta för minskad psykisk ohälsa, minskad ensamhet bland äldre och stärka arbetet med att förebygga och behandla missbruk.

3.2.1 Självskattad hälsa

Ett övergripande mått på människors hälsa är att man upplever sin egen hälsa som god. I Region Uppsalas enkät Liv och hälsa skattar 70 procent av andelen vuxna (16-84 år) i Tierps kommun sin hälsa som bra eller mycket bra. Siffran har varit relativt konstant de senaste tjugo åren och vi ser en liknande bild över hela länet. Samtidigt kan vi se att skillnaderna i upplevd hälsa har ökat, det är fler nu än tidigare som anger sin hälsa som mycket god samtidigt som det är fler som anger den som mycket dålig.

I regionens enkät Liv och hälsa ung frågar man unga i åk 7, åk 9 och åk 2 på gymnasiet om deras självskattade hälsa. Sedan enkäten startade är det allt färre elever som skattar sin hälsa som bra eller mycket bra och det finns en avsevärd skillnad mellan könen. Killars självskattade hälsotillstånd har sjunkit över perioden år 2015 till år 2019 från 80 procent till 75 procent. Andelen tjejer som skattar sitt hälsotillstånd som bra eller mycket bra har under samma period sjunkit från 75 procent till 55 procent.

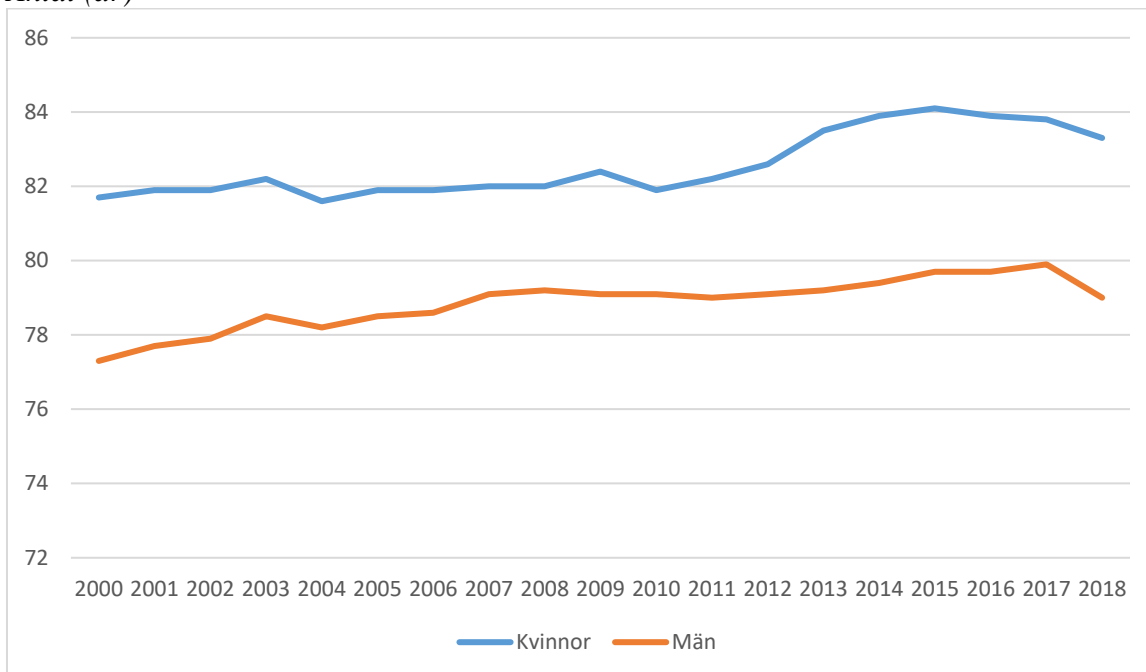
3.2.2 Medellivslängd

Medellivslängden används ofta som ett sammanfattande nyckeltal för hälsoläget i befolkningen, exempelvis vid internationella jämförelser. Medellivslängden i ett geografiskt område utvecklas på mycket lång sikt, och redovisas av Statistiska Centralbyrån (SCB) som rullande femårs-medelvärden för den vid födelsen förväntade återstående medellivslängden. Särskilt för mindre kommuner är det viktigt att studera utvecklingen över några år, eftersom det finns en viss osäkerhet i värdena för enskilda år.

Medellivslängden ökar över tid för både män och kvinnor i Sverige. I Tierps kommun kan vi se att medellivslängden sjunkit något de senaste åren (se diagram 3.1). Vi måste följa utvecklingen över längre tid för att se om det är en trend eller bara en avvikelse de senaste åren. Nationellt fortsätter medellivslängden att öka i Sverige för alla grupper, undantaget är lågutbildade kvinnor, där vi nu ser ett trendbrott och deras förväntade medellivslängd sjunker.

Diagram 3.1. Medellivslängd i år för kvinnor respektive män i Tierps kommun, för åren 2000 - 2018.

Antal (år)

Källa: Kolada

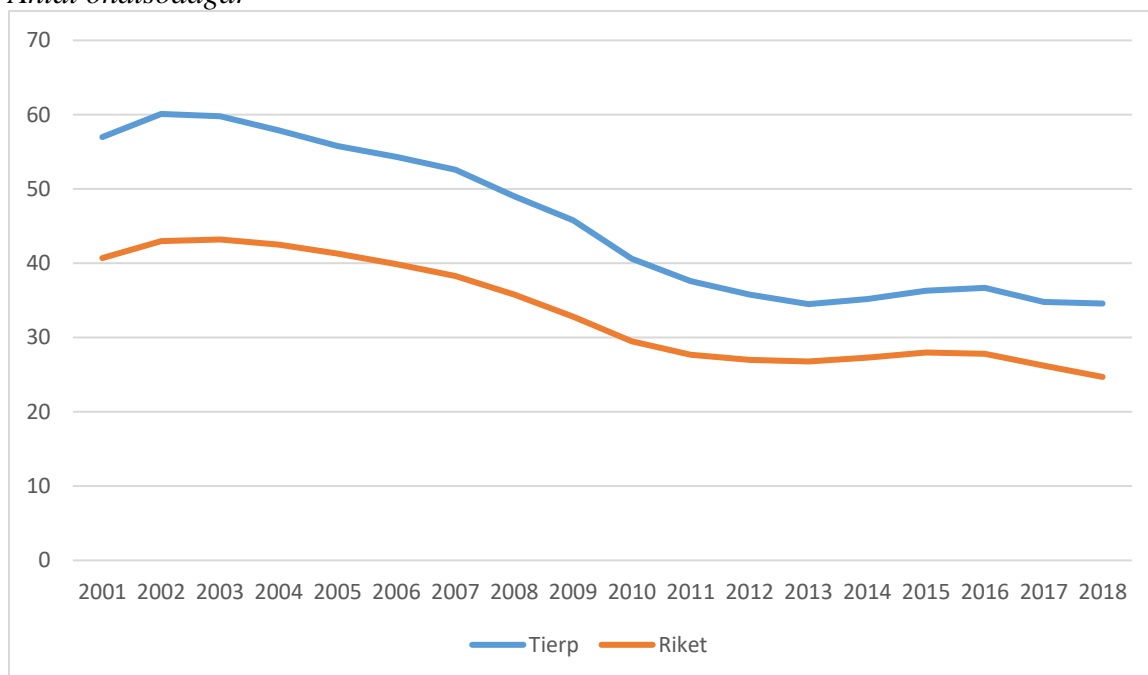
3.2.3 Ohälsotal

Att mäta ohälsotal är ett annat sätt att undersöka och följa människors hälsa.

Försäkringskassans ohälsotal är ett mått på frånvarodagar som ersätts för sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Totalt sett har ohälsotalen i Tierp minskat från 56 dagar år 2001 till 35 dagar år 2018 (se diagram 3.2). Detta följer samma utveckling som i riket. Det kan bero på de förändringar vi sett i socialförsäkringssystemen under denna tid snarare än att befolkningen blivit friskare. År 2008 tidsbegränsades sjukpenningen och kraven på rätten att få sjukersättning skärptes. Två tredjedelar av alla sjukpenningdagar i kommunen tas idag ut av kvinnor.

Diagram 3.2. Antal utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning samt sjukersättning/ aktivitetsersättning från socialförsäkringen relaterat till antal registrerade försäkrade (16-64 år) i Tierps kommun samt i riket, för åren 2001 - 2018.

Antal ohälsodagar

Källa: Försäkringskassan

3.2.4 Psykisk ohälsa

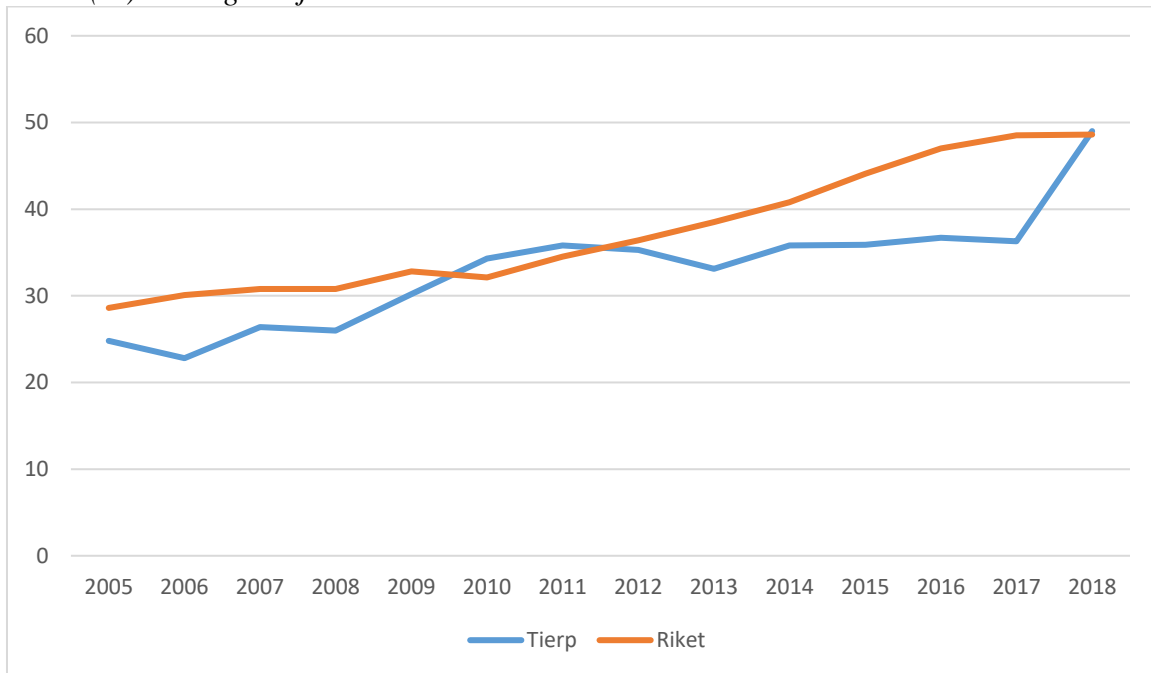
Folkhälsan blir i stort bättre i Tierps kommun, undantaget är den psykiska hälsan. Det finns inget enkelt sätt att mäta psykisk ohälsa men vi ser flera tecken på att den ökar, såväl nationellt som i kommunen.

Regionens och Folkhälsomyndighetens enkäter visar att den självskattade psykiska ohälsan ökar i kommunen. Det är framförallt kvinnor och unga som uppger en ökad psykisk ohälsa, samtidigt som männen är överrepresenterade i självmordsstatistiken. Antalet självmord har minskat de senaste tjugo åren, men vi ser en liten uppgång de senaste åren (se diagram 3.4).

Antalet sjukskrivna på grund av psykisk sjukdom har ökat stadigt sedan år 2005 i kommunen och är nu nära hälften av alla långtidssjukskrivningar (se diagram 3.3).

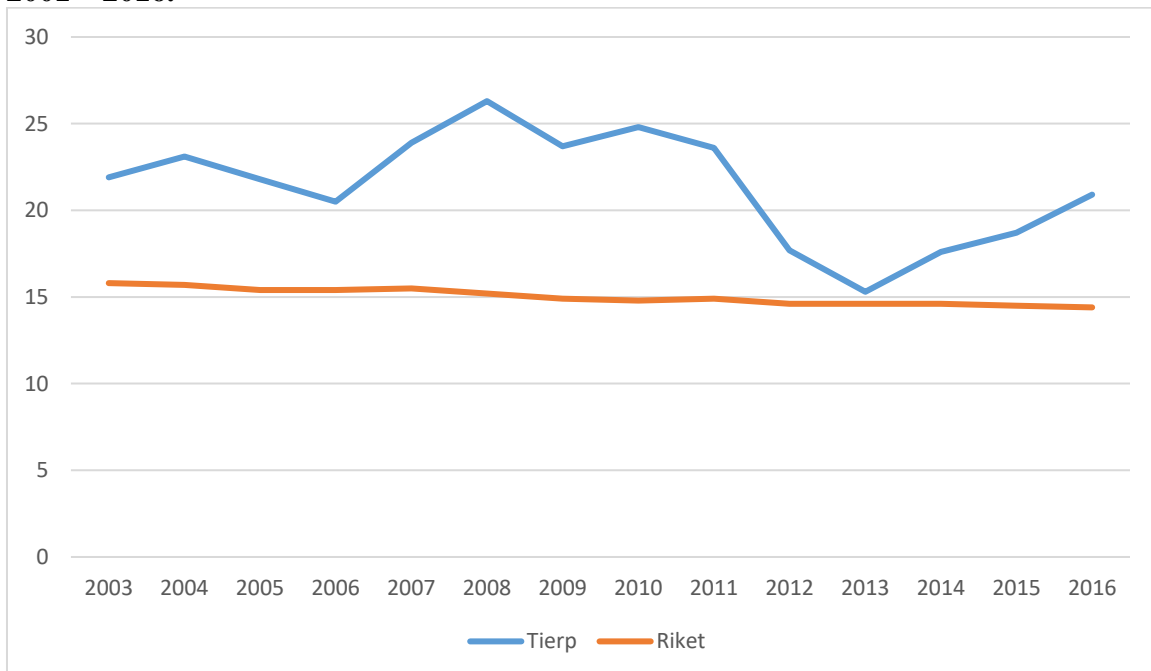
Diagram 3.3. Långtidssjukskrivna med psykiska sjukdomar och syndrom samt betendestörningar i Tierps kommun samt i riket, för åren 2005 - 2018.

Andel (%) av långtidssjukskrivna

Källa: Kolada

Diagram 3.4. Antal självmord per 100 000 inv. i Tierps kommun samt i riket, för åren 2001 – 2016.

Källa: Folkhälsomyndigheten

3.2.5 Missbruk och beroende

Användningen av alkohol och narkotika har en stark koppling till förstärkning av social utsatthet genom att bland annat bidra till ökad psykisk ohälsa. För att undersöka

narkotikaanvändning och brott kopplat till detta undersöks både polisanmälningar samt socialtjänstens orosanmälningar. Antalet narkotikabrott i kommunen har gått upp de senaste tio åren, samtidigt har de alkoholrelaterade brotten minskat.

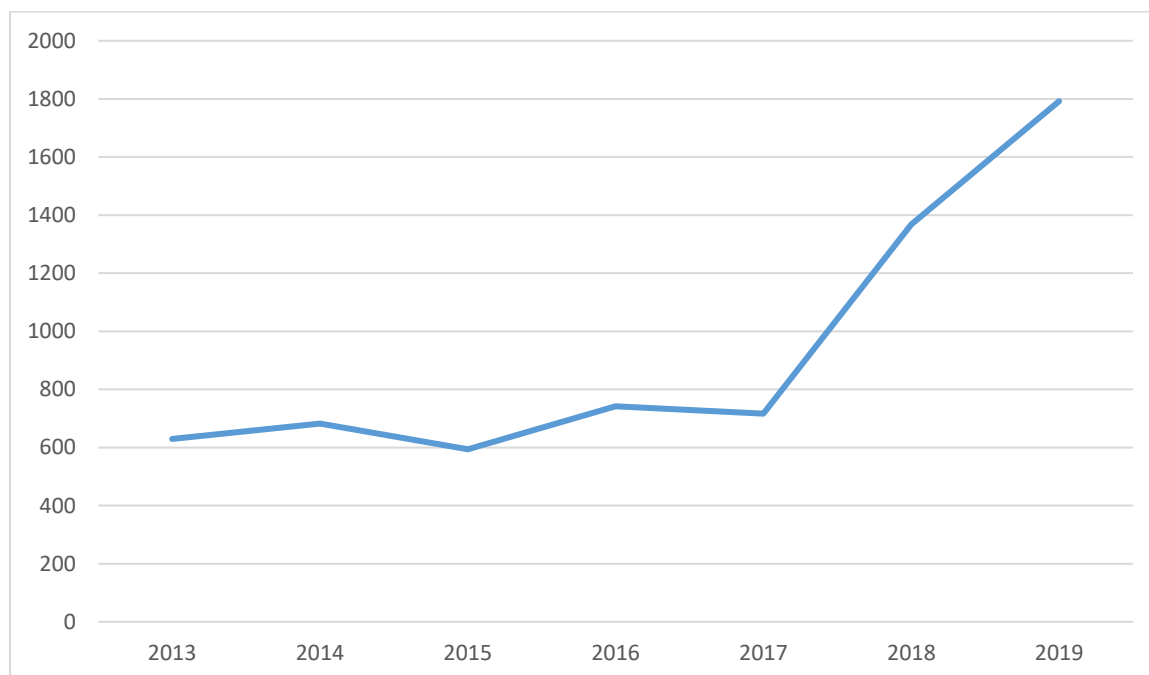
År 2019 kom det in 158 orosanmälningar gällande missbruk till socialtjänsten, gällande totalt 99 individer. Sedan 2018 har antalet orosanmälningar ökat med 26,4 procent eller 6 procent om vi tittar till antalet unika individer. De flesta orosanmälningarna gjordes av hälso- och sjukvården.

3.2.6 Orosanmälningar barn

Antalet orosanmälningar till socialtjänsten om barn som far illa har ökat kraftigt sedan 2017 i kommunen (se diagram 3.5). Vi ser en liknande trend nationellt. Ökningen kan delvis bero på lagskärpningar när det gäller skyldigheten att anmäla missförhållanden och en ökad medvetenhet kring frågorna vilket gör att fler anmäler än tidigare. Alla anställda på myndigheter och verksamheter som berör barn och unga (skola, hälso- och sjukvård etc.) är skyldiga enligt lag att anmäla om de i sitt arbete misstänker att ett barn far illa. År 2019 kom det in 1791 orosanmälningar i kommunen som gällde 562 barn. Orosanmälningarna gäller framförallt misstanke om bristande omsorg eller misstanke om problem hos vårdnadshavaren eller annan närstående. Det är hälso- och sjukvården, polisen och skolan som stod för flest orosanmälningar under förra året.

För att stärka samverkan kring barn och unga i kommunen har SamBaT, samverkan kring barn i Tierp startat under 2018. Det är ett samverkansorgan för verksamheterna individ- och familjeomsorg samt utbildning med syfte att stärka förutsättningarna för ett gott liv för barn och unga i kommunen.

Diagram 3.5. Antal orosanmälningar till socialtjänsten rörande barn i Tierps kommun, för åren 2013 – 2019.

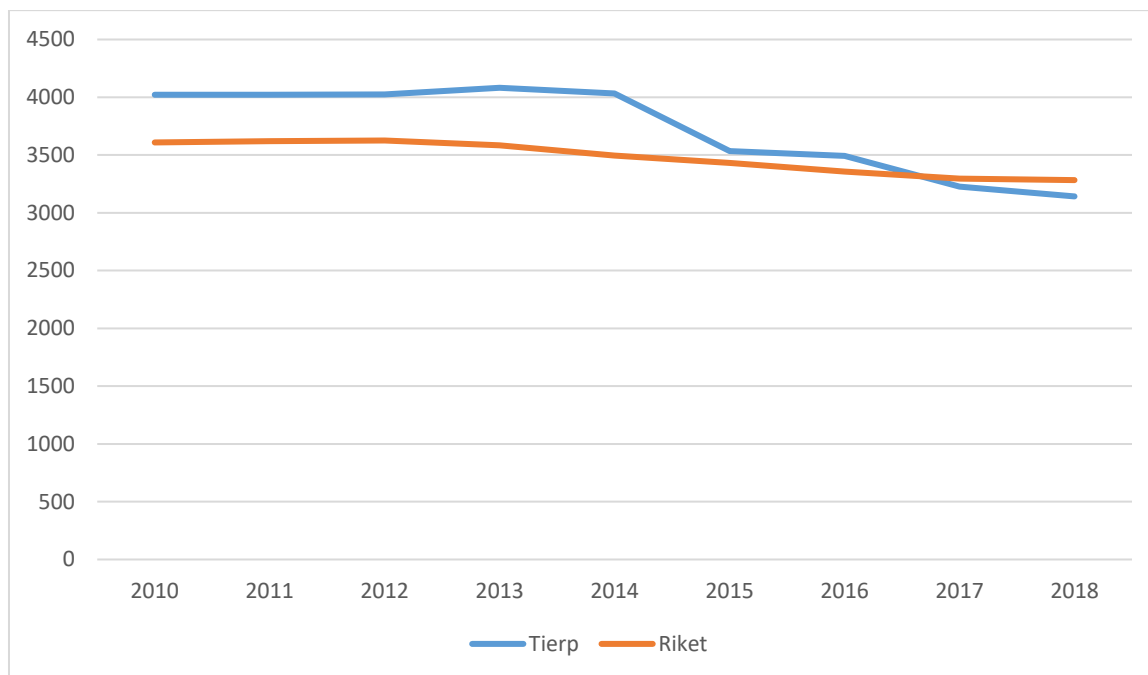

Källa: Verksamhetsstatistik

3.2.7 Fallskador bland äldre

Fall och fallskador är ett stort folkhälsoproblem. Fall är den vanligaste orsaken till att äldre skadar sig och när äldre faller blir konsekvenserna ofta allvarliga och orsakar lång rehabilitering. Antalet slutenvårdstillfällen till följd av fallolyckor bland äldre över 65 år har minskat i kommunen de senaste tio åren och ligger nu under snittet i riket (se diagram 3.6).

Diagram 3.6. Antal fallskador beräknat per 100 000 invånare 65 år och äldre i Tierps kommun samt i riket, för åren 2010 - 2018.

Källa: Kolada

3.3 Framtida utmaningar

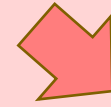
På nationell nivå ligger framtida utmaningar i att vidta åtgärder för en jämlik hälsa, bland annat för att minska skillnaderna i hälsa och välbefinnande mellan olika grupper i samhället och förbättra en snabb och jämn tillgång till sjukvård för alla som är i behov av det. Med kopplingar till mål 2 är ohälsosamma matvanor och stillasittande en av de största riskfaktorerna för ohälsa och för tidig död i Sverige. Här kan kommunen i sin fysiska planering och verksamhetsplanering spela en stor roll genom att planera med gång och cykling som norm och skapa goda förutsättningar för lek, rekreation, kultur och idrott för alla.

I Tierp, såväl som nationellt, finns också särskilda utmaningar när det gäller skillnader i såväl psykisk som fysisk hälsa mellan olika grupper av befolkningen, främst mellan personer med olika utbildningsnivå och kön, men även exempelvis personer med funktionsnedsättning och hbtq-personer. Den växande psykiska ohälsan i Tierp, särskilt bland barn och unga, ses som en stor framtida utmaning som dessutom riskerar att bli ett stort problem samhällsekonomiskt. Det är en fortsatt komplex utmaning som kräver ett långsiktigt arbete och samverkan med region och andra aktörer.

4 GOD UTBILDNING
FÖR ALLA

Mål 4 är att säkerställa en inkluderande och jämlik utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande.

4.1 Bakgrund

Utbildning är en grundläggande mänsklig rättighet. Barn och ungas förutsättningar för att leva ett gott liv med en god psykisk och fysisk hälsa och makt att påverka sina liv formas redan under barn- och ungdomsåren. Med tidiga och förebyggande insatser kan vi redan i tidig ålder minska skillnader i livsvillkor och hälsa, vilket även ger en stor samhällsekonomisk vinst. Utbildning är därför också en investering för att utrota fattigdom och skapa utveckling i samhällen.

I Sverige har vi sedan länge ett väl utbyggt utbildningssystem med skolplikt och avgiftsfri utbildning. Trots detta finns det utmaningar. Bristande likvärdighet, kunskapskillnader mellan flickor och pojkar och brist på lärare är några av dem. Utbildningsnivån i Sverige är överlag hög och har stigit de senaste åren. Betygsresultaten skiljer sig dock åt mellan olika grupper och behörigheten till gymnasiet har minskat de senaste åren. Behovet av att stärka och jämna ut förutsättningarna i hela skolsystemet understryks i Skolkommisionens slutbetänkande från år 2017.

4.2 Tierps kommun

Att säkerställa en god utbildning till alla barn är ett viktigt hållbarhetsmål då en ökad utbildningsnivå och måluppfyllelse skapar förutsättningar för att utveckla ett hållbart samhälle. Utbildning är en avgörande faktor för att alla ska få en god hälsa och ett liv med god livskvalitet. Föräldrars utbildningsnivå och sociala bakgrund påverkar elevers skolresultat och skapar betygsskillnader mellan olika grupper. Dessa skillnader syns såväl i riket som i Tierp.

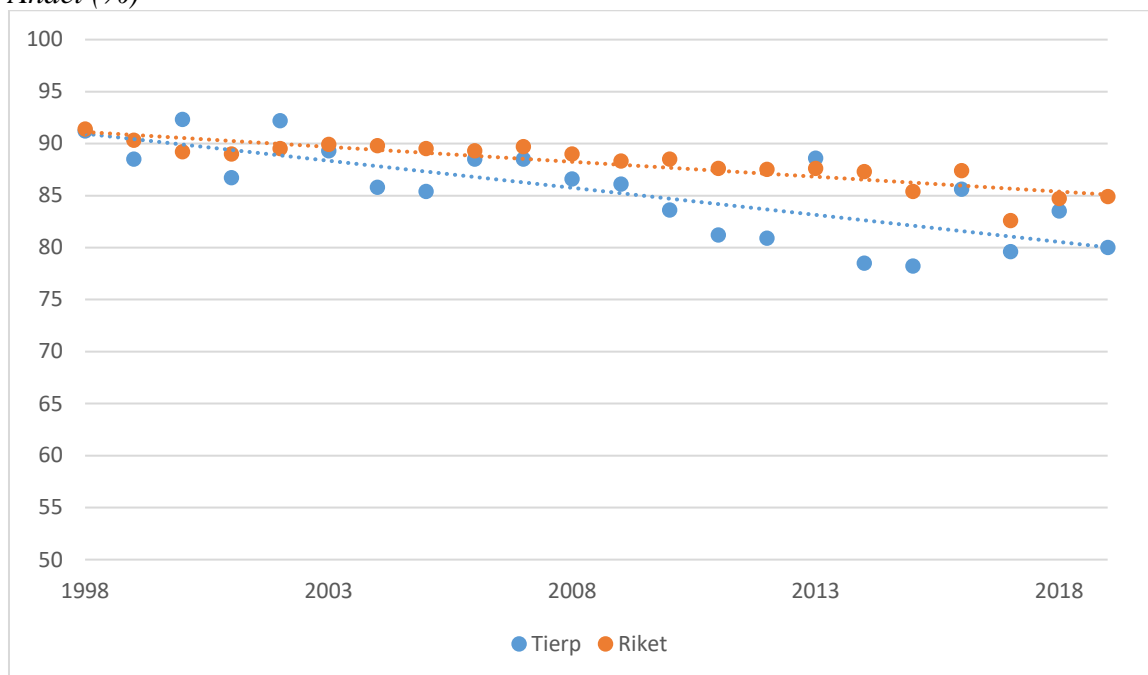
Inom mål 4 utbildning har kommunen antagit fem delmål. De handlar om att alla barn ska erbjudas en förskola av god kvalitet och en likvärdig grundskola samt att andelen gymnasieelever med examen ska öka. Kommunen ska också säkerställa tillgång till naturmiljöer för utomhuspedagogik och ge alla medborgare förutsättningar för ett livslångt lärande och bildning.

4.2.1 Skolresultat grundskola

Kunskapsresultaten i Tierps kommuns grundskolor har de senaste tio åren varit relativt konstanta. Betygsresultaten har förbättrats något de senaste tio åren, från 192,7 i meritvärde för åk 9 år 2008 till 217,7 år 2018. Under samma tidsperiod har andelen elever i åk 9 som är behöriga till yrkesprogram minskat från 85,1% år 2008 till 82,8% år 2018 (se diagram 4.1). I regel har resultaten under åren legat under rikssnitt med undantag för vissa skolor något enstaka år. Vi ser hur skillnaderna inom skolor och mellan skolor har ökat något, både vad gäller andelen elever i åk 9 som klarar kunskapskraven och elevernas meritvärde. För gymnasieskolans del har andelen elever som tar examen inom fyra år legat relativt stabilt, dock ser vi en nedgång det sista året (se diagram 4.2).

Diagram 4.1. Andel elever i åk 9 som är behöriga till ett yrkesprogram i Tierps kommun samt i riket, för åren 1998 - 2018.

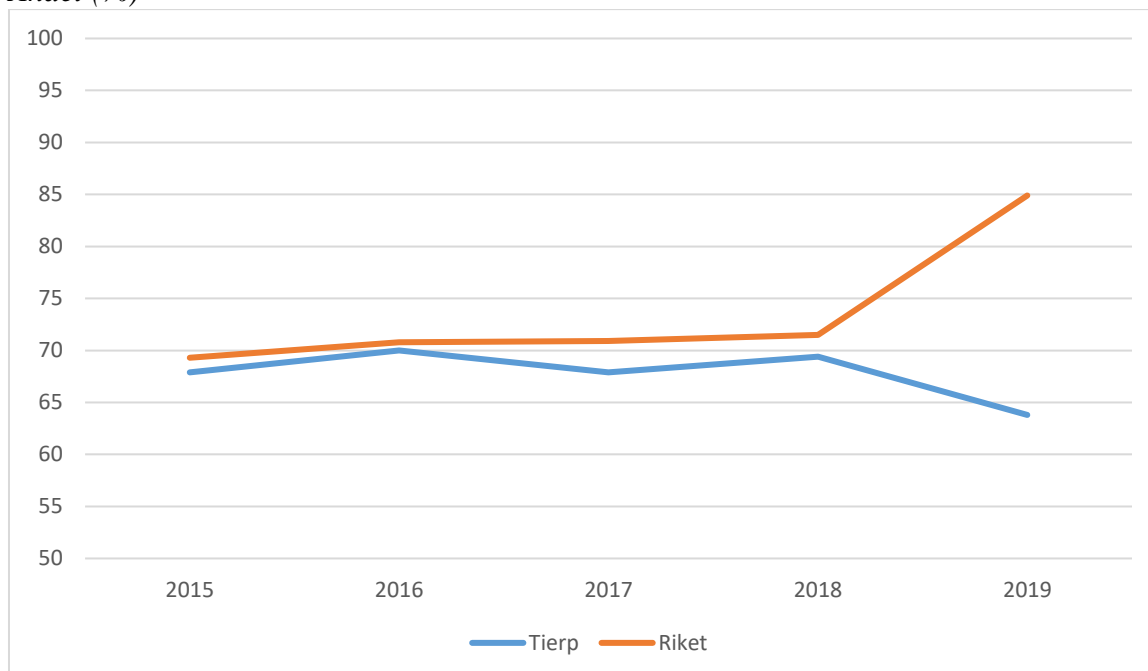
Andel (%)

Källa: Kolada

Diagram 4.2. Gymnasieelever med examen inom 4 år i Tierps kommun samt i riket, för åren 2015 - 2019.

Andel (%)

Källa: Kolada

4.2.2 Likvärdighet grundskola

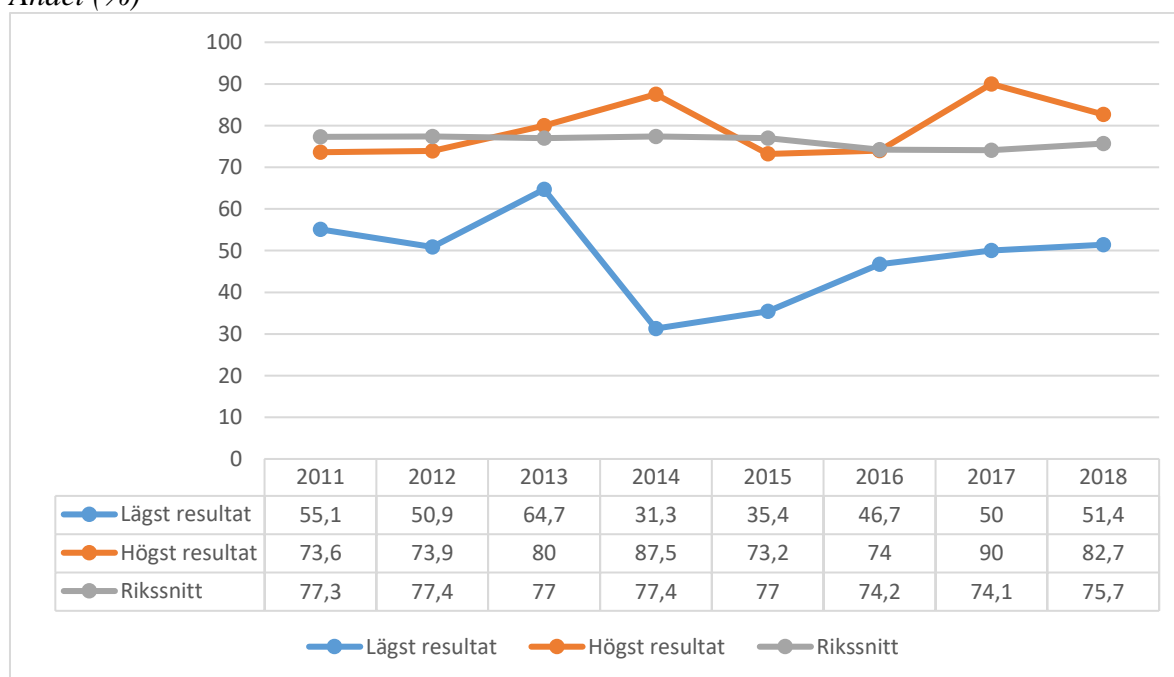
Grundskolorna i Tierps kommun har under flera år haft låg måluppfyllelse. Resultaten varierar relativt mycket mellan kommunens elva grundskolor (se diagram 4.3). Grundskolorna

är uppdelade på fyra olika rektorsområden som verkar i upptagningsområden med olika socioekonomiska förutsättningar.

När SWECO år 2018 genomförde en större utredning gällande skolornas socioekonomiska förutsättningar bekräftades att bakgrundsfaktorer som kön, nyligen invandrad, högsta utbildning för vårdnadshavarna samt ekonomiskt bistånd i hög grad skiljer sig åt mellan skolor och rektorsområden. Vid en jämförelse med modellberäknade värden utifrån ett socioekonomiskt perspektiv ligger flera skolor under förväntad måluppfyllelse, några skolor ligger också över förväntad måluppfyllelse. Kommunen kan arbeta för att öka likvärdigheten mellan skolorna genom att ta hänsyn till socioekonomiska förutsättningar vid såväl organisation av utbildningen som vid resursfördelning av medel.

Diagram 4.3. Andel elever i åk 9 som uppnår alla kunskapskrav, skillnaden mellan den skola som fått lägst respektive högst resultat varje läsår mellan 2011 – 2018.

Andel (%)

Källa: Verksamhetsstatistik

4.2.3 Lärarbehörighet

Gemensamt för alla nuvarande rektorsområden och skolor är att de precis som i riket i övrigt har svårigheter att rekrytera legitimerade lärare, särskilt svårt är det för skolor på landsbygden. Lärarbehörigheten i kommunen som helhet sett till årsarbetskrafter ligger på 63,8 procent vilket kan jämföras med rikssnittet på 70,5 procent för år 2018. Störst utmaning för att uppnå behörigheter finns på mellan och högstadiet där siffrorna år 2018 ligger på 58,6 procent (åk 4 - 6) respektive 58,4 procent (åk 7 - 9). Motsvarande rikssnittssiffror är 67,9 procent respektive 69,3 procent. Sett till ämnen saknas behörighet mest i ämnena svenska som andraspråk, teknik och fysik där mindre än hälften av alla undervisande lärare är behöriga.

4.2.4 Elevernas syn på skolan

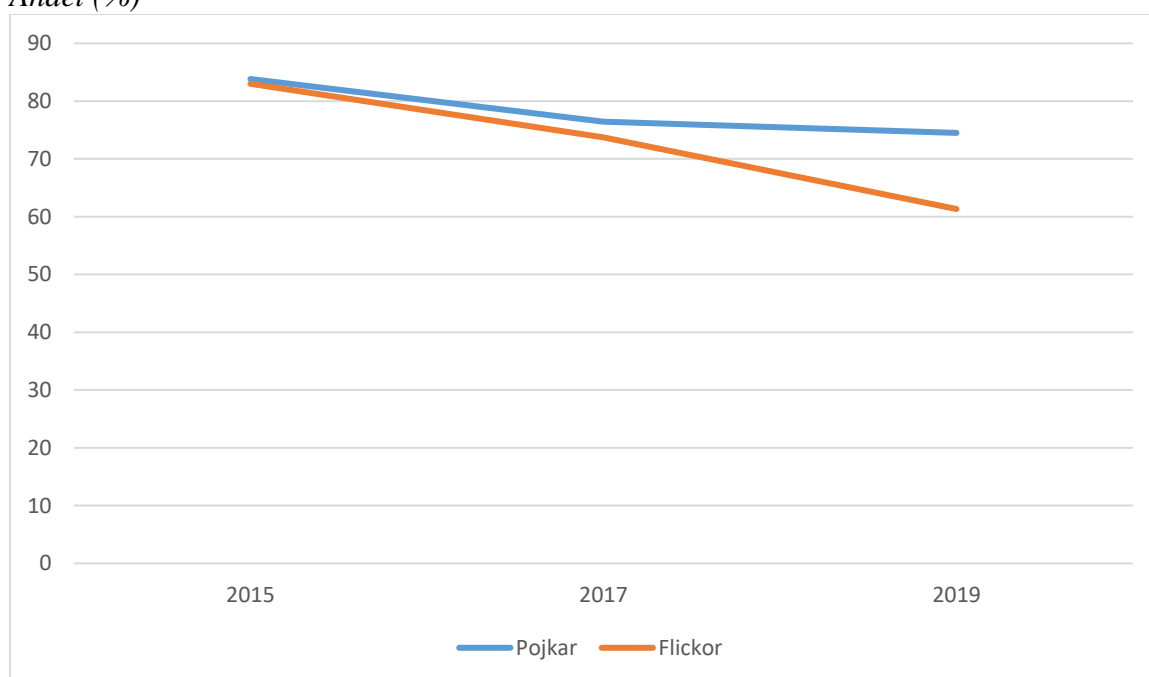
Förutom ett kunskapsuppdrag har skolan även ett värdegrundsuppdrag. Skolans uppgift är att säkerställa att alla elever får verka i en trygg miljö där varje individ ges utrymme att utvecklas så långt som möjligt och växa i sig själva och tillsammans med andra. I de yngre åldrarna, åk F-3 är eleverna i regel som helhet mycket nöjda med skolan och känner sig trygga, medan

detta förändras i takt med stigande ålder. På lågstadiet uppger ca åtta av tio elever att de är nöjda eller mycket nöjda med skolan medan motsvarande siffra för högstadiet är ca två av tio elever. De är fler pojkar än flickor som uppger att de trivs i skolan.

I Region Uppsalas enkät Liv och hälsa ung kan vi se en avsevärd skillnad mellan könen vad gäller andelen som trivs i skolan i åk 7, åk 9 och åk 2 på gymnasiet. Vi kan också se att trivseln har gått ned sedan år 2015 då 83 procent svarade att de trivdes mycket bra eller ganska bra i skolan, mot 68 procent under 2019 (se diagram 4.4). Fler elever anger också att mobbing och våld är ett större problem i skolan än tidigare.

Diagram 4.4. Andel elever i åk 7, åk 9 och åk 2 på gymnasiet som svarat ganska bra eller mycket bra på frågan *Hur trivs du i skolan?* i enkäten Liv och hälsa ung, för åren 2015, 2017 och 2019.

Andel (%)

Källa: Region Uppsala, Liv och hälsa ung

4.2.5 Hållbar utveckling i utbildningen

Våra skolor arbetar idag aktivt med lärande om en hållbar utveckling. Tierps gymnasieskola Högbergsskolan är en certifierad FN-skola och arbetar för att främja och ta tillvara elevers engagemang relaterat till de globala målen för hållbar utveckling. Nio av kommunens arton förskolor är certifierade i hållbar utveckling genom Grön flagg och fler förskolor är på väg att ansluta sig.

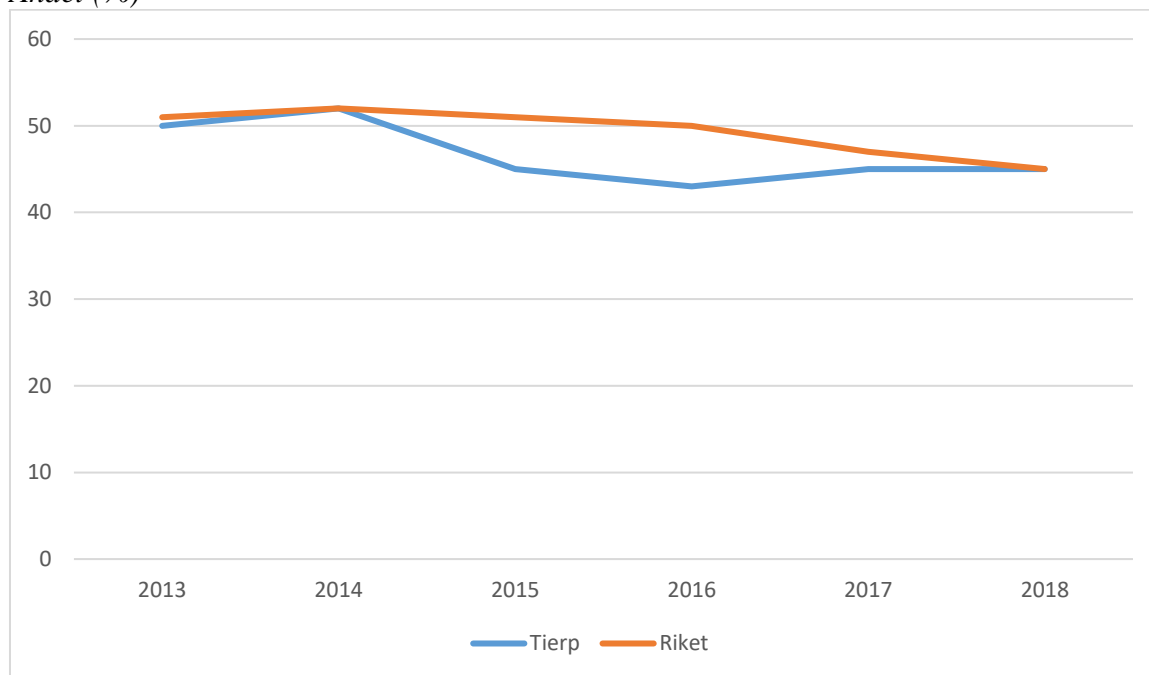
4.2.6 Vuxenutbildning och kompetensförsörjning

Vuxnas behov av yrkesutbildning behöver tillgodoseas, samtidigt som den kommunala verksamheten har behov av att säkerställa tillgång till utbildad personal inom bristyrken med specifika kompetenser till exempel undersköterska, socialsekreterare, lärare eller kockar. Att utveckla verksamheten utifrån dessa behov är en stor uppgift för den kommunala vuxenutbildningen i Tierp. För såväl social som ekonomisk hållbarhet är befolkningens utbildningsnivå av betydelse. Utbildningsnivån är också starkt kopplad till folkhälsa. År 2018 hade ca 25 procent av befolkningen en eftergymnasial utbildning i kommunen, kvinnor i dubbelt så stor utsträckning som män.

Välfungerande undervisning i svenska för invandrare (SFI) är väsentligt för etablering i studier och arbete. Andelen som nått godkänt i minst två kurser, av nybörjare två år innan, har legat relativt stabilt det senaste åren, och var för år 2018 45 procent (se diagram 4.5)

Diagram 4.5. Elever på SFI som klarat minst två kurser i Tierps kommun samt i riket, för åren 2013 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

4.3 Framtida utmaningar

Föräldrars utbildningsnivå och bakgrund spelar en avgörande roll för elevernas resultat i skolan. Skolans uppgift att sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen är en nödvändig och stor utmaning för Tierps skolor, såväl som i riket. Att vara behörig till gymnasiet efter grundskolan är en viktig förutsättning och en bas för det fortsatta livet.

Pojkar presterar generellt sämre skolresultat än flickor. Samtidigt upplever flickor och unga kvinnor i större utsträckning psykisk ohälsa. Detta utgör två viktiga utmaningar som gäller nationellt såväl som i Tierps kommun.

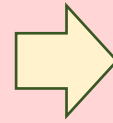
Den nationella bristen på lärare och förskollärare innebär en stor utmaning vad gäller kompetensförsörjningen för Tierps förskolor och skolor. Förutom att lyckas väl med att rekrytera och behålla inom bristyrkena genom att vara en attraktiv arbetsgivare behöver större omstruktureringar av arbetsplatser och uppdrag genomföras för att lösa kommande personalbrist i offentlig sektor.

Den låga utbildningsnivån i kommunen i kombination med kompetensbrist i flera yrken är en utmaning med också en möjlighet att arbeta för att fler ska utbilda sig och komma i arbete.

5 JÄMSTÄLLDHET

Mål 5 är att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt.

5.1 Bakgrund

Jämställdhet är ett mål i sig liksom en förutsättning för en hållbar och fredlig utveckling. Jämställdhet uppnås när kvinnor och män, flickor och pojkar har lika rättigheter, villkor, möjligheter samt makt att själva forma sina liv och bidra till samhällets utveckling. Flickor och kvinnor ska ha makt över sina egna liv och bestämma över sina egna kroppar. Att stärka kvinnors och flickors rättigheter är ett effektivt sätt att bekämpa fattigdom och skapa förutsättningar för fredliga samhällen.

Sverige ligger, tillsammans med de övriga nordiska länderna, i framkant i arbetet med jämställdhet vid internationella jämförelser. Trots det finns utmaningar kvar i Sverige och stora utmaningar globalt innan målet är nått. Trots ett omfattande svenskt jämställdhetsarbete sedan länge har män som grupp fortfarande mer makt och inflytande än kvinnor, äger mer och tjänar mer. Kvinnornas lön uppgår i genomsnitt till 89,3 procent av männens lön år 2018. Huvudansvaret för det obetalda hem- och omsorgsarbetet har fortfarande kvinnor. Även hälsoskillnader finns. Kvinnor uppger sämre hälsa, medan män som grupp lever kortare. Kvinnor utsätts i högre utsträckning för våld i hemmet, samtidigt som män utgör majoriteten av offren för allt våld i samhället.

Föreställningar om hur flickor, pojkar, kvinnor och män förväntas vara behöver utmanas. Nationellt har sex delmål identifierats för arbetet: en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, jämställd utbildning, jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, jämställd hälsa samt att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

5.2 Tierps kommun

Jämställdhet är en del av det kommunala uppdraget – kommuner, landsting och regioner ska ge medborgarna likvärdig service oavsett kön. Det är inte bara en fråga om rättigheter, utan handlar också om kvalitet och effektivitet i verksamheten. Som politisk arena, arbetsgivare och välfärdsleverantör har Tierps kommun därför en viktig roll för att alla ska få lika makt och möjligheter oavsett kön.

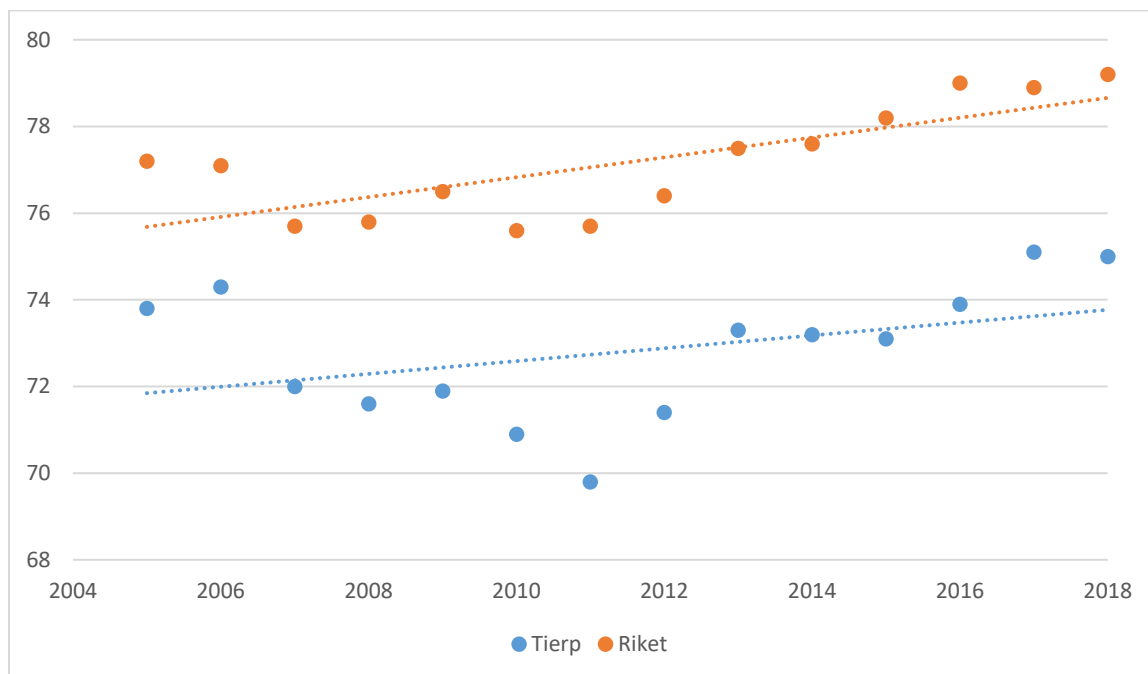
Kommunen har antagit sex delmål under mål 5 jämställdhet. Dessa handlar om att alla kommunens verksamheter ska planeras utifrån både kvinnor och mäns behov och resurser ska fördelas likvärdigt mellan könen. Som arbetsgivare i en kvinnodominerad sektor har kommunen ett särskilt stort ansvar för att förbättra kvinnors arbetsvillkor. Alla ska bemötas utan diskriminering och utan stereotypa föreställningar om kön. Kommunen ska också tillförsäkra kvinnor lika möjligheter i det politiska, ekonomiska och offentliga livet och andelen kvinnligt företagande ska öka.

5.2.1 Ekonomisk jämställdhet

Kvinnor har i genomsnitt en lägre lön än män. I Tierps kommun tjänade en kvinna i genomsnitt 75 procent av lönen för en genomsnittlig man år 2018 (se diagram 5.1). Med disponibel inkomst menas summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster, minus skatt och övriga negativa transfereringar. Utvecklingen går långsamt, med samma utveckling som vi haft de senaste tjugo åren kommer det att ta över tvåhundra år innan vi når jämställda löner i kommunen. Lönegapet beror till stor del på att arbetsmarknaden kännetecknas av en könsmissig uppdelning, där kvinnor i större utsträckning arbetar i låglönesektorer. Det är också fler kvinnor som är sjukskrivna, arbetar deltid och tar ut en större del av föräldrapenningen.

Diagram 5.1. Kvinnors medianinkomst som andel av mäns medianinkomst, för alla som är 20 år och äldre och som är folkbokförda i Tierps kommun respektive riket, för åren 2005 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

5.2.2 Jämställdhet bland kommunanställda

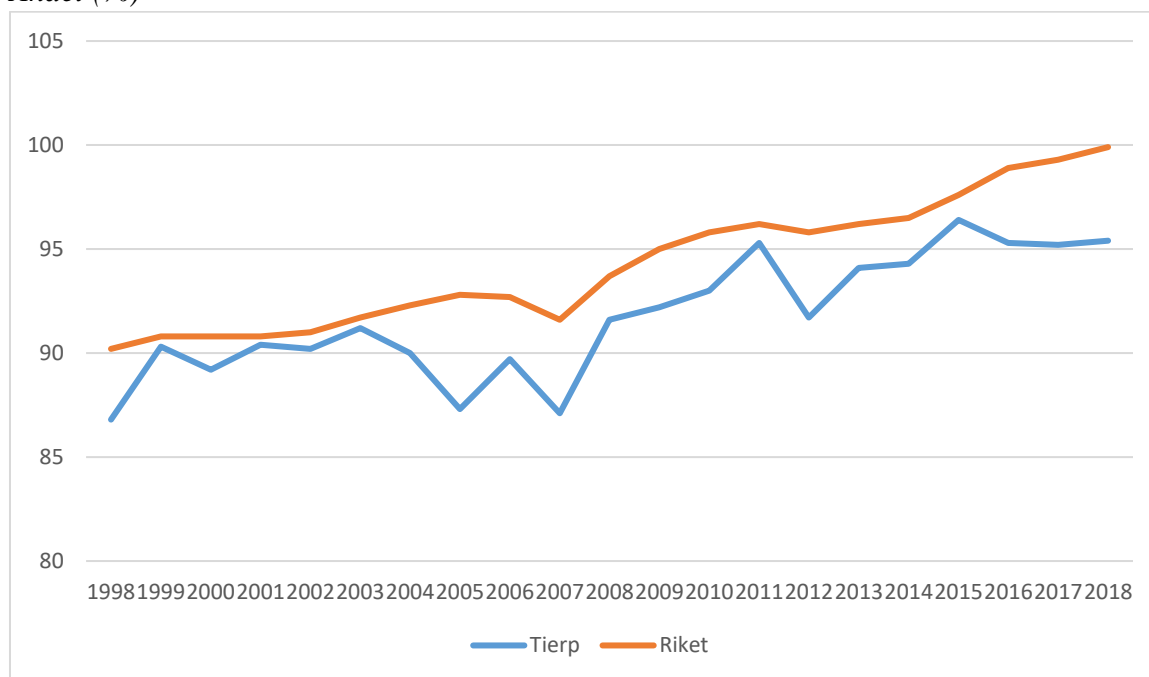
Lönegapet mellan män och kvinnor bland kommunanställda är mindre än i kommunen som helhet. I kommunen som organisation tjänade kvinnor i genomsnitt 95 procent av männens inkomst år 2019, vilket innebär 233 SEK mindre i månaden (se diagram 5.2).

Det är fortsatt en överhängande majoritet kvinnor, 81 procent, som är anställda i den kommunala organisationen. Andelen kvinnor som arbetar heltid har ökat de senaste åren, men är fortfarande på en relativt låg nivå, 59 procent av antalet anställda (se diagram 5.3). Att öka andelen heltider i kommunen är en strategisk insats för ökad jämställdhet. Vi ser också betydligt fler kvinnor som är långtidssjukskrivna än män i kommunen.

Trots att det är fler kvinnor än män i kommunorganisationen är det fler män än kvinnor på chefspositionerna i kommunen. Bland de högsta cheferna i kommunkoncernen, var nio av tolv män år 2020.

Diagram 5.2. Kvinnors medianinkomst som andel av mäns medianinkomst, kommunalt anställda, i Tierps kommun respektive riket, för åren 1998 - 2018.

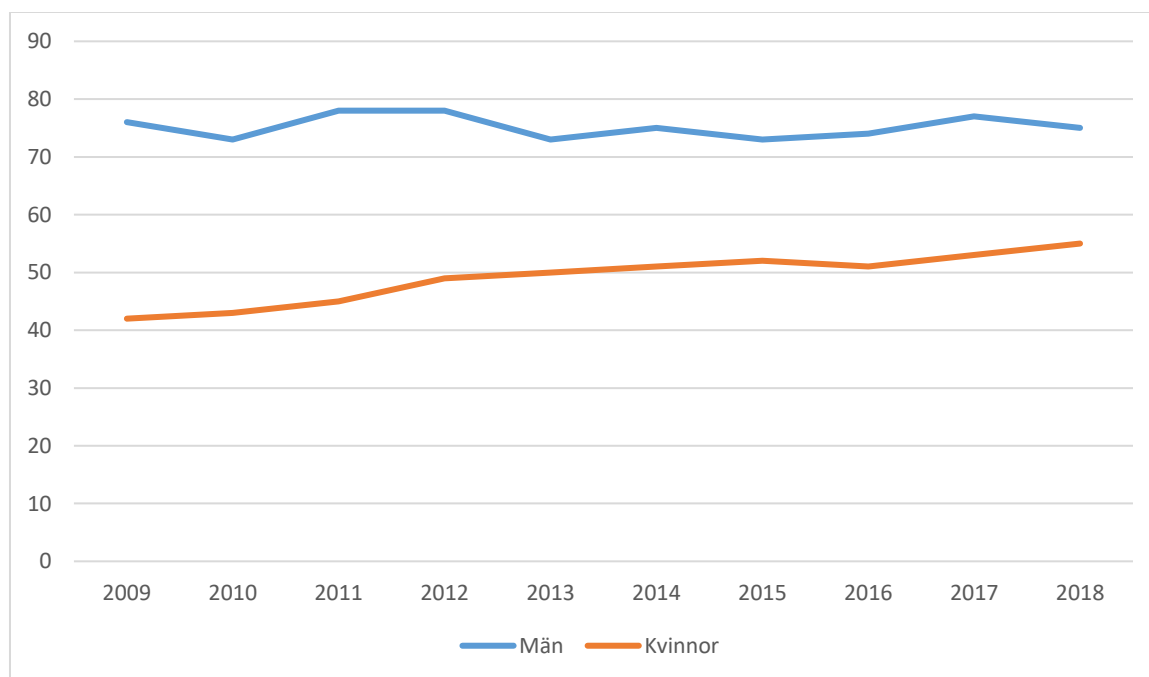
Andel (%)

Källa: Kolada

Diagram 5.3. Heltidsarbetande månadsavlönade kommunalt anställda kvinnor respektive män i Tierps kommun, för åren 2009 - 2018.

Andel (%)

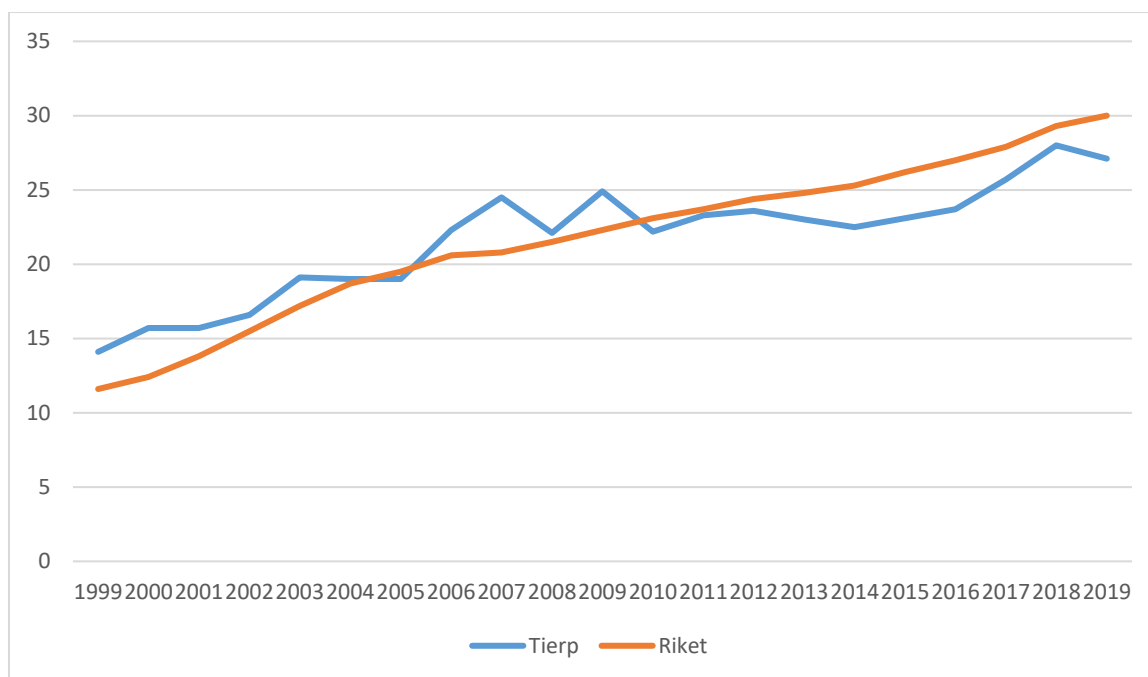
Källa: Kolada

5.2.3 Föräldrapenning

Kvinnor i Tierps kommun tog år 2018 ut 72 procent av alla föräldrapenningdagar, män 28 procent. Det stämmer överens med både rikets och länets genomsnittliga värden och har ökat långsamt de senaste tjugo åren (se diagram 5.4).

Diagram 5.4. Andel föräldrapenningdagar som tas ut av män i Tierps kommun respektive riket, för åren 1999 - 2019

Andel av antal dagar (%)

Källa: Kolada

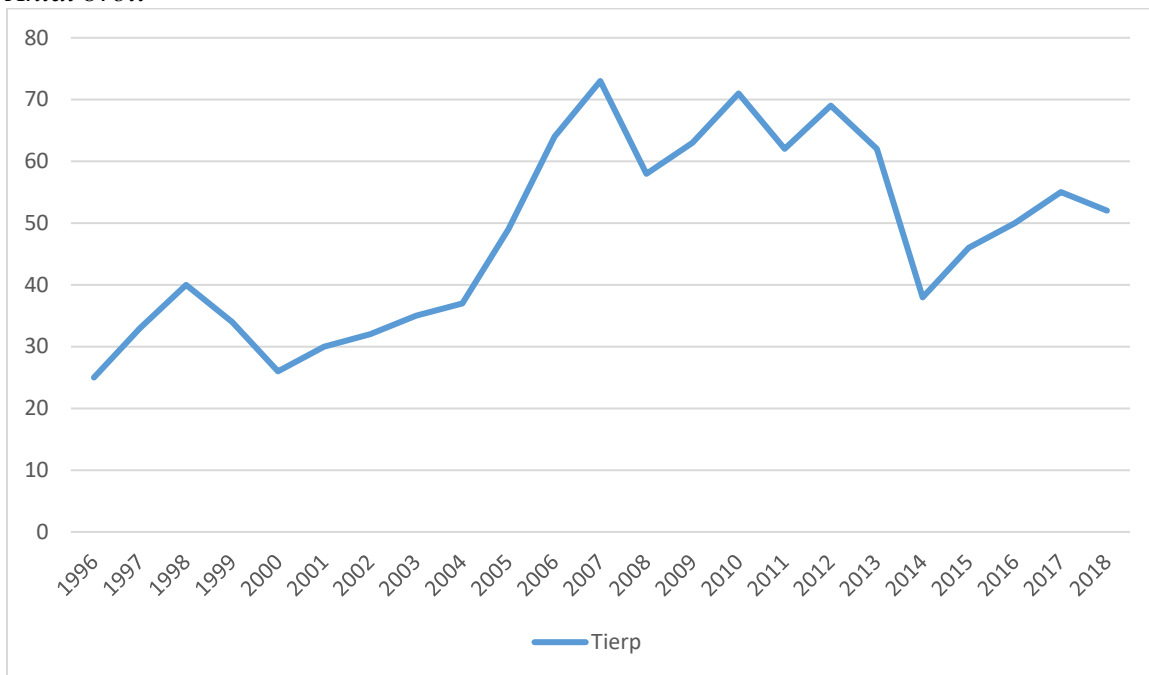
5.2.4 Våld i nära relationer

Mäns våld mot kvinnor är ett globalt samhällsproblem. Våld har stor påverkan på den fysiska och psykiska hälsan för den som utsätts, men också för de barn och anhöriga som bevittnar våldet. Våldet försvårar livssituationen för alla inblandade och har stora samhällsekonomiska konsekvenser.

Antalet anmälda våldsbrott mot kvinnor har varierat mellan åren men vi ser en ökning de senaste tjugo år i kommunen, vilket delvis kan bero på att benägenheten att anmäla har ökat (se diagram 5.5). Så gott som alla våldsbrott mot kvinnor utförs av en närstående eller någon som är bekant med kvinnan. Mörkertalet bedöms fortfarande vara stort.

Diagram 5.5. Antalet anmälda våldsbrott mot kvinnor i Tierps kommun, åren 1996 - 2018.

Antal brott

Källa: Brottsförebyggande rådet

5.3 Framtida utmaningar

Sverige uppfyller några av delmålen som är kopplade till genomförandet av mål 5. Men ett antal utmaningar kvarstår för att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt och det gäller även i Tierps kommun. Till dessa hör bland annat att effektivt motarbeta all diskriminering av kvinnor i samhället, få bort skillnaderna i lön och sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män, öka förutsättningarna för ett jämställt föräldraskap samt att förebygga och förhindra mäns våld mot kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck.

6 RENT VATTEN OCH SANITET

Mål 6 är att säkerställa tillgången till vatten och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet för alla.

6.1 Bakgrund

Vatten är en grundförutsättning för allt levande på jorden, och därmed också en förutsättning för en hållbar utveckling. En mycket stor andel individer som lever i fattigdom saknar tillgång till rent vatten och grundläggande sanitet. Vatten är också en förutsättning för världens livsmedels- och energiproduktion och därmed kan brist på vatten bli orsak till konflikt. Effekterna av klimatförändringarna visar sig tidigt och tydligt i förändrad vattentillgång.

Tillgång till rent vatten och sanitet är i stort sett tillgodosett för alla invånare i Sverige. För de globala indikatorerna kan den preliminära bedömningen göras att Sverige uppfyller delmålen. Lagar och direktiv täcker på ett adekvat sätt in de flesta områden som innefattas av målet.

På kommunnivå finns flera utmaningar, dels ett ökande behov av underhåll och utbytestakt på VA-ledningar då stora delar av Sveriges ledningsnät byggdes ut på 50- och 70-talen och nu börjar bli gamla. Det behövs också göras insatser för att minska föroreningar från kemikalier, läkemedel och näringsämnen i grundvattnet. Klimatförändringarna väntas också föra med sig längre perioder av torka och värmeböljor liksom kraftigare regn och ökade regnmängder. Torra perioder riskerar leda till låg grundvattennivå med vattenbrist som följd, framför allt där hushållen har egna brunnar. Kraftigare regnmängder ökar risk för översvämningar och att orenat avloppsvatten förorenar sjöar och vattendrag. Nationellt eller i länet uppnås inte ett enda av miljömålen som rör vatten. Vi har fortsatt stora utmaningar vad gäller målen giftfri miljö, ingen övergödning, levande sjöar och vattendrag och myllrande våtmarker.

6.2 Tierps kommun

Inom verksamhetsområde för vatten och avlopp har kommunen ansvar för tillgången till dricksvatten och omhändertagande av spillvatten och dagvatten. Ansvaret regleras i flera lagar, bland andra; lagen om allmänna vattentjänster, säkerhetsskyddslagen, livsmedelslagstiftningen, smittskyddslagen, miljöbalken och brottsbalken.

Utanför verksamhetsområdet för vatten och avlopp ansvarar fastighetsägarna själva för sitt dricksvatten och för sin avloppshantering, men kommunen har tillsynsansvar över de enskilda avloppsanläggningarna.

Kommunen har antagit tre delmål på området. Att förbättra vattenkvaliteten genom att minimera utsläpp av farliga kemikalier och material och återställa de vattenrelaterade ekosystemen såsom våtmarker, åar och sjöar. Kommunen ska också effektivisera vattenanvändningen och säkerställa en hållbar försörjning av sötvatten för att förebygga vattenbrist och låga grundvattennivåer.

6.2.1 Grundvatten

Vi har överlag en god vattenkvalitet i kommunen, alla grundvattenförekomster bedöms ha en god kemisk och kvantitativ status. Alla nu använda täkter är vattenskyddsområden vilket är en framtidssäkring av god dricksvattenkvalitet. Vi behöver dock långsiktigt säkra fler vattentäkter som kan fungera som reservtäkter eller nya vattentäkter i och med att kommunen växer. Utmaningarna ligger också i att behålla den goda nivån och klimatförändringarna som ger oss både torrare somrar och blötare vintrar. Det finns också utmaningar vad gäller enskilda brunnar på framförallt Hållnäs halvön där kommunalt vatten och avlopp idag saknas och där grundvattnet på sina håll bedöms ha en låg kvalitet.

6.2.2 Sjöar och vattendrag

Idag bedöms 26 procent av kommunens sjöar och 46 procent av kommunens vattendrag ha en god ekologisk och kemisk status. Det ser likadant ut i länet och beror bland annat på fysisk påverkan, höga halter av miljögifter och näringsämnen som rinner ut i våra vattendrag. Den dåliga kemiska statusen förklaras huvudsakligen av höga halter av kvicksilver och bromerad difenyleter, som finns i bland annat flamskyddsmedel.

I och med att kommunen har en lång historia av jordbruk är många vattendrag påverkade av övergödning. Detta leder till ökad algblomning och syrefattigt vatten, vilket försämrar livsvillkoren för många djur och växter. Även användning av bekämpningsmedel i jordbruket är en utmaning då det hamnar i våra vattendrag, även om användningen har minskat på senare år.

Idag är flera av våra vattendrag helt eller delvis utträtade för att effektivisera avvattningen av jordbruksmark och skog. Rätade och urgrävda vattendrag klarar inte av att hålla kvar vattnet, vilket gör att områden nedströms lättare drabbas av översvämning. Det förekommer även föroreningar i form av tungmetaller i bottensedimentet på flera platser, till följd av de historiska bruksorterna som finns runt om i kommunen.

Det finns fortfarande många enskilda avlopp som inte når upp till miljöbalkens krav för avlopp som förorenar våra vattendrag i kommunen. Arbete för att kontrollera och åtgärda dessa pågår.

Kommunens bolag Tierps Energi och Miljö AB (TEMAB) har fått pengar från Naturvårdsverket för att bygga en anläggning som ska rensa avloppsvatten från läkemedelsrester som hamnar i kommunens sjöar och vattendrag. Planen är att den nya anläggningen ska tas i bruk i mitten av år 2020.

Kommunen har även fått statliga naturvårdspengar de senaste åren för att restaurera våtmarker, dagvattendammar och vattendrag, tillsammans med bland annat Upplandsstiftelsen, föreningen Tämnarens Vatten samt andra kommuner i länet. Just nu utreds och planeras för att anlägga fler fiskvandring svägar, bland annat vid det första vandringshindret i Strömarån.

6.3 Framtida utmaningar

Det finns flera stora utmaningar på området, bland annat förnysetakten av det kommunala ledningsnätet samt klimatförändringarna som kommer ge både torrare och blötare perioder.

Restaurering av ekosystemens vattenhållande förmåga är en nödvändig anpassning till ett förändrat klimat. Det krävs åtgärder i kommunens dagvattensystem för att klara intensiva regn och undvika översvämningsskador så långt som möjligt och ett långsiktigt arbete för att minimera inläckage av regn- och dräneringsvatten till avloppsledningssystemet. Behov av tillsyn av enskilda avloppsanläggningar för att få bort anläggningar med bristfällig rening och direktutsläpp är en uppgift som kommer pågå under lång tid framöver.

Att återställa de vattenbaserade ekosystemen kommer att ta tid. Att bygga vandringsvägar för fiskar är ett sätt att återskapa naturliga ekosystem. Övergödningsproblematiken kräver en omställning av jordbruket. En minskning av miljögifter i naturen kräver mindre kemikalieanvändning i stort i samhället och mer resurser för sanering och nya metoder för att avlägsna dem på ett effektivt och säkert sätt.

Kommunen har gott om grundvatten av god kvalitet och det är framförallt för enskilda vattentäkter där vi idag ser brister. Det är viktigt framåt att fortsätta miljöövervakningen och säkerställa att vi når upp till miljö kvalitetsnormer och åtgärdskraven i vattendirektivet. Genom ett vattenråd, en vattensamordnare på kommunen eller en kommunal vattenplan kan kommunen komma längre i arbetet och få ett helhetsgrepp kring vattensituationen och hur vi kan vårda denna naturresurs för framtiden.

7 HÅLLBAR ENERGI FÖR ALLA

Mål 7 är att säkerställa att alla har tillgång till tillförlitlig, hållbar och modern energi till en överkomlig kostnad.

7.1 Bakgrund

Global tillgång till förnybar energi och rena bränslen är en förutsättning för att kunna möta flera av de utmaningar världen står inför idag såsom fattigdom, livsmedelsförsörjning, klimatförändringar, rent vatten, hälsa och ekonomisk utveckling.

Tillgången till energi är god i Sverige och vi exporterar årligen alltmer energi till framförallt grannländerna. Mål 7 om en hållbar energi har en koppling till flera av Sveriges miljömål, bland annat miljökvalitetsmålen frisk luft, begränsad klimatpåverkan och en god bebyggd miljö. Sverige är det land inom EU som har högst andel slutlig förnybar energianvändning, andelen uppgick till 54,6 procent år 2018.

Den stora utmaningen för Sverige när det gäller användningen av förnybar energi är transportsektorn. Mycket görs men ytterligare åtgärder behövs, till exempel en ökad introduktion av fordon med eldrift, ökad användning av biodrivmedel och en samhällsplanering som gör att transporterna blir effektivare. De senaste tio åren har vi både nationellt och i kommunen sett en trend med både ökat antal fordon och längre körsträckor vilket tyder på att transporterna inte blir effektivare.

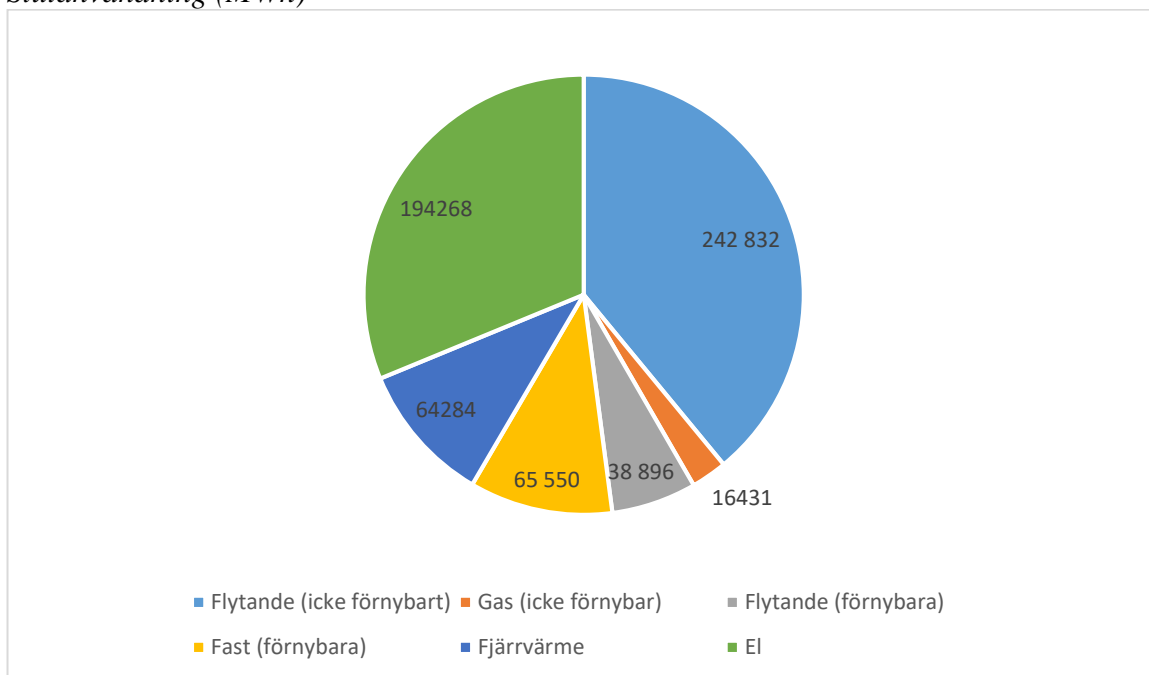
7.2 Tierps kommun

Kommunen har antagit två delmål under mål 7 Hållbar energi för alla. De handlar om att öka andelen förnybar energi i den kommunala energimixen samt att minska kommunens energiförbrukning, bland annat genom energieffektivisering.

7.2.1 Energianvändning

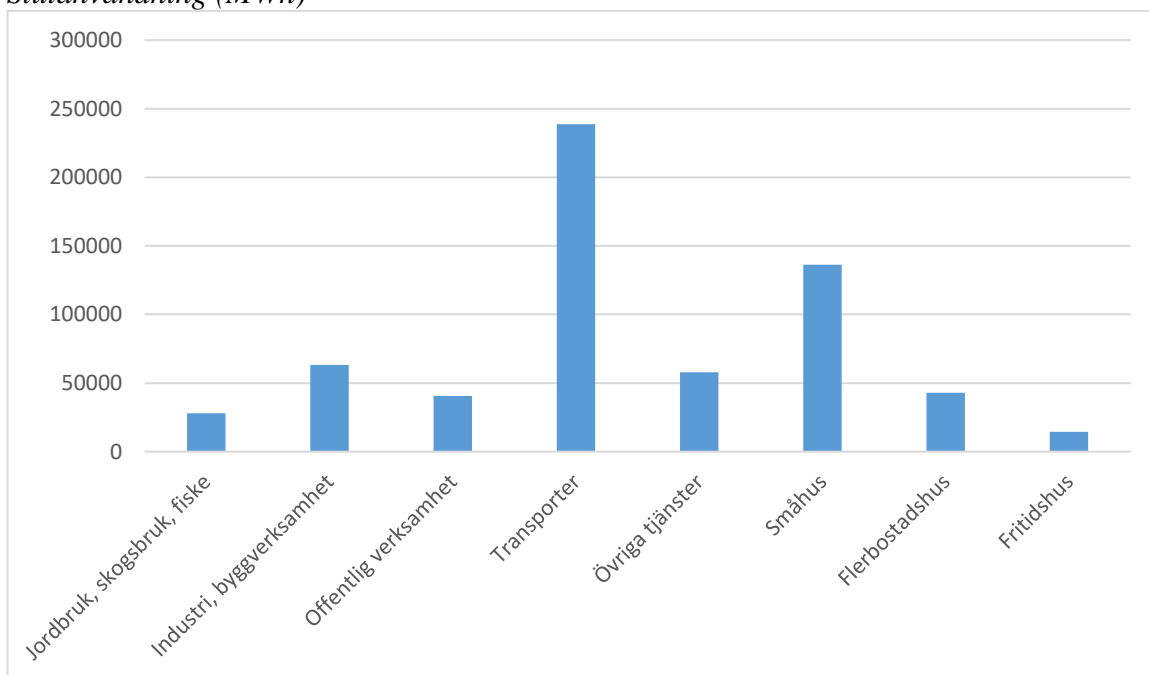
Den sammanlagda energianvändningen i Tierps kommun rör sig runt 600 000 kWh. Användningen har minskat med 18 procent de senaste tio åren. Sett till bränsleslag hamnar fjärrvärmen i topp följt av elanvändningen (se diagram 7.1) Transporterna står för den största energianvändningen i kommunen följt av småhus och industriverksamheter (se diagram 7.2).

Diagram 7.1. Energianvändning i Tierps kommun per bränsle år 2018.
Slutanvändning (MWh)

Källa: SCB

Diagram 7.2. Energianvändning efter förbrukarkategori i Tierps kommun år 2018.
Slutanvändning (MWh)

Källa: SCB

7.2.2 Energieffektivisering och effektbrist

Energieffektivisering är ett viktigt verktyg för ökad resurseffektivitet och möjligheterna att nå klimat-, miljö och andra samhällsmål. I kommunen har energianvändningen per invånare minskat med drygt 20 procent sedan år 2009 (se diagram 7.3).

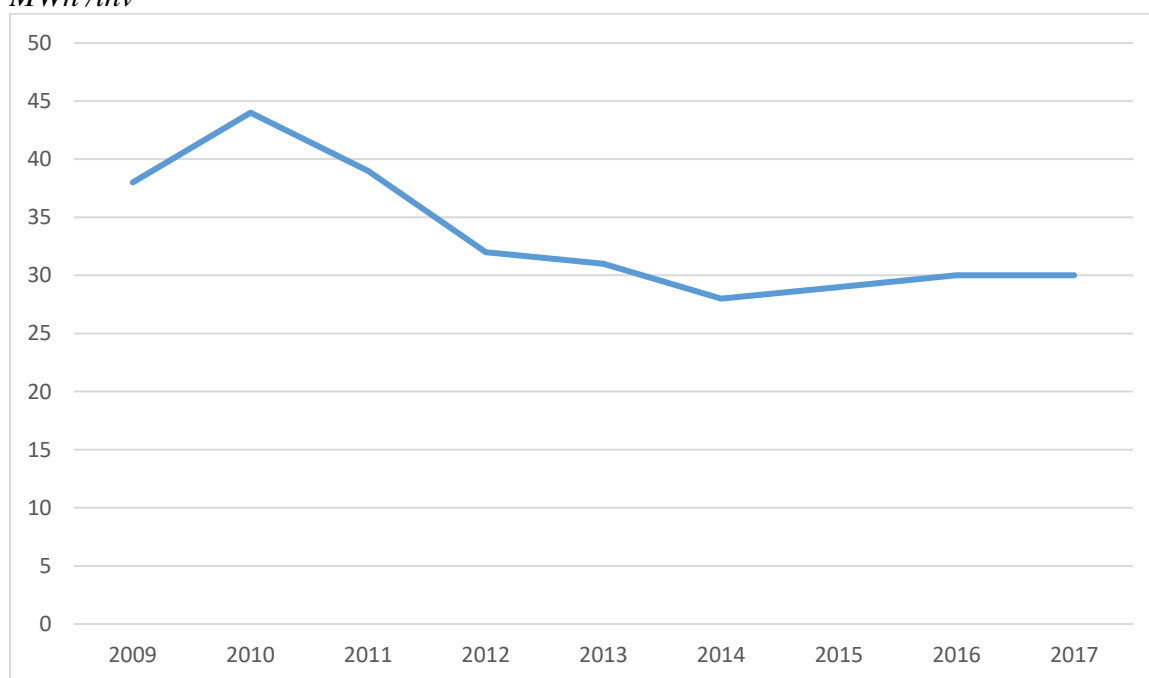
I kommunens egna lokaler har energianvändningen minskat med cirka 15 procent sedan år 2007. Från runt 245 kWh/m² till under 208 kWh/m². Det har skett genom bland annat byte till mer energieffektiv teknik, nya styr- och reglersystem samt byte till mer energisnål belysning.

Länets elnät har i nuläget effektbrist (kapacitetsbrist) ett antal timmar per år, främst kalla vintertimmar. Det innebär exempelvis att det kommer ta längre tid att ladda en elbil än om eleffekten var god. En väntad elektrifiering av exempelvis fordonsparken i kommunen kommer att kräva mer effekt och överföringskapacitet i elnätet. Vi ser redan idag hur effektbrist begränsar nyetableringar av industriverksamheter i kommunen.

Förstärkningsprojekt för stamnätet planeras men tar omkring tio år att förverkliga, vilket gör frågan om minskad och flexibel elanvändning viktig. Flexibel användning är att minska eller styra undan elanvändning till timmar då elnätet är mindre belastat, exempelvis genom att förse laddstolpar med styrning. Minskat maxeffektbehov gör att elnätets kapacitet räcker för mer elanvändning framöver.

Diagram 7.3. Slutanvändning av energi totalt inom Tierps kommun, för åren 2009 - 2017

MWh /inv

Källa: Kolada

7.2.3 Förnybar värme- och elproduktion

Kommunen har ett fjärrvärmeverk som drivs av fossilfritt bränsle som ger fjärrvärme till bostäder och lokaler i kommunen. Under år 2020 blev fjärrvärmens till 100 procent förnybar i kommunen, när Tierps Energi och Miljö AB (TEMAB) konverterade sina sista reservoljepannor till biobränslen (se diagram 7.4).

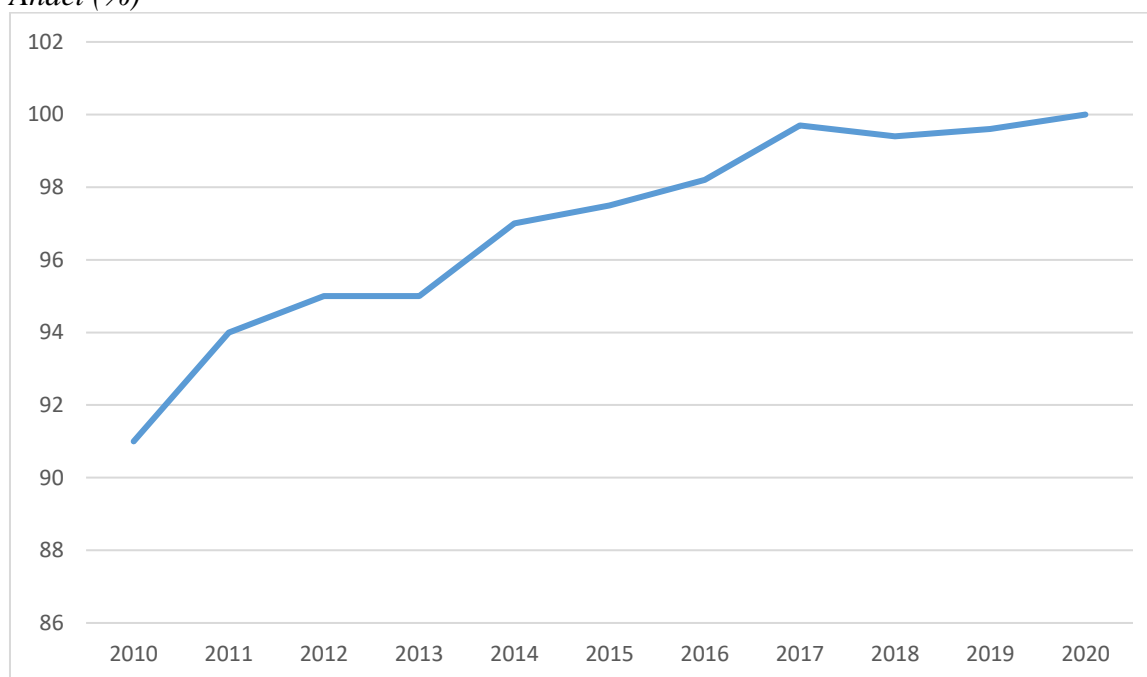
Vindkraften är inte utbyggd i någon större omfattning i länet och motsvarar endast ca en procent av länets eltillförsel. Kommunens översiktsplan tillåter vindbruk men än finns inget i kommunen, dock finns planer på att en forskningsanläggning för vindbruk placeras i

kommunen. Det finns också ett pågående forskningsprojekt om strömkraft i Dalälven i Söderfors som drivs av Uppsala universitet.

El från solceller installeras alltmer och kommer att få en större roll i elsystemet framöver. I Tierps kommun finns idag 2 stycken solelanläggningar i kommunal regi och totalt har dessa en installerad effekt på ca 57 kW. Kraftvärmeverk för elproduktion saknas i kommunen, men finns i länet. Målet om 100 procent förnybar elproduktion kräver utbyggd vindkraft, utbyggd elproduktion från kraftvärme och solceller såväl nationellt som i kommunen.

Diagram 7.4. Fjärrvärmeproduktion av förnybara energikällor på värmeverk i Tierps kommun, för åren 2009 - 2020.

Andel (%)

Källa: Tierps Energi och Miljö AB (TEMAB)

7.2.4 Fossilfria transporter

Transporterna står för den största andelen icke-förnybar energianvändning i kommunen. Av bilarna i trafik, registrerade i Tierps kommun år 2017, var 94 procent av bilarna diesel eller bensinbilar. Resterande bilar, 6 procent är rena elbilar, ladd- och elhybrider (el + förbränningsmotor), gasbilar samt flexifuel (bensin + etanol).

Kommunen har liten möjlighet att påverka lagstiftning, bränslepriser och skatter som i stor utsträckning styr val av bränslen och transportslag. Kommunen kan däremot säkerställa att det finns en utbyggd infrastruktur som möjliggör en fossilfri fordonsflotta i såväl kommunens organisation som i kommunen som helhet.

I dagsläget finns fjorton publika laddstationer för elbil i kommunen, men ingen möjlighet att tanka fordonsgas. År 2018 togs beslut om att en publik biogastankstation ska byggas i Tierp tillsammans med regionen. Planen är att den ska färdigställas i slutet av år 2021. Matavfall från kommunen skickas idag till Uppsala där den största delen blir till drivmedel i form av fordonsgas.

Tillsammans med Biogas Öst har en analys gjorts över behovet av biogas, el och andra förnybara drivmedel i kommunen. Analysen visar att vi behöver minst ett tankställe för fossilfri fordonsgas och publika snabbladdare för elbilar i alla kommunens tätorter för att täcka behovet. Det är enbart boende i Tierp och Örbyhus som har möjlighet till publik snabbladdning för elbilar idag.

Möjligheter som finns idag för alternativa drivmedel är etanol (E85) som kan tankas i Tierps köping. Evolutiondiesel, som innehåller 30 procent förnybar andel (främst tallolja), kan tankas på alla Preem-mackar i kommunen, dessa är belägna i Skärplinge, Tierp och Månkarbo. Möjlighet att tanka biogas eller andra helt förnyelsebara drivmedel såsom HVO100 saknas idag i kommunen.

7.3 Framtida utmaningar

Användningen av fossila bränslen är fortsatt hög i kommunen, framförallt inom transportsektorn. Andelen personbilar som drivs av förnyelsebara bränslen är fortfarande väldigt låg och personbilstrafiken minskar inte (se mer under mål 13).

Om vi ska nå målet om 100 procent förnybar elproduktion behöver vi öka och främja utbyggnaden av vindkraft, kraftvärme och solceller i kommunen.

Mål 8 är att verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla.

8.1 Bakgrund

Mål 8 handlar om att alla människor ska ha ett arbete med anständiga arbetsvillkor. Det handlar också om att främja inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt. Många människor i världen idag saknar arbete, eller befinner sig i osäkra anställningar eller saknar anständiga arbetsvillkor. Att främja ett gott investeringsklimat, sysselsättning och anständiga arbetsvillkor är viktiga faktorer för en hållbar ekonomisk utveckling.

Sveriges befolkning ökar rekordsnabbt och det förväntas fortgå under det kommande decenniet samtidigt som den demografiska sammansättningen förändras. De stora kullarna under 1940-talet gör att andelen äldre i befolkningen ökar. Genom höga födelsetal och invandring ökar dessutom andelen barn och unga. Den yrkesverksamma befolkningen ökar avsevärt långsammare, vilket innebär utmaningar för finansiering av välfärden.

Högkonjunkturen i Sverige har mattats av, BNP-tillväxten var ca 1,2 procent under 2019 och väntas landa på samma nivå under 2020. Läget i världen är samtidigt osäkert och utvecklingen kan ta olika riktningar. Bristen på arbetskraft är en begränsande faktor för fortsatt tillväxt. Samtidigt som välfärden har stora investerings- och rekryteringsbehov är arbetslösheten på en hög nivå.

8.2 Tierps kommun

Kommuner, landsting och regioner stödjer utvecklingen av arbetstillfällen för alla grupper, även de som står långt ifrån arbetsmarknaden. Detta kan ske exempelvis i samverkan med Arbetsförmedlingen, näringslivet och det civila samhället. Kommunerna ansvarar också för delar av vuxenutbildningen som bidrar till att människor kan hitta arbete. Tierps kommun är den största arbetsgivaren i kommunen, vilket ger stora påverkansmöjligheter kring anställningsvillkor.

Kommunen har antagit fem lokala delmål för området. Det handlar om att stödja utvecklingen av arbetstillfällen och anständiga arbetsvillkor för alla, att andelen ungdomar som varken arbetar eller studerar ska minska. Kommunen ska också verka för att bibehålla och öka antalet företag och att kommunens uppdrag som kontrollmyndighet, markägare och tillståndsgivare ska ske på ett rättssäkert, effektivt och professionellt sätt.

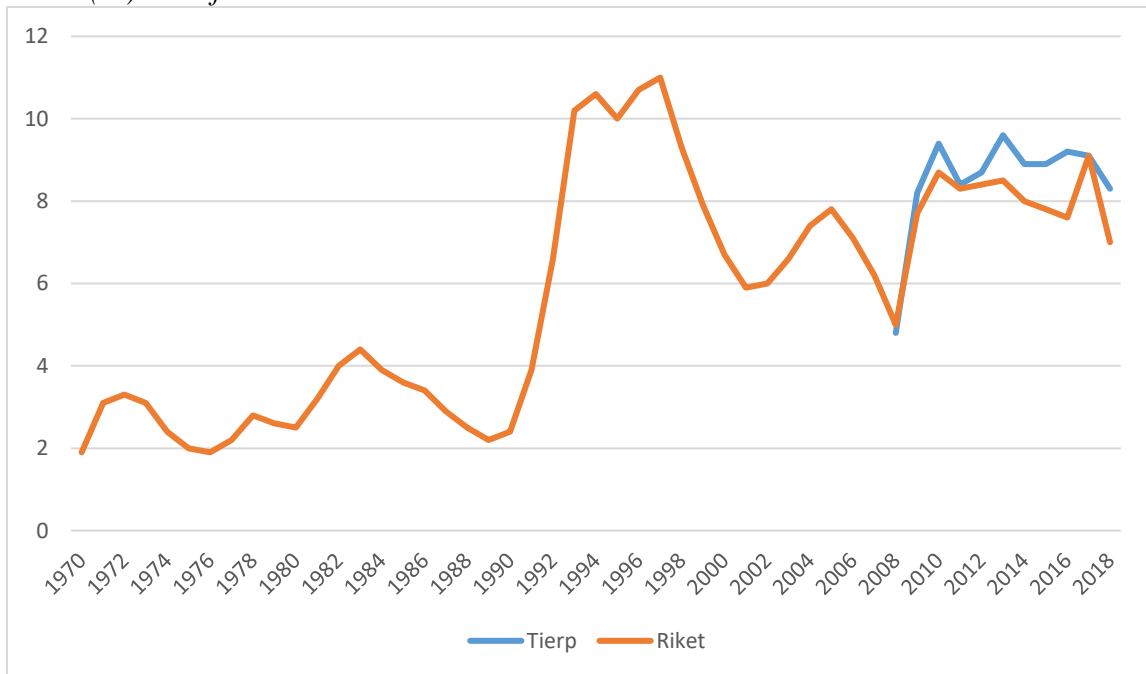
8.2.1 Arbetslöshet

Arbetslösheten har minskat de senaste åren i kommunen men är fortsatt hög, 8,3 procent under 2019 (se diagram 8.1). De individer som idag står utanför arbetsmarknaden har ofta komplexa svårigheter, det kan handla om nyanlända som saknar grundläggande utbildning eller personer med missbruksproblematik eller psykisk ohälsa, som ställer stora krav på de stödande insatserna. Det visar också långtidsarbetslösheten som ökat något de senaste tio

åren, och uppgick till 4,6 procent år 2019 (se diagram 8.2). Kommunen har idag tre sociala företag som arbetar med att få personer som står långt ifrån arbetsmarknaden i arbetsträning eller ut i arbete.

Diagram 8.1. Andel arbetslösa i Tierps kommun samt i riket, för åren 1970 - 2018.

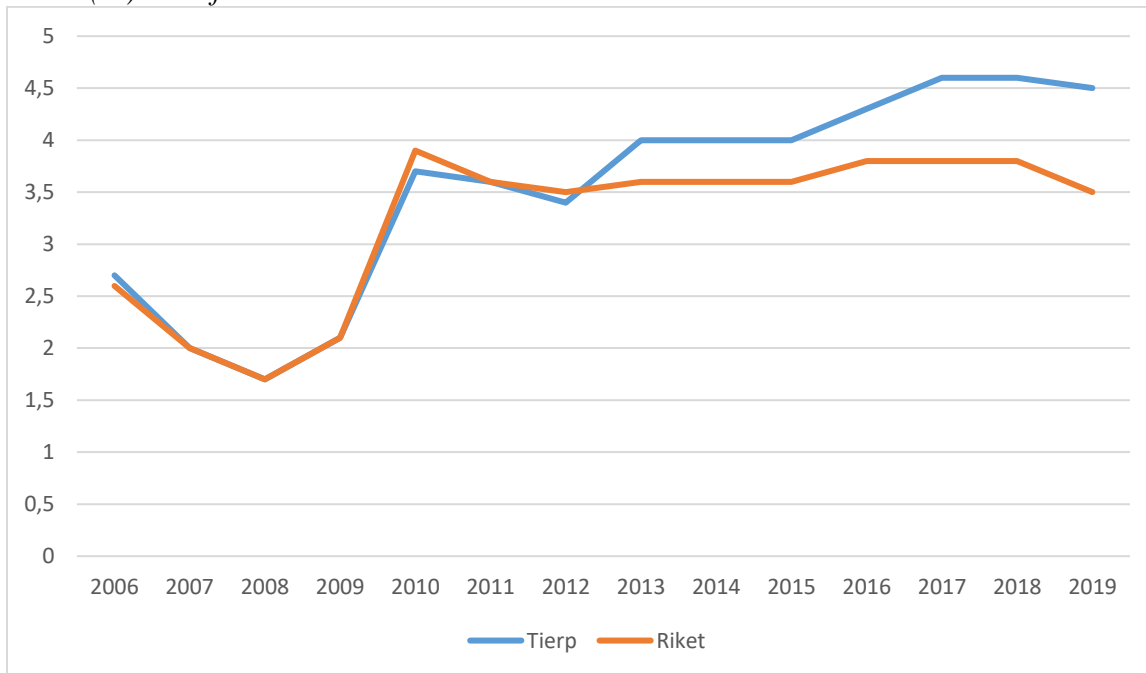
Andel (%) av bef.

Källa: SCB

Diagram 8.2. Andel långtidsarbetslösa i Tierps kommun samt i riket, för åren 2006 - 2019.

Andel (%) av bef.

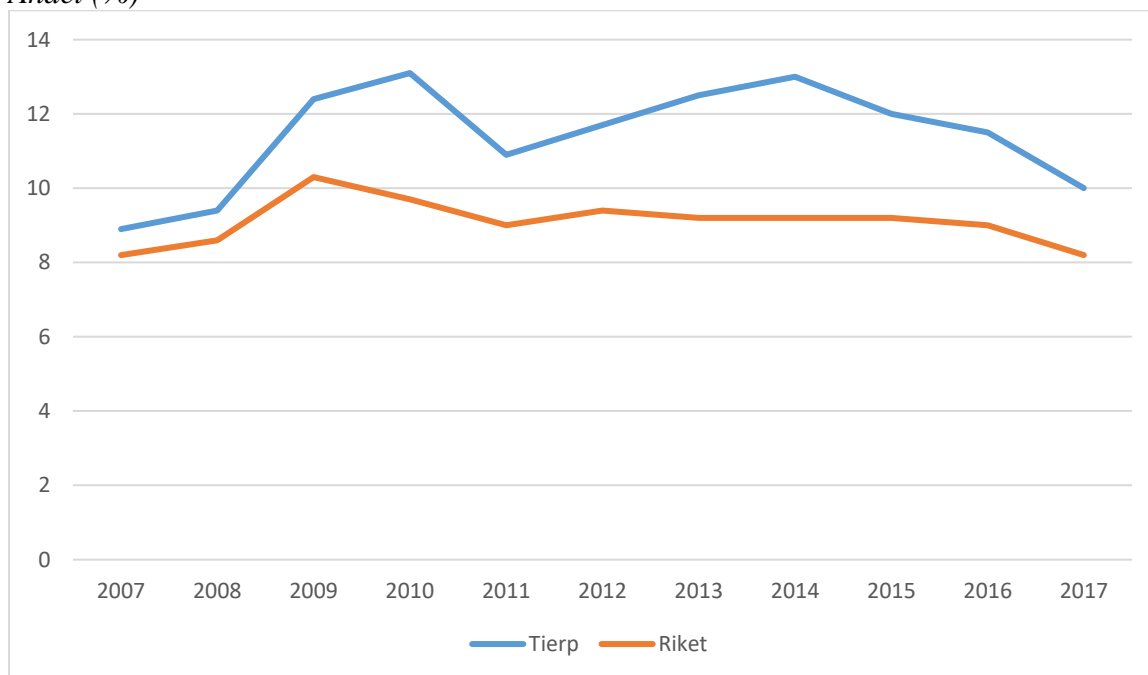
Källa: Kolada

8.2.2 Ungdomsarbetslöshet

Andelen unga invånare som varken arbetar eller studerar har sjunkit något de senaste åren men är fortfarande på en hög nivå i kommunen, tio procent, och högre än snittet i riket (se diagram 8.3). Kommunen har ett stort inflytande över utfallet genom ansvaret för grund- och gymnasieutbildningen samt det kommunala aktivitetsansvaret till och med nitton års ålder.

Diagram 8.3. Invånare 17 - 24 år som varken arbetar eller studerar i Tierps kommun samt i riket, för åren 2007 - 2017.

Andel (%)

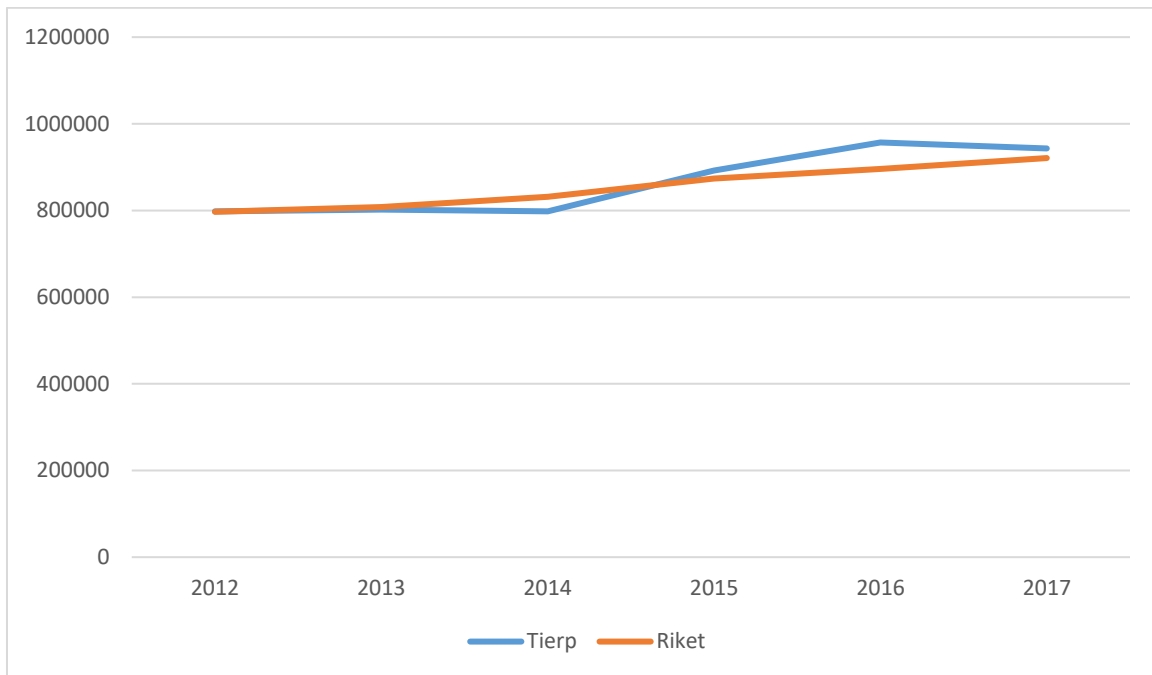

Källa: Kolada

8.2.3 Ekonomisk tillväxt

På nationell nivå kallas det ekonomiska värdet av all produktion bruttonationalprodukt (BNP). På regional eller kommunal nivå brukar man tala om bruttoregionalprodukt (BRP) som anger värdet av all produktion som sker inom kommunen. BRP utvecklingen har varit god i kommunen de senaste åren. Särskilt om vi tittar på BRP per sysselsatt där Tierp har legat högre än snittet i riket de senaste åren (se diagram 8.4). Det beror bland annat på att vi har ett starkt näringsliv och många företag i kommunen. Vi har flera större industriföretag såsom Munters och Atlas Copco liksom många företag inom de gröna näringarna. Tierp fick också utmärkelsen Bäst tillväxt år 2019 när kreditupplysningsföretaget Syna delade ut pris till den kommun i länet med störst andel företag som nyanställer, går med vinst och ökar sin omsättning.

Diagram 8.4. Bruttoregionalprodukt (BRP) per sysselsatt, för åren 2012 - 2017
SEK /sysselsatt

Källa: Kolada

8.3 Framtida utmaningar

Välfärden står inför en stor rekryteringsutmaning när antalet barn och gamla ökar betydligt mer än de i arbetsför ålder. Vi ser redan nu svårigheter att rekrytera personal inom vården och skolan och problemet kommer att tillta de närmaste åren.

Framgent behöver kommunen arbeta vidare med olika digitala lösningar för att både frigöra tid hos medarbetarna och nyttja deras kompetens på bästa sätt. Det handlar också om att utveckla arbetsmiljö och arbetsorganisation, skapa bra möjligheter till löne- och karriärutveckling samt att motivera fler medarbetare att arbeta heltid och fler år i yrkeslivet. Kommunen har också arbetsmiljörelaterade utmaningar med ökande stress och psykisk ohälsa i vissa yrkesgrupper.

Samtidigt som bristen på arbetskraft är stor har kommunen en hög andel personer som står utanför arbetsmarknaden. En stor utmaning är att matcha dem mot arbetsmarknadens behov samt tillse tillgången på platser för särskilda anställningsformer. Då problembilden ofta är komplex och berör fler aktörer krävs god samverkan både internt, men också med andra myndigheter så som Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och vården.

Mål 9 är att bygga upp en motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation.

9.1 Bakgrund

Mål 9 handlar om att bygga motståndskraftig infrastruktur, främja hållbar och inkluderande industrialisering samt uppmuntra innovationer. Fungerande infrastruktur är grundläggande för hållbar utveckling. Genom investeringar i transportsystem, energi samt ökad tillgång till kunskap kan fler samhällen skapa positiv utveckling när det gäller hälsa, ekonomisk utveckling samt tillgång till utbildning som kan lyfta människor ur fattigdom. Samtidigt behöver den industriella utvecklingen ta hänsyn till miljön. Resurseffektivisering, ny teknik och innovationer har stor betydelse för framtiden.

Sverige har en väl utbyggd infrastruktur, och har länge verkat för hållbar industri. Sverige har också ett innovationsfrämjande klimat. Sverige rankas som trea i Global Innovation Index efter Schweiz och Nederländerna⁶. Framåt bedöms utmaningarna vara kopplade till omställningsbehovet från en linjär och fossilbaserad till en cirkulär och biobaserad ekonomi.

9.2 Tierps kommun

Kommuner, landsting och regioner är stora investerare i infrastruktur. System för vatten och avlopp och kollektivtrafik är några exempel. Kommunernas ansvar för viss tillsyn av olika verksamheter kan också bidra till en hållbar utveckling av såväl näringsliv som offentligt finansierade verksamheter. Möjligheten till samverkan med universiteten i olika sammanhang innebär också att ny kunskap kan bidra till innovationer.

Kommunen har antagit tre lokala delmål på området. Dels att bygga ut en tillförlitlig och hållbar infrastruktur, där kollektivtrafik och olika mobilitetslösningar är en naturlig del. Dels att samverka mer med universitet och företag för att bidra till ny kunskap och innovationer och att genom upphandling styra mot renare och smartare teknik.

9.2.1 Närhet till kollektivtrafik

I Tierps kommun bor 62 procent av invånarna med enkel tillgång till kollektivtrafik. Med enkel tillgång till kollektivtrafik menas tillgång till kollektivtrafikhållplats inom 500 meter från bostaden med minst en avgång i timmen vardagar mellan kl 06.00 och kl 20.00. Snittet i riket är 80 procent. Andelen har sjunkit något de senaste åren och beror bland annat på neddragning av busslinjer i glesbygd. Det är en utmaning för en landsbygdskommun att erbjuda bra kollektivtrafik även till de orter som inte ligger i anslutning till järnvägen. Nya modeller för samåkning och anropstrafik bör prövas i samarbete med Region Uppsala som har ansvar för kollektivtrafiken i kommunen och i länet.

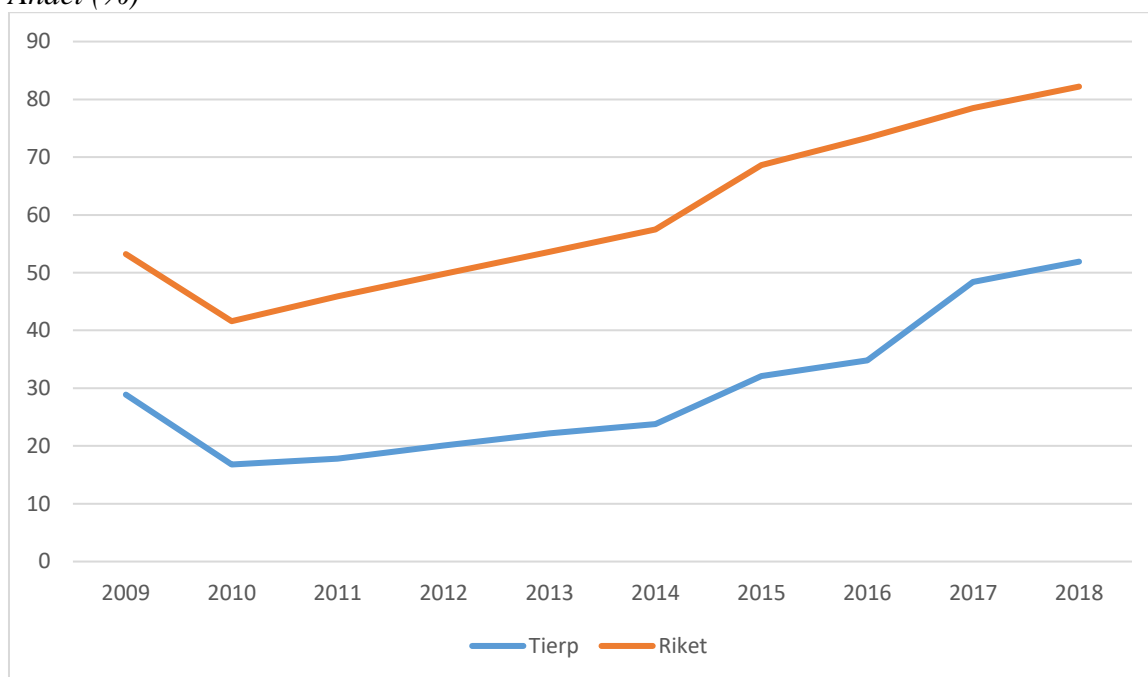
⁶ <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report>

9.2.2 Bredbandsutveckling

Tillgång till informations- och kommunikationsinfrastruktur är en förutsättning för en hållbar utveckling. Tillgången till snabbt bredband på landsbygden är fortfarande inte tillfredsställande och ett hot mot utvecklingen i glesbygd. År 2018 hade strax över 50 procent av invånarna i kommunen tillgång till snabbt bredband, vilket är långt under snittet i riket (se diagram 9.1). Här behövs mer insatser, även på statlig nivå, för att säkerställa en digital infrastruktur i hela landet.

Diagram 9.1 Andel av befolkningen med tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s i Tierps kommun samt i riket, för åren 2009 – 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada

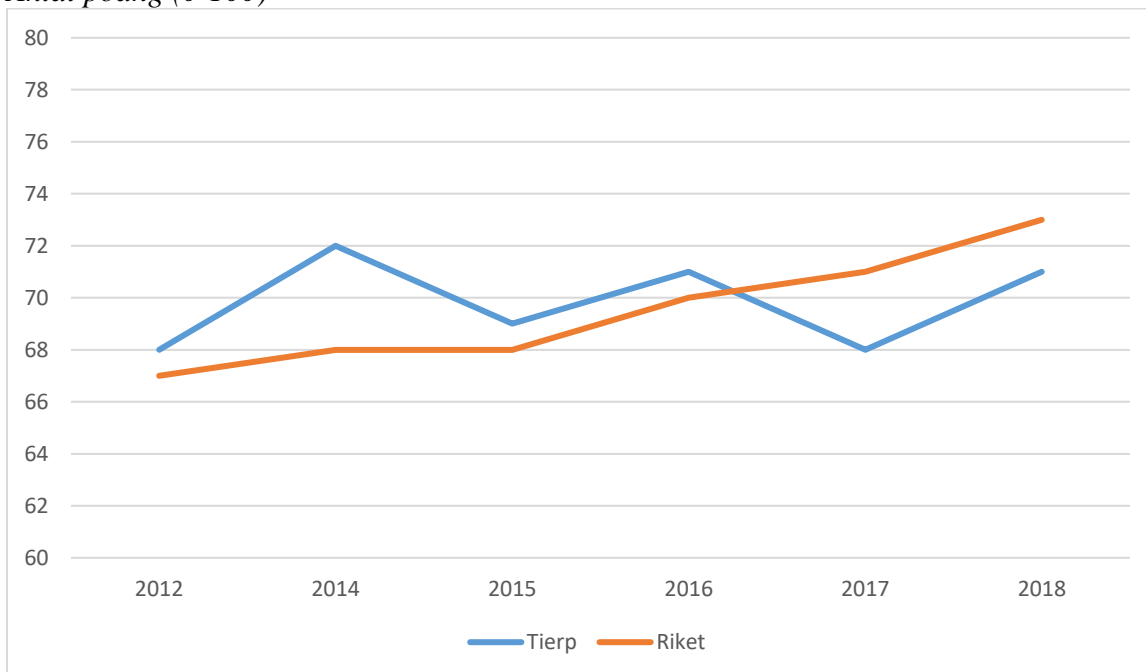
9.2.3 Näringslivsklimat

Tierps kommun har en lång bruks- och industritradition, med järnhantering och vallonbruk. Traditionen lever vidare i flera världsledande storföretag idag. Kommunen har också många små och medelstora företag inom verkstad och tillverkning och många som arbetar inom de gröna näringarna. I Tierps kommun finns drygt 2700 registrerade företag, varav majoriteten är enmansföretag. Kommunen är den största arbetsgivaren med drygt 2025 anställda. Några av de större privata arbetsgivarna i kommunen är Atlas Copco Tools AB, Erasteel Kloster AB och Munters Europe AB.

Företagsklimatet upplevs som gott i kommunen, vilket bekräftas av de enkätundersökningar som görs av Svenskt näringsliv och i SKR:s öppna jämförelse Nöjd kund index (NKI) där Tierps kommun har legat runt 70 poäng (av totalt 100) de senaste åren (se diagram 9.2).

Diagram 9.2 Företagsklimat enligt SKR:s öppna jämförelser Nöjd Kund Index (NKI) i Tierps kommun samt i riket, för åren 2012 - 2018.

Antal poäng (0-100)

Källa: Kolada

9.3 Framtida utmaningar

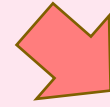
Sverige har flera betydande utmaningar framför sig. Ytterligare åtgärder kommer till exempel att behövas för att minska utsläppen av växthusgaser och för att fortsätta utvecklingen i riktning mot en mer hållbar industri på alla områden. Satsningar behöver vidare göras för att alla i Sverige ska få tillgång till ett bra och snabbt bredband. De digitala tjänster som utvecklas ska vara brukaranpassade så att de inte riskerar att öka ojämlikheten för olika grupper i samhället. Ökad digitalisering och ny välfärdsteknik är också viktigt för att kommunen ska klara sitt välfärdsuppdrag i framtiden.

Nästan hälften av alla Tierpsbor arbetspendlar till Uppsala eller Gävle vilket visar på vikten av goda kollektivtrafikmöjligheter från bostaden till tätorterna.

Etablerade företag i Tierps kommun behöver bli mer konkurrenskraftiga och ges förutsättningar för att växa. Innovation är ett område som kan lyfta företag och skapa förutsättningar för tillväxt. Ett annat sätt att öka konkurrenskraften är att skapa förutsättningar för att nya näringar ska växa, exempelvis besöksnäringen är ett område som pekats ut med stor potential i kommunen. Ett diversifierat näringsliv är också viktigt för befolkningen eftersom det ger tillgång till en bred arbetsmarknad. En region med hög diversifiering är mindre känslig för branschspecifika nedgångar och konjunktursvängningar.

Mål 10 är att minska ojämlikheten inom och mellan länder.

10.1 Bakgrund

Frågan om jämlikhet knyter an till merparten av övriga målområden. Även om många länder kan ses ha en positiv ekonomisk utveckling med minskad fattigdom överlag, så har klyftorna mellan individer och grupper, baserat på bland annat kön, ålder, etnicitet och ekonomisk status, ökat. Ojämlikhet handlar också om skillnader i tillgång, resurser och förmåga att bidra till och tillvarata möjligheter till utveckling. Utbildning av god kvalitet, för alla genom hela livet, är en nyckel till att bygga ett demokratiskt samhälle och att främja jämlikhet och jämställdhet.

Sverige är ett av de mest jämlika länderna i världen, men är samtidigt det OECD-land där den ekonomiska ojämlikheten ökar allra mest. Ökande inkomstskillnader och bostads- och arbetsmarknadssegregation är två utmaningar. Att exempelvis hälsan är ojämlikt fördelad över befolkningen hänger till stor del samman med människors socioekonomiska förhållanden. Till exempel är den återstående medellivslängden vid trettio års ålder nästan sex år kortare bland de med kort utbildning jämfört med högutbildade⁷.

Sett till ekonomisk jämlikhet har hushållens disponibla inkomster i Sverige ökat under en lång rad år, även räknat i fasta priser. Samtidigt har de ekonomiska skillnaderna och klyftorna mellan olika grupper i samhället ökat. Den ökande inkomstspridningen under de senaste tjugo åren beror på att tillväxttakten för de med lägst inkomster har varit lägre än medelvärdet för hela befolkningen, medan tillväxttakten för de med högst inkomster legat över genomsnittet. Även klyftorna mellan olika geografiska delar av landet har växt under lång tid.

10.2 Tierps kommun

Kommunerna har genom sitt ansvar för skola, omsorg och socialt stöd goda möjligheter att motverka ojämlikhet mellan olika individer och grupper av både barn och vuxna. Fullföljande av grundläggande utbildning är en av flera viktiga faktorer för minskad ojämlikhet.

Det kommunala utjämnningssystemet är tänkt att ge likvärdiga förutsättningar för välfärd oavsett var i landet vi befinner oss. Trots detta finns det utmaningar i att erbjuda en likvärdig offentlig service i kommunerna på grund av varierande förutsättningar.

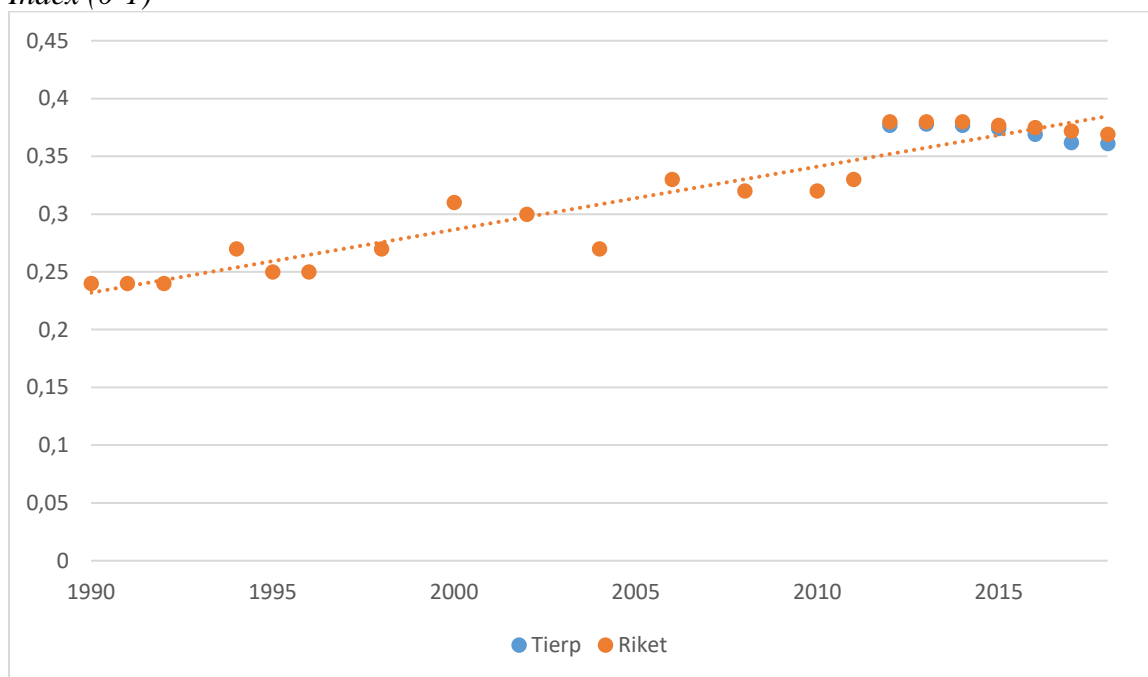
Kommunen har antagit sju delmål inom området. Att verka för att alla oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk ställning ska behandlas lika och bli inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet. Kommunen ska också motverka utanförskap och öka allas upplevda trygghet och hälsa. Fler nyanlända ska börja arbeta eller studera och de socioekonomiska skillnaderna ska minska. Vidare ska kommunen arbeta för att öka andelen brukare som anser att de får bestämma om saker som är viktiga.

⁷ God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik (Prop. 2017/18:249)

10.2.1 Inkomstspridning

Gini-koefficienten är ett index för ekonomisk (o)jämlighet inom ett geografiskt område. Gini-koefficienten kan ta ett värde mellan noll och ett. Noll innebär att alla individer har exakt lika stora inkomster medan ett innebär total ojämlikhet. Måttet i urvalet bygger på sammanräknad förvärvsinkomst för den vuxna befolkningen. Ojämlikheten i Sverige har ökat kraftigt sedan 90-talet i Sverige. Inkomstskillnaderna i Tierps kommun är lägre än snittet i riket vilket framförallt beror på att vi har färre i de högsta inkomstklasserna (se diagram 10.1).

Diagram 10.1 Gini-koefficient index i Tierps kommun och i riket, för åren 1975 till 2018.
Index (0-1)

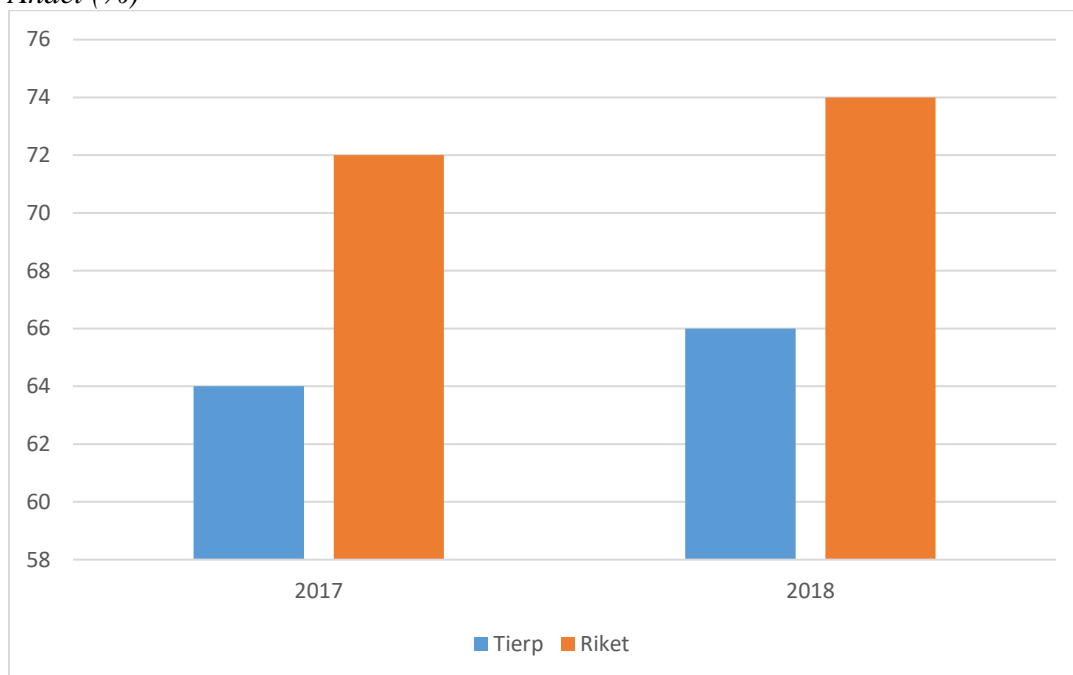
Källa: Kolada

10.2.2 Självbestämmande inom funktionshinderomsorgen

Mål 10 handlar inte enbart om ekonomisk jämlikhet utan även om allas rätt till delaktighet och inflytande över sitt liv. Personer som får insatser i form av daglig verksamhet enligt LSS har ofta någon form av kognitiv funktionsnedsättning och kan ibland ha svårare att hävda sitt självbestämmande. Sedan år 2016 genomför Sveriges kommuner och regioner (SKR) en brukarundersökning för att kartlägga hur personer med funktionsnedsättning inom LSS har det och om de får bestämma över saker som är viktiga. Vid den senaste mätningen år 2018 svarade 66 procent av brukarna i daglig verksamhet LSS ja på frågan om de fick bestämma över saker som är viktiga (se diagram 10.2).

Diagram 10.2. Brukarbedömning daglig verksamhet LSS – Brukaren får bestämma om saker som är viktiga.

Andel (%)

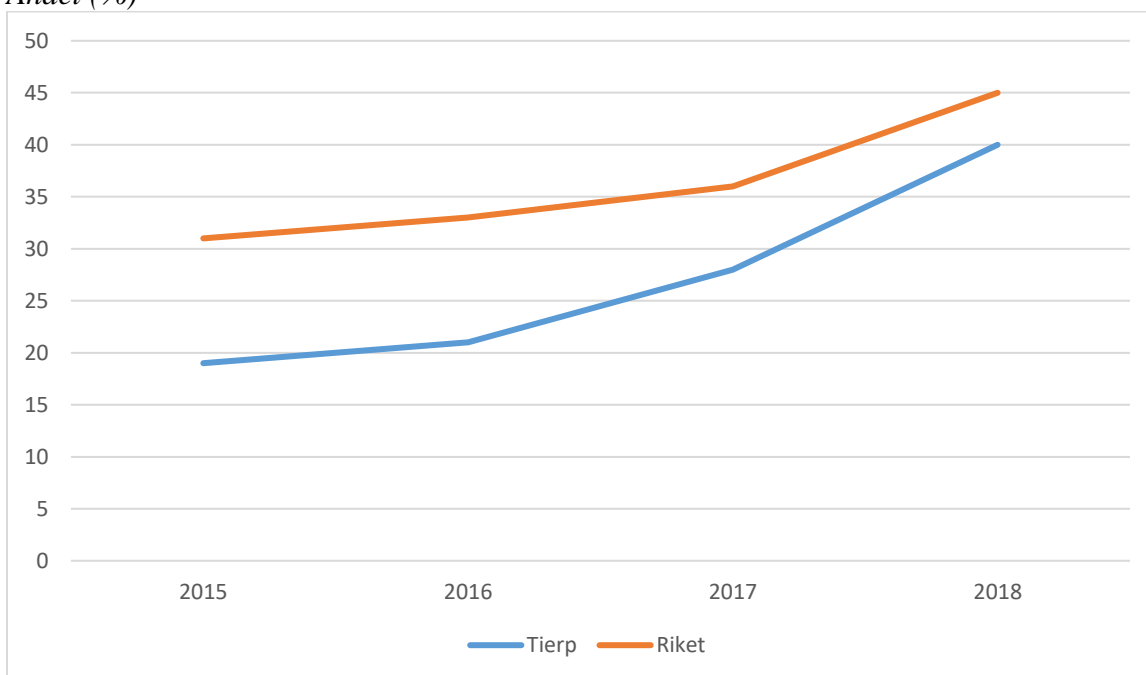
Källa: Kolada.

10.2.3 Nyanlända i arbete eller i studier

Etableringsuppdraget omfattar nyanlända flyktingar i arbetsför ålder. Uppdraget innebär insatser under högst två år som innehåller svenska för invandrare, samhällsorientering och arbetsförberedande insatser, och finansieras av staten. Vid den senaste mätningen år 2018 var 40 procent av de nyanlända i kommunen som lämnat etableringsuppdraget i arbete eller i studier (se diagram 10.3).

Diagram 10.3 Andel som lämnat etableringsuppdraget och börjat arbeta eller studera (status efter 90 dagar), i Tierps kommun och i riket, för åren 2015 - 2018.

Andel (%)

Källa: Kolada.

10.2.4 Invånare med avsaknad av tillit till andra

Människor med högre tillit till andra är mer benägna att delta i sociala aktiviteter medan låg tillit i flera studier visat sig ha samband med både fysisk och psykisk ohälsa samt ökad dödlighet. I folkhälsomyndighetens enkät Hälsa på lika villkor anger 27 procent av invånaren i kommunen att det saknar tillit till andra. Måttet har legat relativt konstant de senaste åren och är i nivå med snittet i riket.

10.3 Framtida utmaningar

Sverige är ett av de mest jämlika länderna i världen, men är samtidigt det OECD-land där den ekonomiska ojämlikheten ökar allra mest. Vi har stora utmaningar med en växande ojämlikhet mellan olika grupper gällande exempelvis hälsa, utbildning och arbete, och flera av dessa faktorer samvarierar. Medan många människor känner sig inkluderade i samhället och kan påverka olika förhållanden som präglar deras vardagsliv, känner sig alltför många människor marginaliserade och utestängda från deltagande i samhällslivet. Social polarisering ökar sociala spänningar och på så sätt samhällens konfliktbenägenhet. Ojämlikheten får därför också en påverkan på den allmänna uppfattningen om ett områdes upplevda trygghet och också därför en framtida fråga som även är viktig inom målområde 16. Kommunen har ett viktigt arbete i att motverka all form av diskriminering av människor på grund av kön, nationellt eller etniskt ursprung, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Ojämlikhet finns också mellan kommuner och mellan stad och landsbygd. Det kommunala utjämningsystemet syftar till att skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för alla kommuner i landet att kunna tillhandahålla likvärdig service oberoende av kommuninvånarnas inkomster och andra strukturella förhållanden. Ändå har många

medborgare i kommunen fått se hur den kommersiella och offentliga servicen har försämrats på senare år, framförallt i glesbygd. Till följd av den demografiska utvecklingen ställs Tierp och allt fler kommuner i olika delar av Sverige inför en rad utmaningar när det gäller att fullgöra sina välfärdsåtaganden.

11.1 Bakgrund

Den snabba och stora inflyttningen till städer och tätorter ställer nya krav som behöver bemötas på ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart sätt. Växande städer och tätorter kan skapa nya möjligheter för ekonomisk utveckling, men kan också bidra till ökande sociala klyftor och påfrestningar på ekosystemen. Hållbar stadsutveckling kräver samarbete mellan såväl lokal, kommunal, regional och nationell nivå och utvecklade former för dialog med medborgare, föreningar och näringsliv.

Idag bor 85 procent av Sveriges befolkning i tätorter. Utmaningar finns vad gäller bostadsbrist, ökad skuldsättning och bostadssegregation. En nationell stadsutvecklingsstrategi presenterades under 2018 samtidigt som ett nationellt råd för hållbara städer inrättades. Städernas förmåga att stå emot, anpassa eller återhämta sig från miljömässiga och sociala påfrestningar är en stor framtida utmaning.

Mål 11 innehåller delmål om tillgång till bostäder, transportsystem, trafiksäkerhet och tillgänglighet, bevarande av kultur- och naturarv, förbättrad luftkvalitet, avfallshantering, tillgång till grönområden och offentliga platser.

11.2 Tierps kommun

Kommunen ansvarar för samhälls- och bostadsförsörjningsplanering, för vatten, avlopp och delar av transportinfrastrukturen. Den vägledande översiktsplaneringen är viktig för att förmedla och styra mot en hållbar utveckling. I översiktsplanen talar kommunen om hur markerna ska användas, exempelvis hur tätort och glesbygd ska utvecklas.

Kommunen har antagit fem delmål på området. Att verka för fullgoda och ekonomiskt överkomliga bostäder för alla. Kommunen ska ha planberedskap för 300 bostäder per år och fokus ska vara att planera i kollektivtrafikhärlägen. Kommunen ska också skapa inkluderande tätortsmiljöer som erbjuder god tillgång till grönområden och offentliga platser och möjlighet att ta sig fram säkert som gång- och cykeltrafikanter. Vidare ska arbetet för att skydda och trygga våra kultur- och naturarv stärkas och kommunen ska säkerställa möjligheten till tätortsnära friluftsliv.

11.2.1 Befolkningens sammansättning

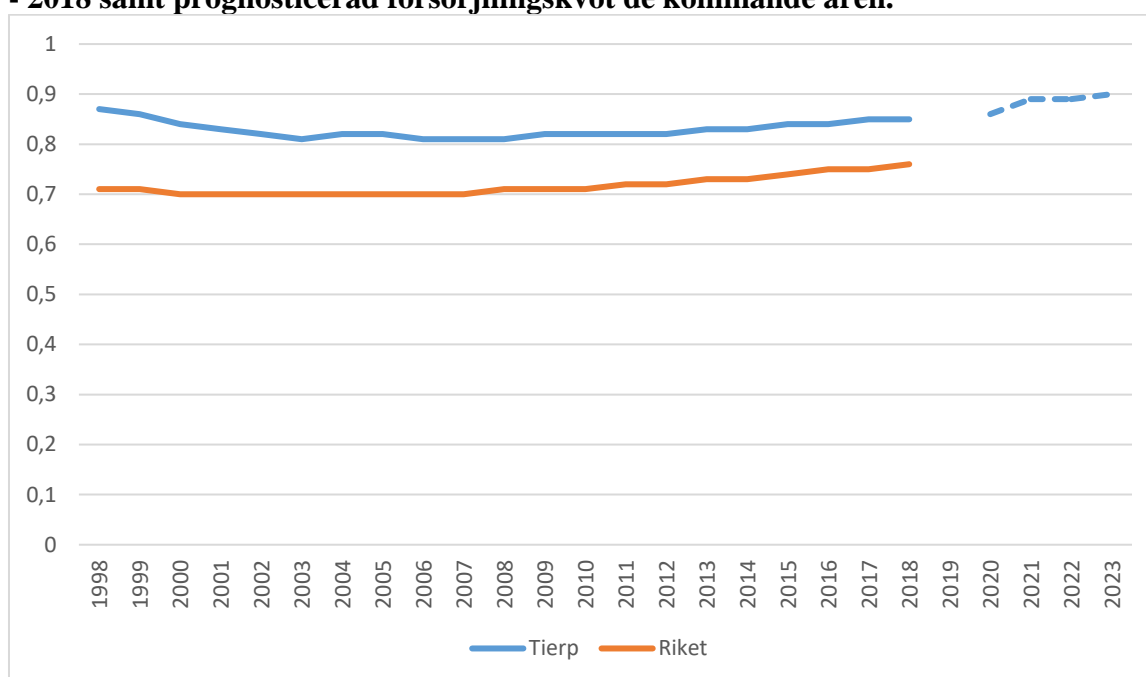
Befolkningen i Tierps kommun har vuxit de senaste åren och vid årsskiftet 2018/2019 var 21 127 medborgare folkbokförda i kommunen. Andelen kvinnor är 49 procent och män 51 procent. De största åldersgrupperna är 50–54 år och 70–74 år, vilka har vuxit under de senaste åren. Tierp har en mindre andel i de flyttbenägna åldrarna 20–35, då många flyttar för att studera eller jobba på annan ort. En stor andel, 34 procent bor i glesbygd utanför tätorterna.

11.2.2 Försörjningskvot

Det nuvarande finansieringssystemet för offentlig sektor står inför stora utmaningar. Det kan illustreras genom den demografiska försörjningskvoten som är ett mått på antalet personer utanför arbetsför ålder (dvs. åldrarna 0-19 år och 65+) som varje person i arbetsför ålder ska försörja.

Tierps kommun har en relativt hög försörjningskvot på 85. Det innebär att på 100 personer i de mest förvärvsaktiva åldrarna 20-64 år finns det 85 personer som är yngre eller äldre. Ju högre tal detta mått visar desto tyngre är försörjningsbördan för de som befinner sig i åldersgruppen 20-64 år. De kommande tio åren förväntas denna kvot stiga ytterligare till 90 för att därefter avta (se diagram 11.1).

Diagram 11.1 Demografisk försörjningskvot i Tierps kommun samt i riket för åren 1998 - 2018 samt prognosticerad försörjningskvot de kommande åren.

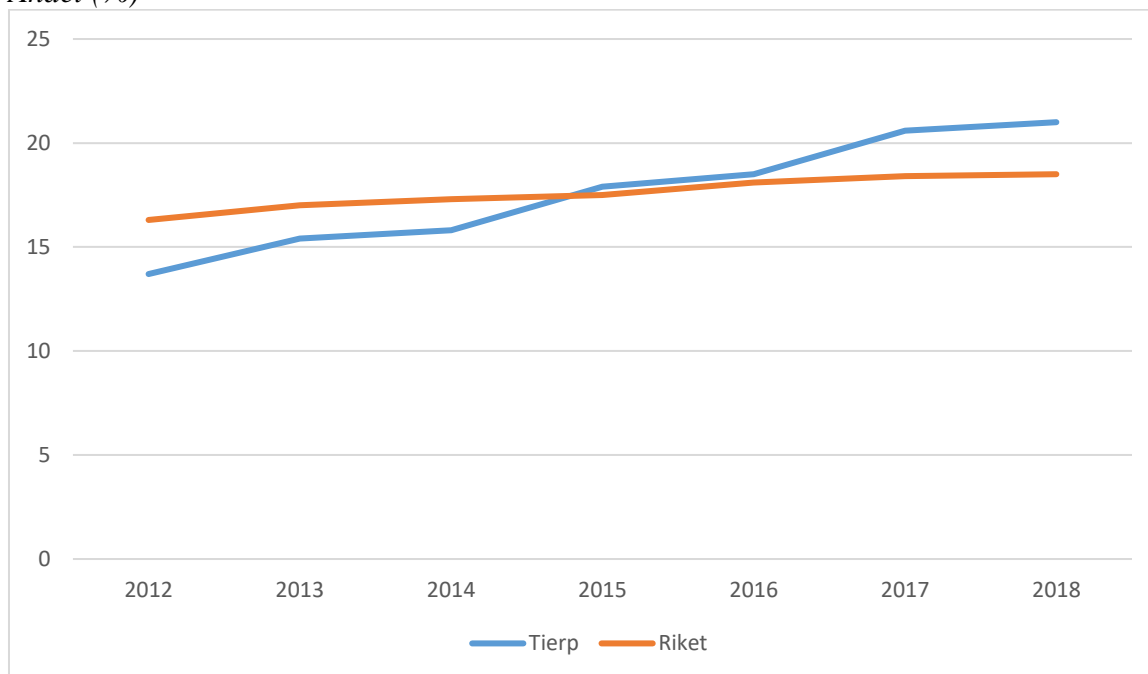
Källa: Kolada

11.2.3 Trångboddhet

Bostadsbrist medför negativa samhällsekonomiska konsekvenser. Studier visar exempelvis att negativa hälsoeffekter samvarierar med trångboddhet enligt norm 2 och att barns skolresultat också påverkas negativt. Med trångboddhet enligt norm 2 menas att det bor fler än två personer per rum (kök och vardagsrum räknas ej). I Tierp har trångboddheten i flerbostadshus ökat kontinuerligt de senaste tio åren. År 2018 bedömdes 21 procent av de som bodde i flerbostadshus vara trångbodda (se diagram 11.2).

Diagram 11.2 Trångboddhet i flerbostadshus enligt norm 2, exklusive specialbostäder, dividerat med antal personer boende i flerbostadshus i Tierps kommun samt i riket, åren 2012 – 2018.

Andel (%)

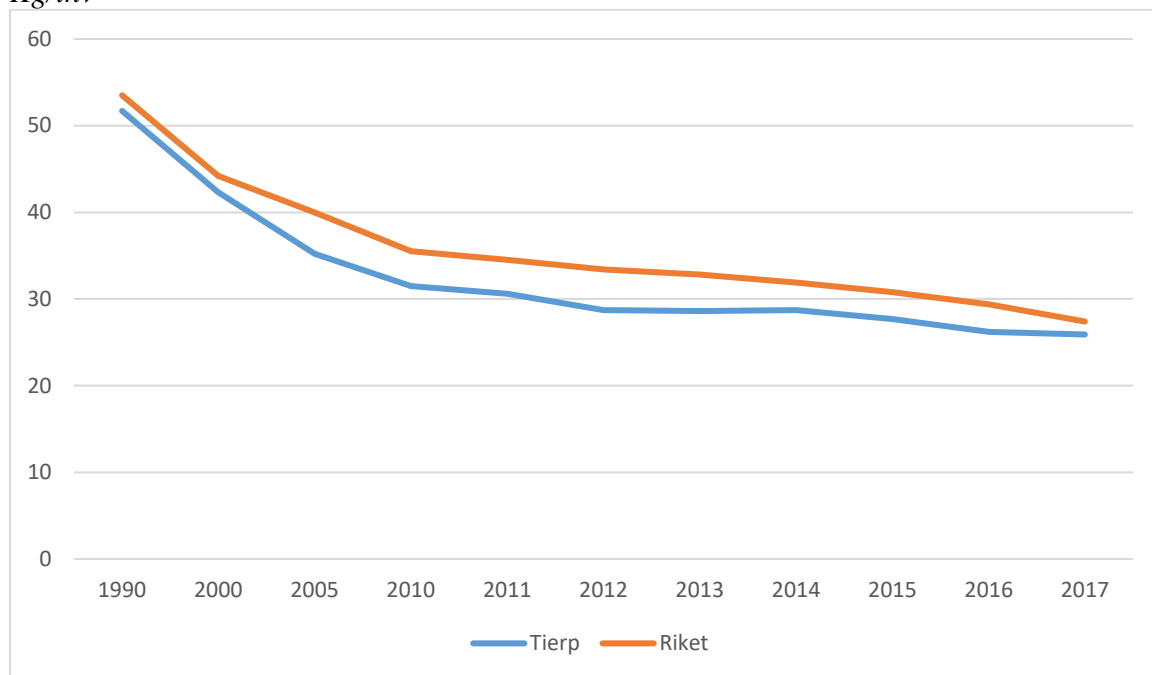
Källa: Kolada

11.2.3 Luftföroreningar

NO_x är samlingsnamn för luftföroreningar i form av kväveoxid och kvävedioxid. NO_x uppstår vid användningen av motordrivna fordon såsom bilar, båtar och arbetsmaskiner men också vid energiproduktion. Biltrafiken är den största källan i tätorter. Kväveoxider är giftiga och bidrar till ozonbildning samt organiska föroreningar som leder till övergödning och försurning av skog, mark och vatten. De har även negativ påverkan på våra andningsorgan. Utsläppen av NO_x har minskat i kommunen sedan 1990-talet, men utsläppen är fortfarande betydande och har knappt minskat de senaste åren, troligen på grund av en ökande biltrafik (se diagram 11.2).

Diagram 11.2 Utsläpp till luft av kväveoxider (NO_x), för åren 2000 – 2018.

Kg/inv

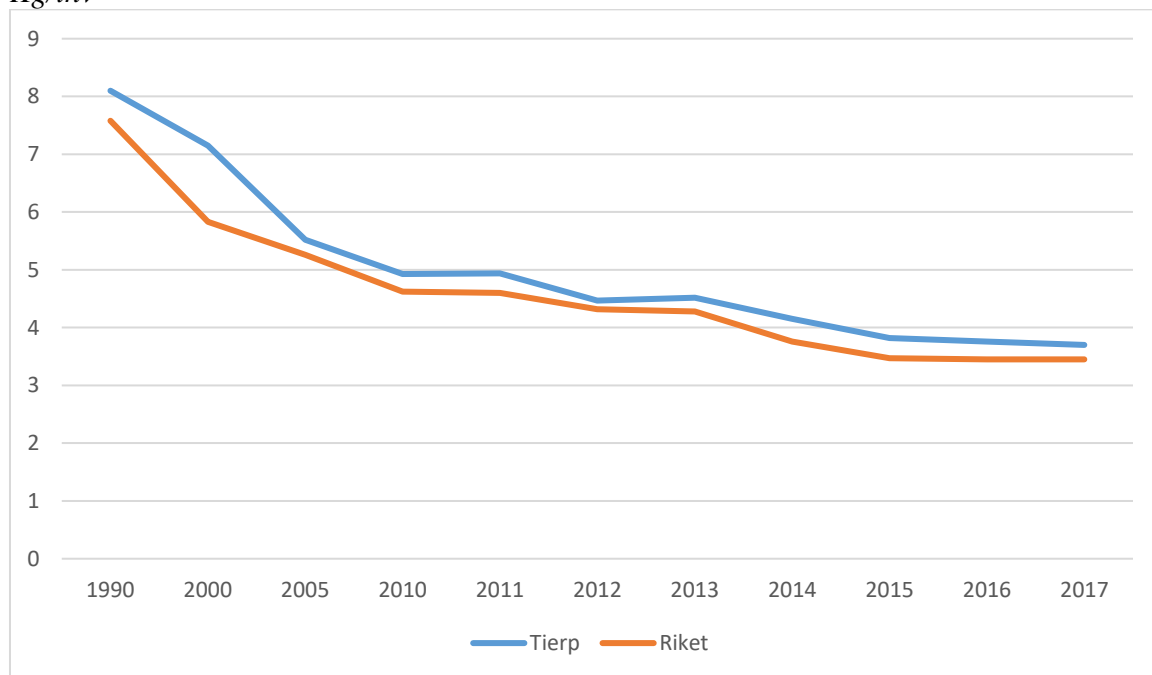

Källa: Kolada

Måttet PM2.5 anger vikten av små partiklar med en diameter upp till 2,5 mikrometer i luften. Dessa partiklar uppstår främst vid förbränning, men också genom vägslitage och partiklar från däck och bromsar. Små partiklar i luften leder till stora hälsoproblem. Utsläppen i kommunen har minskat sedan 1990-talet men avstannat de senaste åren, och utgör hälsorisker framförallt i tätorterna (se diagram 11.3).

Diagram 11.3 Utsläpp till luft av små partiklar (PM 2.5) i Tierps kommun samt i riket för åren 1990 - 2017.

Kg/inv

Källa: Kolada

11.3 Framtida utmaningar

Kommunen har flera utmaningar på området. En utmaning är bristen på boende, under 2019 färdigställdes endast 2 boenden (småhus) i kommunen. Bostadsunderskottet bidrar till att allt högre krav ställs av hyresvärdar på presumtiva hyresgäster vilket utestänger allt fler från möjligheten att få ett eget kontrakt på en bostad. Behovet av att tillgodose bostäder för alla invånare och möjliggöra för brukare att kunna påverka var i kommunen man vill bo är en stor utmaning. Andra utmaningar på området rör boendesegregation, att tillse acceptabel kollektivtrafik även utanför järnvägsstråket och klimatanpassning av våra tätorter så att de kan stå emot såväl värmeböljor som kraftiga regn.

Mål 12 är att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

12.1 Bakgrund

En hållbar konsumtion och produktion innebär en effektiv användning av resurser, där hänsyn tas till klimatutsläpp, ekosystemtjänster samt jordens begränsade resurser. Idag producerar och konsumerar vi långt över vad som är långsiktigt hållbart. Att övergå till en mer hållbar cirkulär ekonomi innebär inte bara miljöfördelar utan även sociala och ekonomiska fördelar såsom ökad konkurrenskraft, näringslivsutveckling och möjligheter till ökad sysselsättning lokalt. Ett hållbart samhälle kräver att vi producerar och konsumerar mycket mer lokalt än vad vi gör idag. Hållbara konsumtions- och produktionsmönster är också en förutsättning för att nå flera av de andra målen såsom att bekämpa klimatförändringarna eller tillse en långsiktigt hållbar ekonomisk utveckling.

Utsläppen av växthusgaser inom Sveriges gränser minskade med 27 procent mellan 1990 och 2018. Samtidigt har utsläppen fortsatt att öka i andra länder, däribland länder som Sverige importerar varor och tjänster från. De växthusgasutsläpp som kan förknippas med Sveriges import från andra länder är idag högre än de egna utsläppen och följer inte den inhemska nedåtgående trenden.

2017 tog regeringen fram en strategi för hållbar konsumtion. Den tar sikte på vad staten i ett första steg kan göra i samverkan med andra aktörer för att främja att konsumtionen blir mer miljömässig, socialt och ekonomiskt hållbar. Särskild vikt behöver läggas vid konsumtionen av livsmedel, transporter och boende, som står för de största klimatutsläppen från den privata konsumtionen.

12.2 Tierps kommun

Kommunerna, landstingen och regionerna är stora konsumenter och upphandlar varje år varor och tjänster för miljardbelopp. Kommunerna ansvarar också för stora delar av avfallshanteringen. I Sverige återvinner vi stora delar av avfallet. Att ta tillvara resurser i avfallet genom återvinning och att avgifta kretsloppet genom att samla in farligt avfall är avgörande för att nå de nationella miljökvalitetsmålen och ligger i linje med flera av målen i Agenda 2030. I dagsläget har vi bristfällig statistik kring avfall och matavfall i kommunen, samt miljöpåverkan från det vi upphandlar, men arbete pågår för att få fram tillförlitlig statistik på området.

Kommunen har antagit sex delmål på området. Att minska matsvinnet och mängden avfall. Kommunens upphandlingar ska främja en hållbar produktion och stimulera en cirkulär ekonomi. Kommunen ska också stärka framväxten av en hållbar turism som skapar arbetstillfällen och främjar lokal kultur och lokala produkter. Vidare ska produktionsvärdet från jordbruks- och trädgårdssektorn öka med 20 procent fram till år 2030 samt produktionsvärdet från ekologiska livsmedel ska öka med minst 200 procent till år 2030.

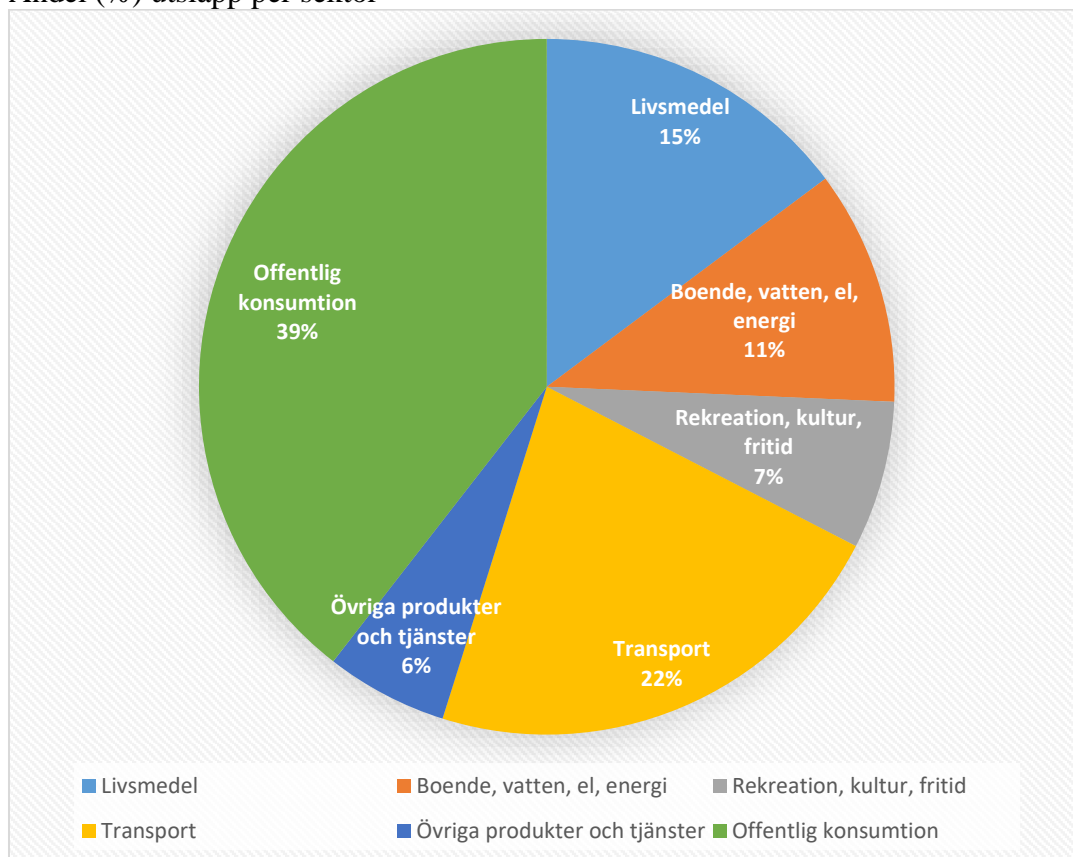
12.2.1 Koldioxidutsläpp från konsumtion

I den officiella utsläppsstatistiken ingår idag enbart de klimatutsläpp som sker inom vårt geografiska område. För att ge en mer rättvisande bild bör denna statistik kompletteras med de utsläpp som vi genererar genom vår livsstil. Klimatfotavtrycket mäter den mängd utsläpp av växthusgaser som vi orsakar, direkt eller indirekt, via konsumtion av varor och tjänster, oavsett var i världen utsläppen har skett. En genomsnittlig medborgare i Tierps kommun har ett klimatfotavtryck på 13,6 ton CO_{2ekv} enligt den senaste statistiken från år 2011 (se diagram 13.4). En hållbar nivå ligger på ca 1,5 - 2 ton CO_{2ekv} per person. Det innebär att om alla människor skulle leva som i Tierps kommun skulle vi behöva fyra jordklot till. Läs mer om våra klimatutsläpp från konsumtionen under mål 13 Bekämpa klimatförändringarna.

12.2.2 Ekologiskt fotavtryck

Ekologiska fotavtryck är de spår vår livsstil lämnar efter sig. Man kan beskriva det som de ytor som behövs för det vi konsumerar och för att absorbera utsläppen det för med sig. Fotavtrycken räknas samman från alla de ytor vi använder. Vi behöver plats för vårt boende, vägar och städer. Det behövs åkermark, skogsmark och hav med mera för produktion av de livsmedel och de produkter vi köper. För att ta hand om vårt avfall och våra utsläpp krävs också ytor och naturresurser. Om man fördelar jordens produktiva yta jämt mellan hela jordens befolkning har vi 1,5 hektar per person. I Tierps kommun använder vi i snitt 6,6 hektar per person (se diagram 12.1). Den sektor som genererar störst ekologiskt fotavtryck är den offentliga konsumtionen och investeringar. Här ingår allt från kollektivtrafik, byggande av vägar och bostäder, allt som kommunen upphandlar och investerar. Vad gäller hushållens konsumtion står livsmedel, transporter och bostaden för den största miljöpåverkan.

Diagram 12.1 Ekologiskt fotavtryck för en genomsnittlig medborgare i Tierps kommun
Andel (%) utsläpp per sektor

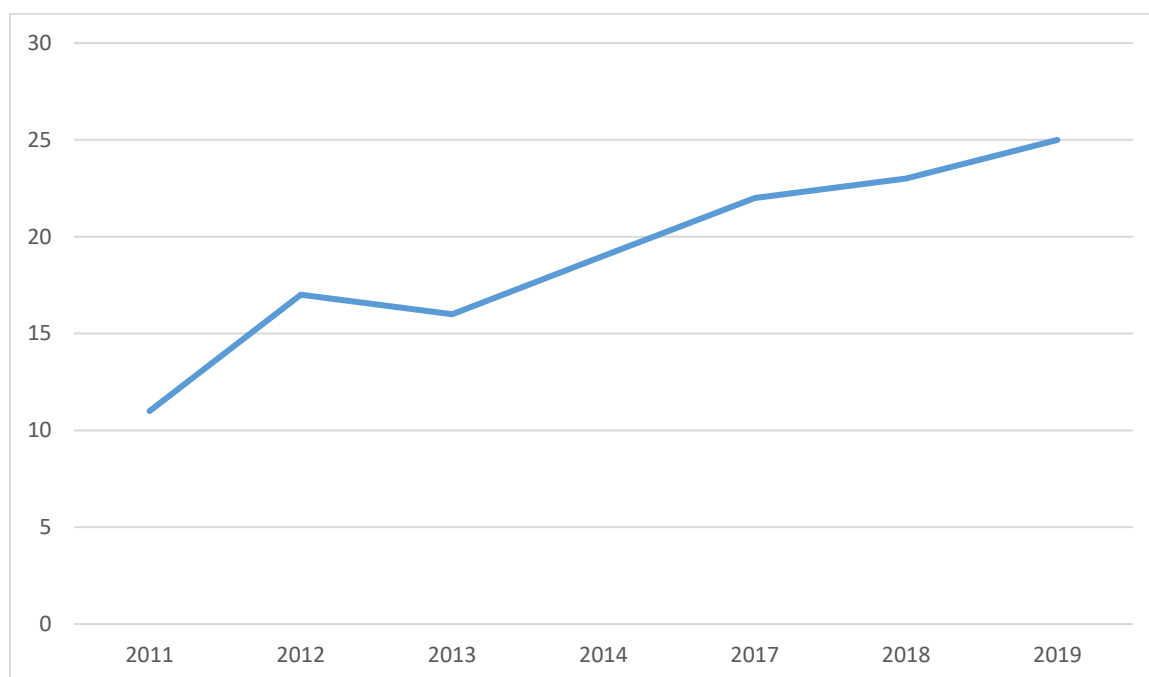

Källa: REAP verktyg för hållbar samhällsplanering, Stockholm Environment Institute

12.2.3 Ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter

Andelen ekologiska livsmedel har ökat stadigt i kommunens verksamheter de senaste åren och var år 2019 25 procent av alla inköpta livsmedel (se diagram 12.2). Kommunen och regeringens mål är att 60 procent av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av certifierade ekologiska produkter år 2030.

Diagram 12.2 Ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter, för åren 2011 - 2019
Andel (%)

Källa: Kolada och verksamhetsstatistik

12.3 Framtida utmaningar

Hållbar konsumtion och produktion har av OECD identifierats som det mål där Sverige har störst utmaningar och det gäller också för kommuner och regioner. Den höga svenska konsumtionen har inverkan både nationellt och globalt på grund av den stora andelen importerade varor och produkter och det gäller även i Tierps kommun. Koldioxidutsläppen från konsumtionen är fortsatt hög, speciellt kopplat till livsmedel, transporter och boende i kommunen.

Frågan om cirkulär ekonomi har blivit allt mer aktuell både globalt och nationellt. Cirkulär ekonomi innebär att främja en resurseffektiv användning, återanvändning och återvinning av produkter och material. Vår kommun har stora möjligheter när det gäller en cirkulär och biobaserad ekonomi, i synnerhet då vi har en stor andel företag i de gröna näringarna. Här krävs det mer samverkan mellan kommun och näringsliv för att driva på och dra fördelar av den omställning som krävs, bland annat mer närodlade livsmedel och lokalt producerade drivmedel.

Det finns också flera goda exempel på företag som arbetar med cirkulära affärsmodeller i kommunen idag. Exempelvis ligger det sociala företaget Tierps kretsloppservice i framkant vad gäller insamling, återvinning och återbruk av varor i kommunen. Företaget Fritidsbanken arbetar med utlåning av utrustning för att främja en aktiv fritid. De fungerar som ett bibliotek fast med sport- och fritidsprylar. Det finns också REKO-ringar i kommunen som arbetar med att främja en hållbar konsumtion av livsmedel där råvaror och produkter säljs direkt från producent till konsument. Kommunen har också fått bidrag från Jordbruksverket för ett projekt om att öka andelen lokalt producerade livsmedel i kommunens verksamheter, som går av stapeln under 2020 och 2021.

13 BEKÄMPA KLIMAT- FÖRÄNDRINGARNA

Mål 13 är att vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.

13.1 Bakgrund

Klimatmålet är grundläggande för en hållbar utveckling och kan ge positiva synergieffekter och förutsättningar för att kunna möta flera av de utmaningar världen står inför idag så som livsmedelstrygghet, rent vatten, hållbart nyttjande av naturresurser och ekosystem, mänsklig säkerhet, jämställdhet, fattigdomsbekämpning, hälsa och ekonomisk utveckling. Behovet av anpassning till pågående och kommande klimatförändringar är mycket stort särskilt för de minst utvecklade länderna och för de mest sårbara befolkningsgrupperna. Åtgärder behövs för att minska riskerna för, och konsekvenserna av naturkatastrofer.

Sverige stödjer Parisavtalet från 2015 och målet om att hålla den globala uppvärmningen under 2 grader, med sikte på 1,5 grader. Sverige ser klimatförändringarna som en av mänsklighetens största utmaningar, där tiden är knapp för att globalt sett kunna vända utvecklingen.

Sveriges utsläpp av växthusgaser minskade med 27 procent mellan åren 1990 till 2018. Framförallt har förändringar när det gäller uppvärmning av bostäder och lokaler, samt industrin och avfallsdeponier bidragit till utsläppsminskningen. Samtidigt har de konsumtionsbaserade utsläppen, orsakade av svensk konsumtion, ökat. Ökningen utanför Sverige är ungefär lika stor som minskningen inom Sveriges gränser.

13.2 Tierps kommun

Kommuner, landsting och regioner spelar en viktig roll i klimatarbetet och har medverkat till att Sveriges utsläpp har minskat under senare decennier, mest synbart inom uppvärmning, kollektivtrafik och avfallshantering.

Kommunen har antagit tre delmål på området. Att senast år 2045 ska kommunen inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser. Att klimatanpassa den fysiska planeringen för att begränsa klimatpåverkan och minska sårbarheten vid ett förändrat klimat, samt att kommunens och kommunkoncernens transporter ska vara fossilfria till år 2030.

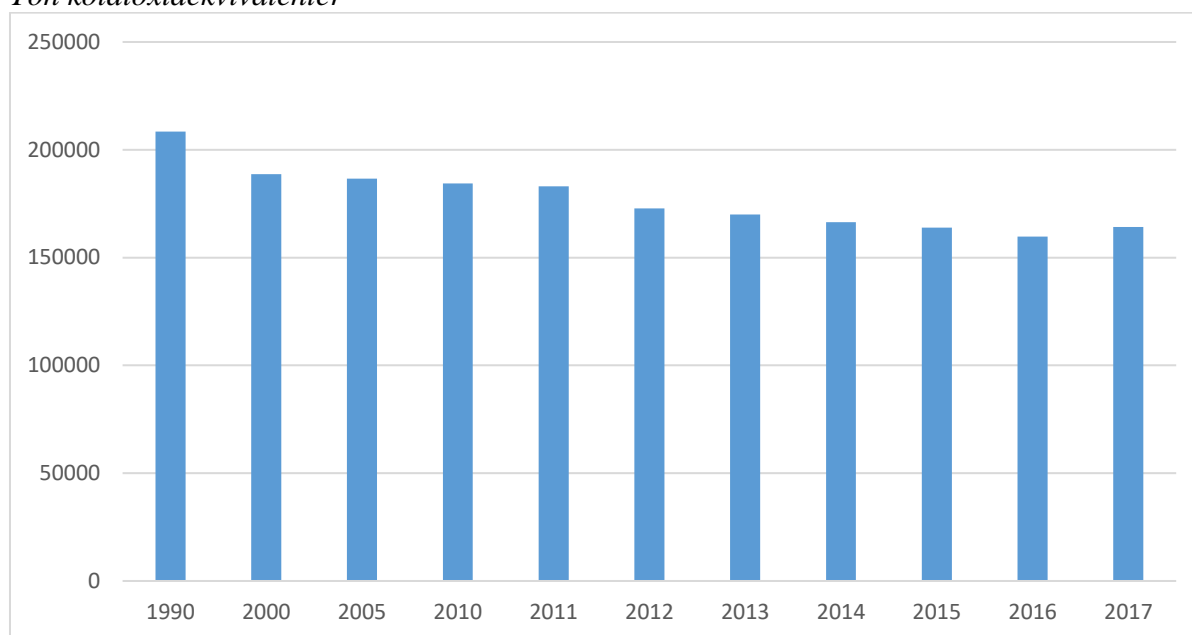
13.2.1 Kommunens direkta klimatutsläpp

Direkta utsläpp från klimatpåverkande gaser från verksamheter i kommunen har minskat från ca 200 000 ton koldioxidekvivalenter år 1990 till ca 165 000 ton år 2017, en minskning med 25 procent (se diagram 13.1). Den sektor som minskat utsläppen mest är uppvärmning av bostäder och lokaler.

Vid den senaste mätningen år 2017 ökade utsläppen av växthusgaser något, det beror på en ökning av utsläppen från persontransporterna i kommunen. På grund av eftersläpning i utsläppsstatistiken har vi endast kommunal statistik fram till år 2017 tillgänglig.

Diagram 13.1. Växthusgasutsläpp i Tierps kommun, för åren 1990 - 2017.

Ton koldioxidekvivalenter

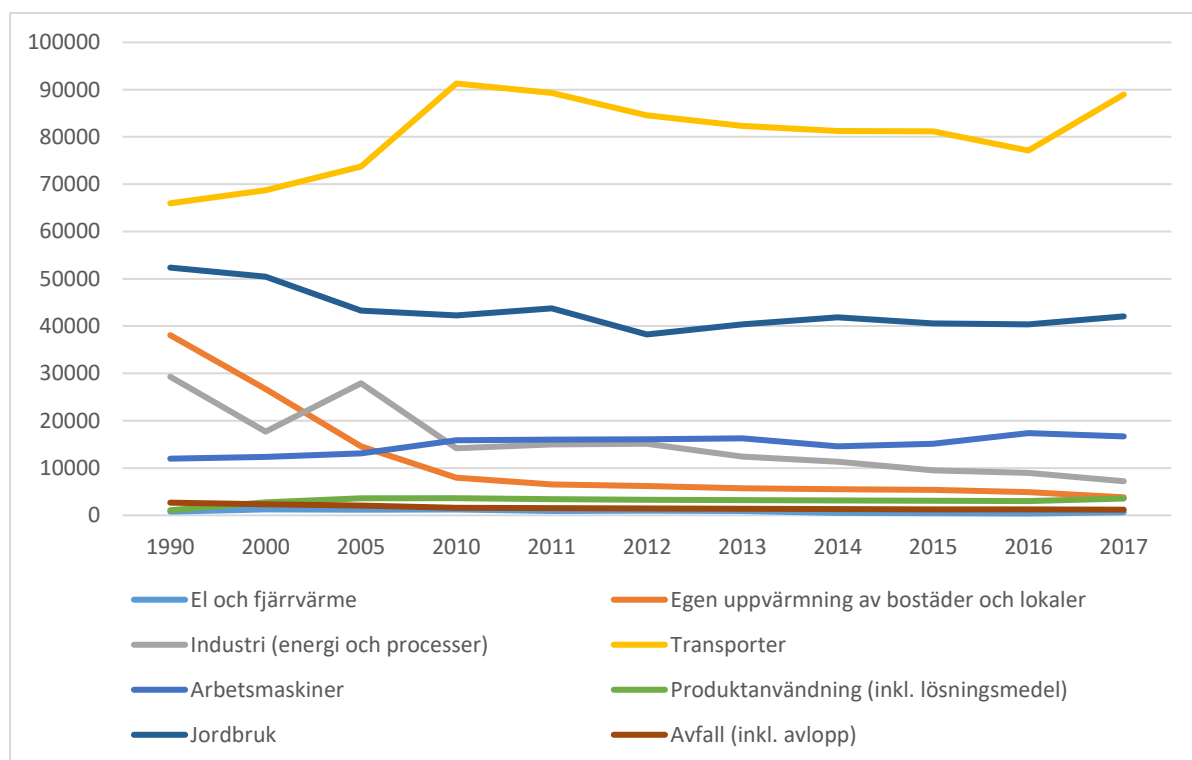

Källa: Nationella emissionsdatabasen

Idag kommer majoriteten av växthusgasutsläppen i kommunen från transporterna, där persontransporterna står för den största andelen. Transporter utgör över 50 procent av de totala utsläppen, arbetsmaskiner utgör ca 10 procent och jordbruket står för ca 25 procent av utsläppen i kommunen (se diagram 13.2).

Diagram 13.2. Växthusgasutsläpp per sektor i Tierps kommun, år 1990 - 2017.

Ton koldioxidekvivalenter

Källa: Nationella emissionsdatabasen

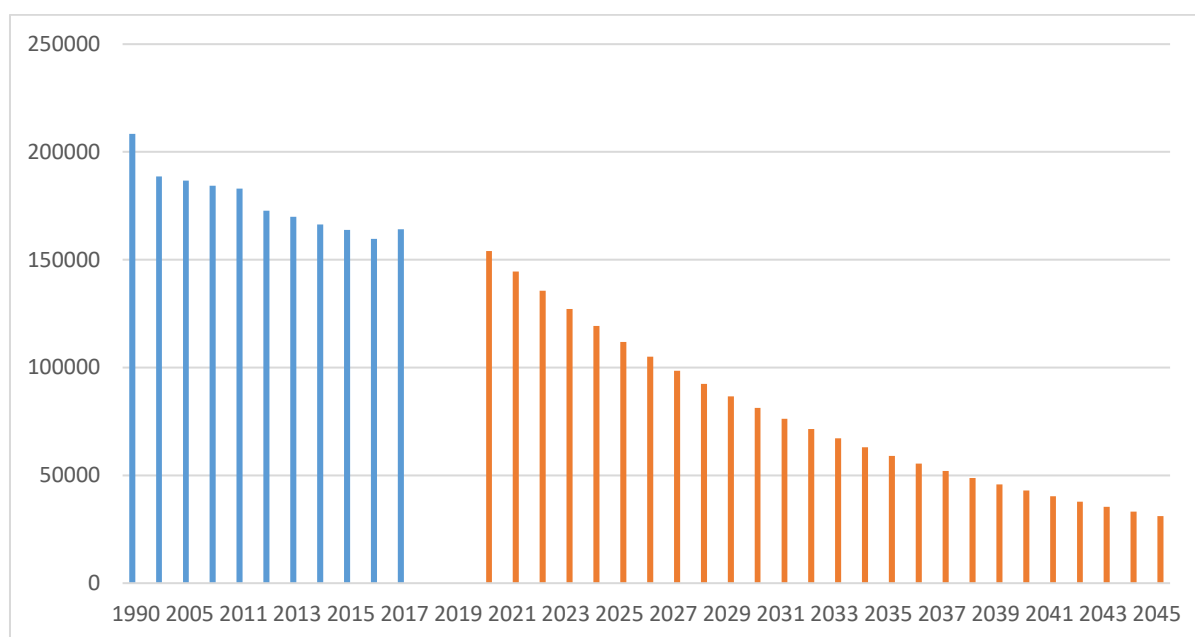
13.2.2 Klimatbudget

Senast år 2045 ska växthusgasutsläppen vara minst 85 procent lägre än år 1990, enligt den nationella klimatmålsdefinitionen från år 2016. Det är också i enlighet med våra lokala klimatmål och det som krävs för att bidra till uppfyllelsen av Parisavtalet.

För kommunens del innebär det en årlig minskning av utsläppen med minst 6,187 % fram till år 2045 från år 2020 (se figur 13.3). Detta baseras på den senaste tillgängliga utsläppsstatistiken från år 2017.

Diagram 13.3. Klimatbudget för Tierps kommun. Historiska växthusgasutsläpp liksom framtida utsläpp till år 2045 om vi ska nå klimatmålen.

Ton koldioxidekvivalenter

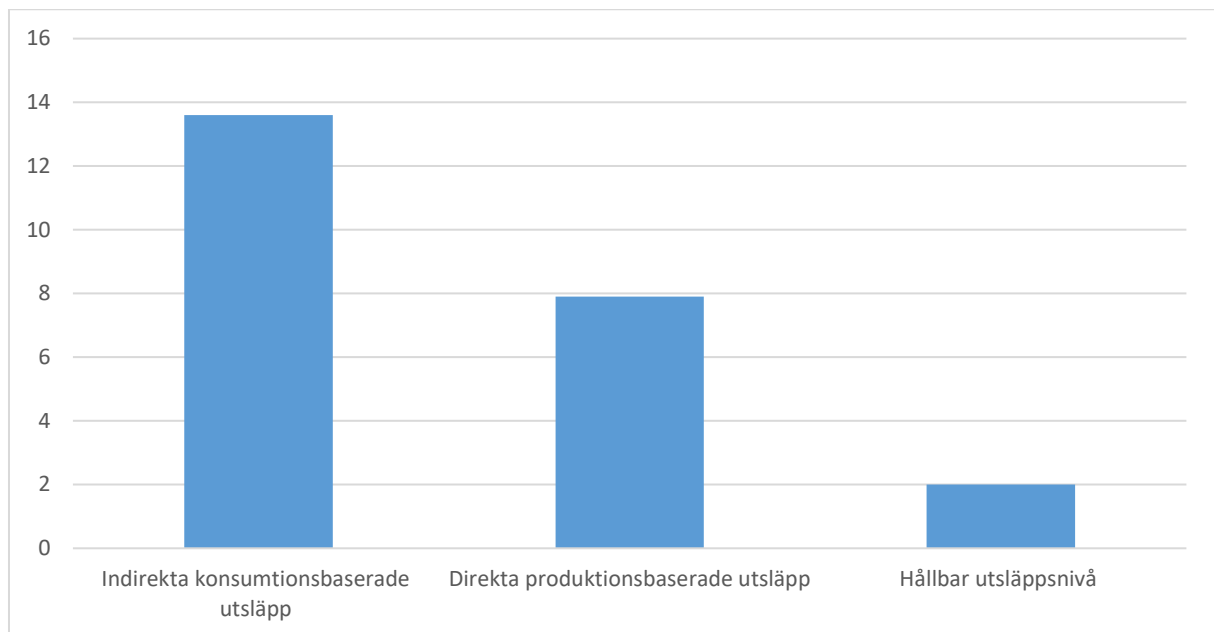
Källa: Nationella emissionsdatabasen samt verksamhetsstatistik.

13.2.3 Konsumtionsbaserade klimatutsläpp

I den officiella utsläppsstatistiken ingår idag enbart de klimatutsläpp som sker inom vårt geografiska område. För att ge en mer rättvisande bild bör denna statistik kompletteras med de utsläpp som vi genererar genom vår livsstil. Klimatfotavtrycket mäter den mängd utsläpp av växthusgaser som vi orsakar, direkt eller indirekt, via konsumtion av varor och tjänster, oavsett var i världen utsläppen har skett.

Medan utsläppen till följd av konsumtion inom Sverige har minskat har klimatutsläppen som Sveriges konsumtion orsakar utomlands vuxit kraftigt. Det mesta av det vi köper i form av mat, teknik eller kläder har orsakat utsläpp någon annanstans i världen. För att få reda på hur stora utsläpp vår kommun genererar kan man mäta dess klimatfotavtryck genom dataverktyget REAP (Resources and Energy Analysis Programme). En genomsnittlig medborgare i Tierps kommun har ett klimatfotavtryck på 13,6 ton CO_{2ekv} enligt den senaste statistiken från år 2011 (se diagram 13.4). En hållbar nivå ligger på ca 1,5 - 2 ton CO_{2ekv} per person. Det innebär att om alla människor skulle leva som i Tierps kommun skulle vi behöva fyra jordklot till. Det är större osäkerhet kring de konsumtionsbaserade utsläppen än de direkta territoriella utsläppen, men utveckling kring måtten sker.

Diagram 13.4. Växthusgasutsläpp per person i Tierps kommun räknat från ett konsumtions- respektive produktionsperspektiv samt den globalt hållbara nivån.
Ton koldioxidekvivalenter per person

Källa: Nationella emissionsdatabasen samt REAP verktyg för hållbar stadsplanering

De största klimatutsläppen räknat utifrån ett konsumtionsperspektiv står den offentliga konsumtionen för. Där ingår alla varor och tjänster som finansieras av offentliga medel, såsom hälso- och sjukvård och infrastruktur. Den offentliga konsumtionens klimatpåverkan kan bland annat minskas genom krav i upphandlingar. De största klimatutsläppen för hushållens del står vår bostad, vår mat och våra transporter för.

13.3 Framtida utmaningar

För att nå uppsatta klimatmål krävs enorma utsläppsminskningar på väldigt kort tid. De största utmaningarna för att minska växthusgasutsläppen i Tierps kommun är att minska utsläppen från transporterna. Men det krävs en omställning inom många olika sektorer såväl i kommunens verksamheter, i näringslivet och hos privatpersoner för att vi ska nå målet.

14 HAV OCH MARINA RESURSER

Mål 14 är att bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt i syfte att uppnå hållbar utveckling.

14.1 Bakgrund

Haven täcker 70 procent av vår planet och över tre miljarder människor är beroende av den marina och kustnära biologiska mångfalden för sin försörjning. Hur vi hanterar våra hav är avgörande för mänskligheten som helhet och för att balansera effekterna av klimatförändringarna. Överfiske, försurning, gifter och föroreningar är några av de problem som drabbar våra hav idag. Utsläpp av kväve och fosfor samt marint skräp och plast i havet är påtagliga problem i Sverige. Övergödning och utbredning av syrefria bottenar är vidare stora problem i Östersjön idag.

Den senaste bedömningen av miljömålet om *Hav i balans och levande kust och skärgård* är att det inte kommer att nås. Övergödning och farliga ämnen är fortsatta problem, liksom svaga fiskbestånd, främmande arter och påverkan på känsliga havsmiljöer. Regeringen har ökat resurserna till marint områdesskydd samt arbetet mot plast och mikroplast i havet. Sverige har antagit FN:s havsrättskonvention och beslutat om åtgärder för att skydda minst tio procent av de marina områdena. Ett stort antal insatser görs för att minska tillförseln av kväve och fosfor till havet. Utsläppen minskar, men uppföljningen enligt det svenska miljömålssystemet visar att insatserna behöver öka. Bevarandet av de marina resurserna ställer höga krav på internationellt samarbete eftersom både orsaker och effekter av mänskligt agerande är gränsöverskridande.

14.2 Tierps kommun

Kommunens kuststräcka är präglad av landhöjningen, med grunda havsvikar samt avsnörda gölar och våtmarker. Dalälven och flera åar mynnar i Östersjön, som är viktig för fiskerinäringen, rekreation och transporter. Vattnet flödar dessutom oberoende av kommun- och länsgränser, vilket gör att Tierps kommun är del av två vattenmyndigheter: Bottenvikens och Norra Östersjöns vattendistrikt.

Det är många intressen som ska samsas om vattnet, bland annat fiskerinäring, infrastruktur, rekreation samt samhälls- och landsbygdsutveckling. Ofta behövs avvägningar och kompromisser genom innovativa lösningar för att hushålla med vattnet som resurs och utan att det ska få negativa konsekvenser på ekosystemen.

Kommunen har antagit sex delmål på området. Dessa handlar om att förvalta och skydda marina och kustnära ekosystem, att minska alla slags föroreningar i havet, i synnerhet från marint skräp och tillförsel av näringsämnen. Kommunen ska också verka för stärkta populationer av fisk, främja ett hållbart fritidsfiske och verka för att det ska finnas tillräcklig infrastruktur för att minska fritidsbåtars påverkan på marina ekosystem.

14.2.1 Status på vatten vid kusten

I och med att kommunen har en lång historia av jordbruk är många vattendrag och hela kuststräckan påverkade av övergödning. Detta leder till ökad algblooming och syrefattigt vatten, vilket försämrar livsvillkoren för många djur och växter. Det förekommer även föroreningar i form av tungmetaller i botten sedimentet på flera platser vid kusten, till följd av de historiska bruksorterna som finns runt om i kommunen. Andra utmaningar är vandringshinder i kustmynnande vattendrag, liksom förstörda lek- och uppväxtområden för rovfiskar.

I dagsläget har majoriteten av kommunens kustvatten måttlig ekologisk status och inget av våra kustvatten uppnår god kemisk status.

14.2.2 Marina skyddsområden

Uppsala län har en stor andel skyddad havsareal, 16,5 procent är idag naturreservat eller Natura 2000-områden. Snittet i riket ligger kring 5 procent. Flera av dessa skyddade kustområden finns i vår kommun: Källarberget, Björns skärgård, Hållnäs-kusten, Slada, Ängsskär och Skaten-Rångsen.

14.3 Framtida utmaningar

Det finns flera utmaningar kopplade till målet. I dagsläget finns ingen mätdata för mikroplaster på kommunnivå. Det vi vet är att källorna är bland annat slitage från bildäck, konstgräsplaner och plastskräp som hamnar i naturen och med tiden faller sönder till små plastpartiklar som förr eller senare hamnar i havet.

Tierps kommun bidrar även med miljögifter som så småningom rinner ut i havet. Dessa kan komma från flera olika källor, t ex från förorenade områden, jordbruksmark samt dagvatten från vägar, industriområden, tätorter och övriga hårdgjorda ytor. Halterna av näringsämnen i våra vattendrag är fortsatt höga och bidrar till problematiken med övergödning i Östersjön.

Mål 15 är att skydda, återställa och hållbart nyttja landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, hejda och vrida tillbaka markförstörelsen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

15.1 Bakgrund

Biologisk mångfald är avgörande för jordens livsuppehållande system. Vår nuvarande och framtida välfärd vilar på de ekosystemtjänster som den biologiska mångfalden bidrar med, såsom pollinering eller tillhandahållande av rent vatten. Ett långsiktigt bevarande och nyttjande av ekosystemen är såväl en svensk som global utmaning. Många studier på internationell nivå visar på en radikal minskning av antalet arter, framförallt på global nivå men antalet arter minskar även i Sverige. Stockholm Resilience Centers forskning om planetära gränser visar att hoten mot den biologisk mångfald är ett större hot än klimatförändringarna⁸.

Ett långsiktigt bevarande och nyttjande av ekosystemen med dess biologiska mångfald är en utmaning för Sverige. Av sexton miljömål är det bara två som uppnås, eller är nära att uppnås: skyddande ozonskikt och en säker strålmiljö. Utmaningarna framöver inkluderar bland annat behov av hållbara bruksmetoder inom skogs- och jordbruket samtidigt som uttaget av såväl skog och livsmedel väntas öka. Vi behöver också återställa fler våtmarker och skydda fler naturområden, för trots insatser fortsätter förlusten av den biologiska mångfalden.

15.2 Tierps kommun

Kommunerna ansvarar för samhällsplaneringen och har möjlighet att besluta om skydd av natur. Kommuner är också stora markägare och kan stödja åtgärder för att återställa våtmarker, välja hållbara bruksmetoder i skogsbruket samt beakta ekosystemtjänster och motverka minskningen av biologisk mångfald.

Kommunen har antagit fem lokala delmål på området. Dessa handlar om att bevara biologisk mångfald och säkerställa värdefulla naturmiljöer, att integrera stadsgrönska och ekosystemtjänster vid planering och byggande samt motverka spridning av invasiva arter. Kommunen ska också tillgängliggöra kommunens grön- och naturområden och informera om dessa för att öka medvetenheten hos kommuninvånare och besökare.

15.2.1 Naturvård och naturskydd

I Tierps kommun finns en hög andel naturreservat, 25 stycken, varav kommunen äger tre; Iggelbo, Källarberget och Björns skärgård. Totalt består 5,3 procent av kommunens mark av skyddad natur i form av biotopskydd, naturvårdsområde eller naturreservat. Det finns också områden med höga natur- och rekreationsvärden som idag saknar formellt skydd.

Det görs och har gjorts många naturvårdsinsatser de senaste åren i kommunen, ofta men hjälp av statliga medel såsom lokala naturvårdssatsningar. Sedan 2004 har vi drivit 26 naturvårdsprojekt med statlig finansiering. Det kan handla om restaurering av våtmarker,

⁸ Rockström, J., W. Steffen, K. Noone, Å. Persson, et.al. 2009. Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14(2): 32

fiskvandring svägar eller vård och bevarande av biologiskt värdefulla kulturmarker tillsammans med våra landsbygdsföreningar. Arbetet har också uppmärksammats i Naturskyddsföreningens ranking av bästa naturvårdskommunen där kommunen vid den senaste mätningen år 2018 hamnade på tredjeplats i landet och etta i Uppsala län.

Kommunen har också en naturvårdspolicy som ska säkerställa att naturhänsyn tas vid exploatering av nya områden, och att grönytor som tas i anspråk ska kompenseras.

15.2.2 Arter och ekosystemtjänster

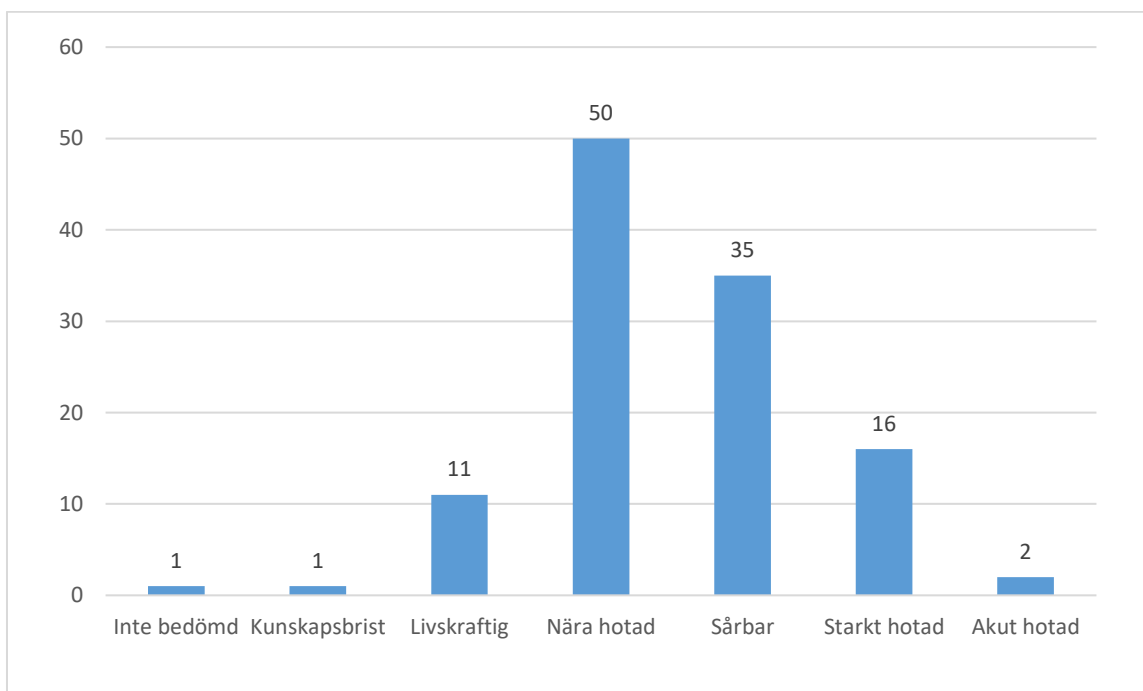
Det är svårt att bedöma tillståndet för kommunens arter eller ekosystem, ofta vet vi inte statusen förrän ett ekosystem har kollapsat och en funktion gått förlorad, eller när en art försvinner från vårt område. Ett sätt att få en uppskattning om tillståndet för kommunens biologiska mångfald är att titta på kommunens och länets ansvarsarter.

Ansvarsart är en art som ett visst län kan sägas ha ett speciellt ansvar för, eftersom arten har en stor andel av sin population inom detta område. Artdatabanken har pekat ut 116 ansvarsarter i Uppsala län. Det är såväl djur, växter som svampar. Bland våra ansvarsarter finns bland annat utter, vitryggig hackspett, gölgroda, silltrut, lo och havsörn.

Vid den senaste inventeringen år 2015 bedömdes majoriteten, 88 procent av våra ansvarsarter som akut hotad, starkt hotad, sårbara eller nära hotad (se diagram 15.1). Det är allvarligt då våra ansvarsarter ofta fungerar som signalvärden för tillståndet för andra arter. Bedömningen är att om vi inte gör mer för att bevara dessa arter så kommer de fortsätta minska eller försvinna från vår kommun.

Anledningen till att så många arter är hotade i vårt län beror bland annat på att arternas livsmiljöer försvinner, till följd av ett alltmer intensivt skogs- och jordbruk och ökad exploatering. Klimatförändringarna, miljögifter och invasiva arter utgör också hot mot den biologiska mångfalden idag.

Diagram 15.1. Antal hotade ansvarsarter i Uppsala län enligt rödlistan, år 2015.

Källa: Artdatabankens rödlista

15.2.3 Skog

Den nationella miljömålsuppföljningen och länsstyrelsens regionala handlingsplan för miljömålen lyfter behovet av att jobba mer med hyggesfria skogsbruksmetoder. Ett hyggesfritt skogsbruk kan bidra till minskad klimatpåverkan och säkerställa höga natur- och rekreationsvärden då man undviker kala hyggen.

Kommunen äger och brukar cirka 800 ha skogsmark, framförallt tätortsnära skog. Kommunen har en grön skogsbruksplan för produktionsskog, och en ny håller på att tas fram med mer fokus på rekreation och friluftsliv. Det är viktigt att den tätortsnära skogen gynnar biologisk mångfald samtidigt som de ger medborgarna attraktiva rekreations- och friluftsområden.

15.3 Framtida utmaningar

Att bromsa förlusten av den biologiska mångfalden är en utmaning såväl globalt, nationellt som i vår kommun. För Tierps del handlar det framförallt om att värna och utöka skyddet av områden med höga naturvärden, även i tätorterna, samt att tillsammans med näringslivet främja ett mer hållbart skogs- och jordbruk och att återställa naturliga våtmarker. I kommunen handlar det också om att avsätta pengar för att sköta de områden som redan är naturreservat, annars riskerar de värden man skyddar att växa bort med tiden.

Ett annat hot mot den biologiska mångfalden är invasiva arter som tränger ut ursprungliga arter och därmed rubbar balansen i ekosystemen. En växande utmaning är också målkonflikten mellan att trävaror har en viktig del i omställningen, bland annat som drivmedel, till ett klimatneutralt samhälle och mål om biologisk mångfald. Risken är att skogen inte kommer att räcka till allt så samhället måste prioritera.

16 FREDLIGA OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLEN

Mål 16 är att främja fredliga och inkluderande samhällen, säkra tillgång till rättvisa samt bygga upp effektiva, ansvarsskyldiga och inkluderande institutioner på alla nivåer.

16.1 Bakgrund

Mål 16 syftar till att främja fredliga, inkluderande och rättvisa samhällen. Fredliga samhällen och frihet från våld utgör både ett mål och ett medel för hållbar utveckling. Avsaknad av våld och hot, transparenta och ansvarfulla institutioner, inkluderande och representativt beslutsfattande är förutsättningar för mellanmänsklig tillit och trygghet. Tillit och social sammanhållning är även grunden för ett samhälles ekonomiska, miljömässiga och sociala utveckling.

Sverige är ett fredligt samhälle och kan bedömas uppfylla flera av delmålen under mål 16, till exempel när det gäller effektiva och transparenta institutioner med ansvarsutkrävande på alla nivåer, säkerställa allmän tillgång till information och skydda grundläggande friheter. Sverige placerar sig också högt i internationella mätningar med väl fungerande institutioner och ett fritt civilsamhälle.

Förekomsten av våld i olika former utgör en fortsatt utmaning. Trots att Sverige var först i världen med att förbjuda barnaga så ökar antalet orosanmälningar för barn kraftigt och mäns våld mot kvinnor minskar inte i kommunen. Antalet brott i Sverige har legat på ungefär samma nivå de senaste tio åren men den upplevda otryggheten har ökat något under samma tidsperiod.

16.2 Tierps kommun

Det är främst kommunernas, landstingens och regionernas verksamheter som möter invånaren i dess kontakt med samhället. Att kommunernas verksamheter fungerar rättssäkert och bidrar till att behålla en tilltro till samhällets institutioner är av högsta vikt.

Kommunen har antagit tre lokala delmål på området. Att medborgarnas delaktighet i kommunens verksamhet och utveckling ska öka, att kommunens verksamheter ska vara effektiva, transparenta och rättssäkra samt att antal hushåll och verksamheter som är anslutna till snabbt och kapacitetsstarkt bredband ska öka.

16.2.1 Påverka samhällsutveckling

Delaktighet och inflytande är viktiga delar för grunden i vårt demokratiska samhälle. Både för att vi ska ha möjligheten att påverka våra egna liv och samhällen, men även för att vi ska känna oss delaktiga i det sociala och kulturella livet, och i de beslut som tas i samhället.

I SCB:s senaste medborgarundersökning från år 2017 svarade en majoritet att de saknade goda möjligheter till påverkan och inflytande över kommunens beslut och verksamheter. En knapp majoritet var dock nöjda med möjligheten att få information och komma i kontakt med kommunens verksamheter och politiker. Resultaten i SCB:s

medborgarundersökning vad gäller delaktighet och inflytande i Tierps kommun har sjunkit under de senaste tre mätningarna från år 2017, 2014 och 2011.

16.2.2 Demokrati och förtroende

I befolkningsundersökningen Liv och hälsa undersöks vart fjärde år hur invånarna i kommunen ser på sin hälsa och det egna livet, de offentliga verksamheterna och demokratin. Andelen som vid den senaste mätning år 2017 hade mycket eller ganska stort förtroende för politiker i kommunen var 26 procent och siffran har legat relativt stabilt sedan mätningarna startade år 2000. Motsvarande andel för regionpolitiker och rikspolitiker är 22 procent respektive 32 procent.

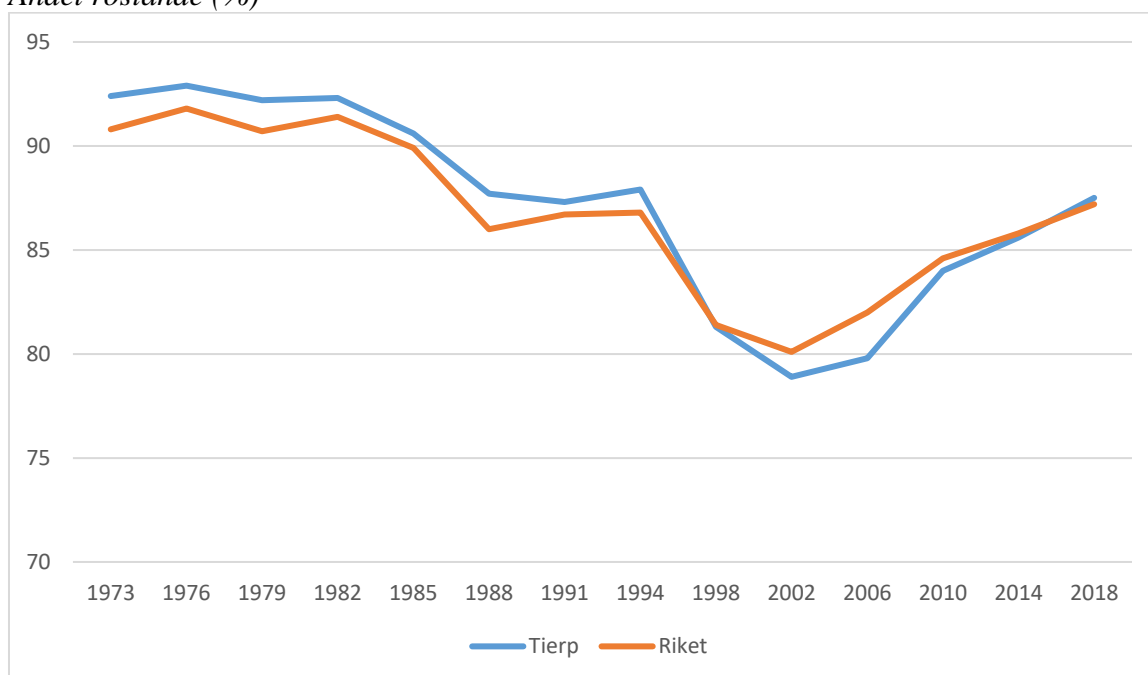
Nationellt har de politiska partiernas medlemsantal stadigt minskat. År 1960 var 20 procent av den röstberättigade befolkningen i Sverige med i något parti, i dag är det knappt 2,5 procent. Detta innebär inte nödvändigtvis att det politiska intresset har minskat. Valdeltagandet i kommunen har legat stabilt över 80 procent under lång tid. Men att antalet partimedlemmar minskat är problematiskt, dels då det riskerar leda till bristande representativitet och dels att medborgarnas känsla av att de är inkluderade och kan påverka den lokala politiken minskar. Det ställer i sin tur högre krav på att kommunen tillsammans med invånare utvecklar och utnyttjar nya former av medskapande processer.

Ett exempel på detta är de medborgardialoger som gått av stapeln under hösten 2019 gällande framtagandet av en ny översiktsplan för kommunen. En översiktsplan ska beskriva hur kommunens fysiska miljö ska utvecklas, användas och bevaras i framtiden. Det genomfördes dialoger med medborgare på tio orter i kommunen, elever i årskurs 9, pensionärsråd och representanter från näringslivet. Cirka 400 medborgare deltog i dialogerna under 2019.

16.2.3 Valdeltagande

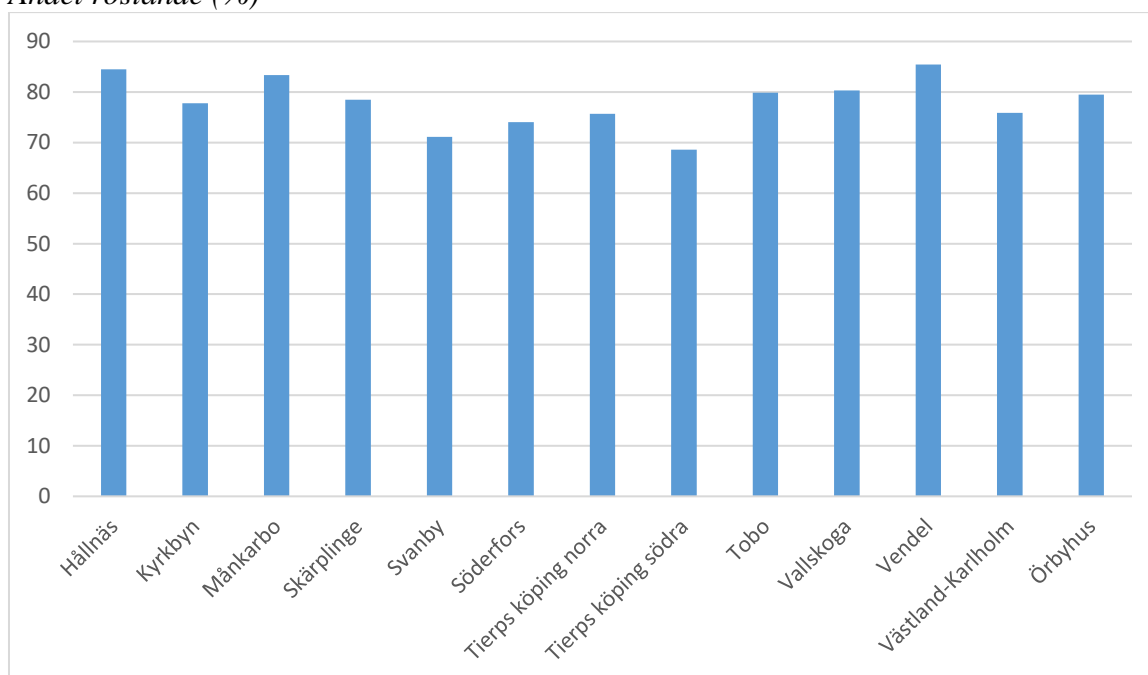
Valdeltagandet i kommunen har ökat vid de senaste valen. Valdeltagande vid det senaste riksdagsvalet 2018 ökade med 1,93 procentenheter, från 85,57 procent till 87,49 procent (se diagram 16.1). Även i kommun- och landstingsvalet ses en ökning år 2018 i jämförelse med föregående val. Men det skiljer sig stort mellan olika valdistrikt. Valdistriktet med högst valdeltagande i riksdagsvalet är Vendel med 85,47 procent medan Tierp köping södra har lägst valdeltagande med 68,60 procent (se diagram 16.2). Skillnaden har också ökat sedan förra valet, medan valdeltagandet har ökat i valkretsarna med högst valdeltagande har valdeltagandet istället sjunkit i valkretsarna med lägst valdeltagande i kommunen. Det kan också bero på att antalet sena förtidsröster inte är inräknade i statistiken för varje valkrets, vilket gör att valdeltagandet framstår som lägre i vissa valkretsar än vad som egentligen är fallet.

Diagram 16.1. Valdeltagande i Tierps kommun och i riket, riksdagsvalen 1973 - 2018.
Andel röstande (%)

Källa: Valmyndigheten

Diagram 16.2. Valdeltagande i Tierps kommun per valkrets, kommunvalet 2018.
Andel röstande (%)

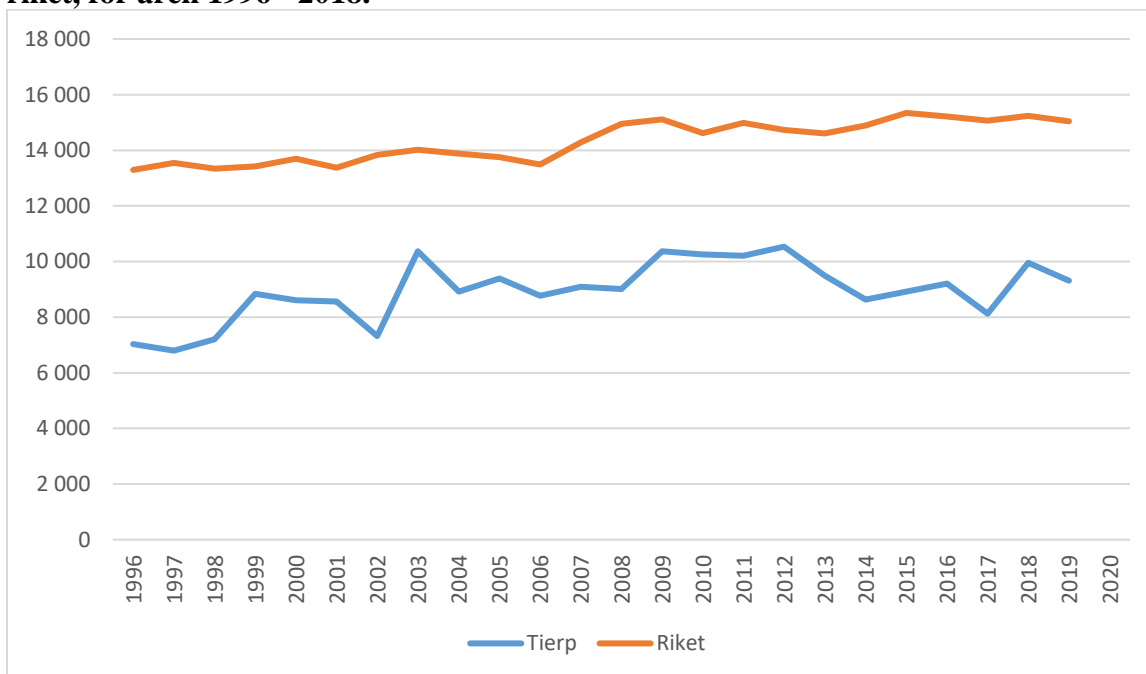
Källa: Valmyndigheten

16.3.4 Anmälda brott

Antalet anmälda brott har ökat i Sverige sedan 1970-talet, även benägenheten att anmäla brott har ökat under samma tid enligt polisen. I Tierps kommun anmäldes 1968 brott år 2019, vilket är lägre än snittet i riket räknat per invånare (se diagram 16.3). Antalet stölder och rån minskar medan fallen av misshandel, våldtäkt, skadegörelse och databedrägerier ökar.

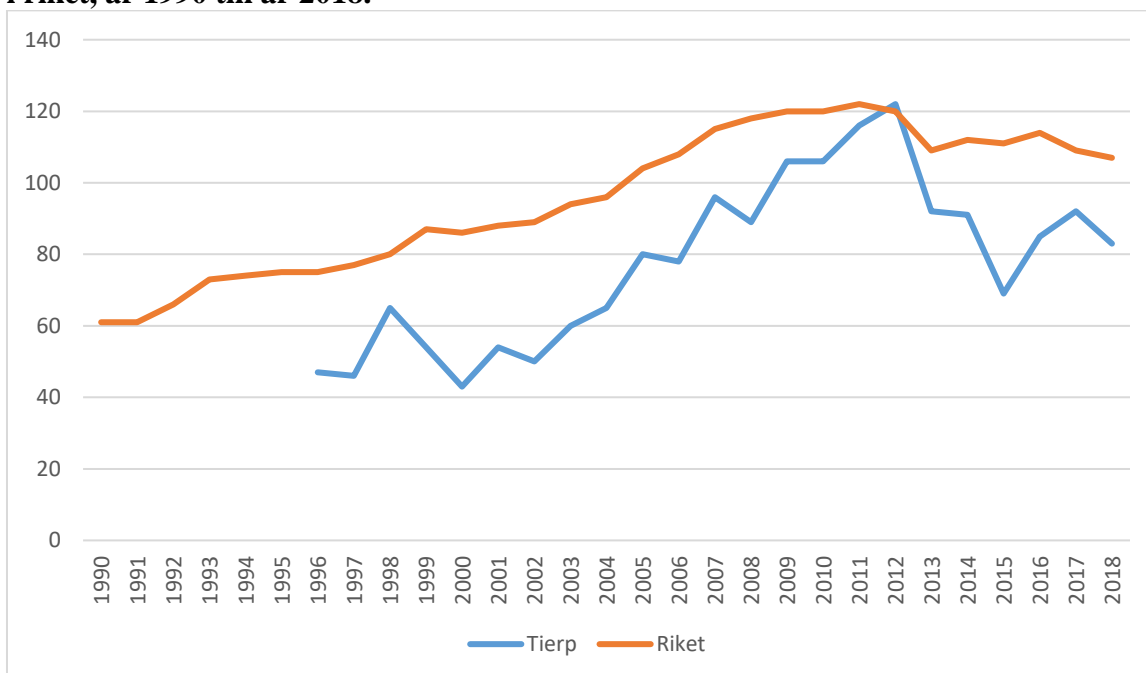
Antalet våldsbrott har minskat de senaste åren men är högre än de var för tjugo år sedan (se diagram 16.4). Män blir i större utsträckning utsatta för misshandel och personrån, medan kvinnor oftare blir utsatta för sexualbrott, hot och trakasserier.

Diagram 16.3. Antal anmälda brott per 100 000 invånare i Tierps kommun samt i riket, för åren 1996 - 2018.

Källa: Brottsförebyggande rådet

Diagram 16.4. Antal anmälda våldsbrott per 100 000 invånare i Tierps kommun samt i riket, år 1990 till år 2018.

Källa: Brottsförebyggande rådet

16.2.5 Upplevd trygghet

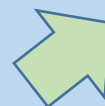
I Region Uppsalas enkät Liv och hälsa ställs flera frågor som har koppling till den upplevda tryggheten i kommunen. Gällande tryggheten i det egna bostadsområdet uppger en absolut majoritet att de känner sig säkra och trygga, och svaren har inte förändrats sedan mätningarna startade för tjugo år sedan. En fråga sticker dock ut. Det är alltfler som anger att de avstår från att gå ut ensam av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad. Här ser vi en signifikant ökning vid varje mätning från 10 procent år 2000 till 26 procent år 2017. Det stämmer väl överens med resultaten i SCB:s medborgarundersökning som visar att alltfler upplever en generell otrygghet i samhället.

16.3 Framtida utmaningar

För att främja ett fredligt och inkluderande samhälle behöver vi hitta nya former och strukturer för att stärka demokratin, känslan av sammanhang och påverkansmöjligheter i kommunen. Medskapandet från invånare är inte bara viktigt för den sociala hållbarheten, utan för hela den hållbara utvecklingen och alla de delar som Agenda 2030 innehåller.

Många av de stora frågor som vi står inför handlar om livsstilsfrågor som direkt berör var och en och som kräver varje människas engagemang för att kunna hanteras. Även om delaktighet och inflytande är centrala begrepp inom flera verksamhetsområden inom kommunen behöver Tierp kontinuerligt arbeta med att anpassa verksamheten för att öka möjligheterna för alla invånare, företag och föreningar att vara medskapande i utvecklingen av samhället och sina liv. Inte minst i tider där nya sätt att engagera sig politiskt utanför de politiska partierna växer fram.

Den ökade upplevda otryggheten är också en fråga att hantera framåt. Här finns också skillnader mellan kön och ålder att ta hänsyn till. Antalet våldsbrott minskar sakta men mycket mer behöver göras inte minst när det gäller kvinnofridskränkningar och våldsbrott mot barn som inte minskar.

17.1 Bakgrund

Världen är idag mer sammankopplad än någonsin tidigare och de globala målen kan bara förverkligas genom ett globalt perspektiv och många aktörers engagemang. Internationella investeringar och samordnad politik behövs för att säkerställa teknisk utveckling, rättvis handel och för att tillgodose behoven hos de fattigaste och mest sårbara länderna. Sverige har en lång tradition av ett generöst och ambitiöst bistånd med mål om att årligen avsätta en procent av landets bruttonationalinkomst (BNI) till bistånd, och är ett av de länder som ger högst bistånd per capita.

De globala målen är ett gemensamt åtagande som syftar till att främja hållbar utveckling i hela världen. Det behövs ökat arbete som spänner över kommun och landsgränser, där kommuner, regioner och länder bidrar till att höja den globala nivån, inte enbart den nationella och lokala nivån. För Sveriges del betyder det också att regeringen, kommuner och regioner, den privata sektorn och civilsamhället behöver arbeta tillsammans för att nå målen.

17.2 Tierps kommun

De mål som anges i Agenda 2030 är globala till sin karaktär men en majoritet av åtgärderna måste genomföras på regional eller kommunal nivå i nära samverkan med andra aktörer. I Tierps kommun har vi en gott samverkansklimate, det visar sig inte minst i alla samverkansprojekt som finns idag mellan exempelvis kommunen och Region Uppsala, föreningslivet, universitet och lokala företag.

Kommunen har antagit tre delmål på området. Att kommunens samverkan och partnerskap med andra kommuner, Region Uppsala, företag och civilsamhälle ska öka och att tilliten bland kommunens invånare ska öka. Kommunens upphandlingar ska också genomföras på ett sätt som bidrar positivt till Agenda 2030 även utanför kommunens gränser.

17.2.1 Föreningsliv

Det finns omkring 100 aktiva föreningar i kommunen, inom såväl kultur, idrott, barn- och ungdomsverksamhet samt verksamhet för pensionärer. Därtill finns fem Leaderprojekt som arbetar med landsbygdsutveckling och tre sociala företag som bland annat gör viktiga insatser för personer som står långt från arbetsmarknaden. Kommunen har idag två idéburna offentliga partnerskap med kvinnojouren och brottsofferjouren. Det starka civilsamhället är en styrka i kommunen och något vi måste värna och främja.

Under 2018 var det omkring 100 föreningar som fick föreningsbidrag från kommunen. Totalt delades 2,2 miljoner ut i aktivitetsbidrag till nästan 10 000 aktiviteter, inom främst idrottsverksamhet. Antalet aktiviteter har legat relativt konstant de senaste åren och vittnar om ett aktivt föreningsliv. I snitt deltar 300 barn varje dag, vardag som helgdag, i någon aktivitet.

17.2.2 Hållbart näringsliv

Det finns flertalet företag som aktivt jobbar med hållbarhetsutmaningarna i sin verksamhet. Företaget Munters är en global aktör inom energieffektiva och hållbara klimatlösningar. De tillverkar avfuktarsystem som säljs främst i Europa och Asien. Energieffektiva lösningar för luftbehandling sparar el åt till exempel datorhallar. Ultratorr luft är också en förutsättning vid produktion av litiumbatterier. Industriföretaget Atlas Copco har också ett gediget hållbarhetsarbete och är idag hållbarhetscertifierade enligt ISO14001. I kommunen har vi också många företag inom de gröna näringarna som verkar för mer hållbara metoder inom jord- och skogsbruk.

I kommunen finns också biosfärområdet Nedre Dalälven med unika natur- och kulturmiljöer. Biosfärområdet ska tjäna som ett modellområde för hållbar utveckling där insatser för att främja naturvård, samhällsutveckling och landsbygdsutveckling går hand i hand.

17.3 Framtida utmaningar

Det finns flera utmaningar på området. Att nå samstämmighet i politiken vid genomförandet av Agenda 2030 både på global, nationell och kommunal nivå. Att företag, civilsamhälle, medborgare och medarbetare i kommunen ges möjlighet att vara delaktiga i arbetet och har möjlighet att påverka.

Kommunen kan också göra mer för att möjliggöra partnerskap såsom vänortssamarbete med andra länder och kommuner. Genom att vi utvecklar former för upphandling kan de varor och tjänster vi köper också bidra positivt till Agenda 2030 utanför kommunens gränser. Ökad samverkan med civilsamhälle och företag är också avgörande för att vi gemensamt ska ta oss an och agera för att nå hållbarhetsmålen i vår kommun.

Källförteckning

Glokala Sverige. *Arbetsbok Agenda 2030*

SOU Fi 2016:01. Agenda 2030-delegationen. *I riktning mot en hållbar välfärd*

Statistiska centralbyrån. *Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige – statistisk lägesbild 2019*

Rådet för främjande av kommunala analyser. *Agenda 2030 - Nyckeltal kommuner och regioner. Vägledning, april 2019*

Alesamhällets utveckling 2020